

Anna Rooze door J.J. Cremer

Handschrift in de Koninklijke bibliotheek in Den Haag. Geschreven tussen 25 februari 1865 en 26 augustus 1867. Voorwoord 1e druk is van 23 november 1867. Het voorwoord van de 2e druk is van 20 februari 1869. In 1870 is de roman omgewerkt tot een toneelstuk en is meerdere malen opgevoerd door onder andere het Rotterdamsch toneelgezelschap.

1e druk: 's-Gravenhage: M. Nijhoff; Leiden: A.W. Sijthoff; Arnhem: D.A. Thieme, 1868, 3 dl. vi, 343, 378, 405 p.

2e druk: 's-Gravenhage: M. Nijhoff; Leiden : A.W. Sijthoff : Arnhem : D.A. Thieme, 1869. 3 dl. Met afbeeldingen. vi, 328, 363, 396 p.

3e druk: Anna Rooze. Leiden: D. Noothoven van Goor, 1879. 2 dl. 329, 372 p. Romantische Werken, dl. 6 en 7.

4e druk: Leiden: A.W. Sijthoff, [1888]. 4e druk. 2 dl. 303, 343 p. Vijftig-cents-editie, no. 16 en 17.

5e druk: Leiden: A.W. Sijthoff, [1888]. 4e druk. 2 dl. 303, 343 p. Romantische werken, dl. 5 en 6.

6e druk: Leiden: A.W. Sijthoff, [1890]. 5e druk. 2 dl. 303, 343 p. Vijftig-cents-editie, no. 16 en 17.

7e druk: Leiden: A.W. Sijthoff, [1890]. 6e druk. 2 dl. 303, 343 p. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

8e druk: Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [1908]. 7e druk. 2 dl. 303, 343 p. Bibliotheek van Nederlandsche schrijvers.

9e druk: Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij, [1908]. 7e druk. 2 dl. 303, 343 p. Vijftig-cents-editie, no. 16 en 17.

10e druk: Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [1917]. 8e druk. 2 dl. 303, 343 p. Romantische werken. Rode omslag.

11e druk: Leiden: A.W. Sijthoff's uitg.-mij., [1917] 8e druk. 2 dl. 303, 343 p. Romantische werken. Blauwe omslag.

Vertaling:

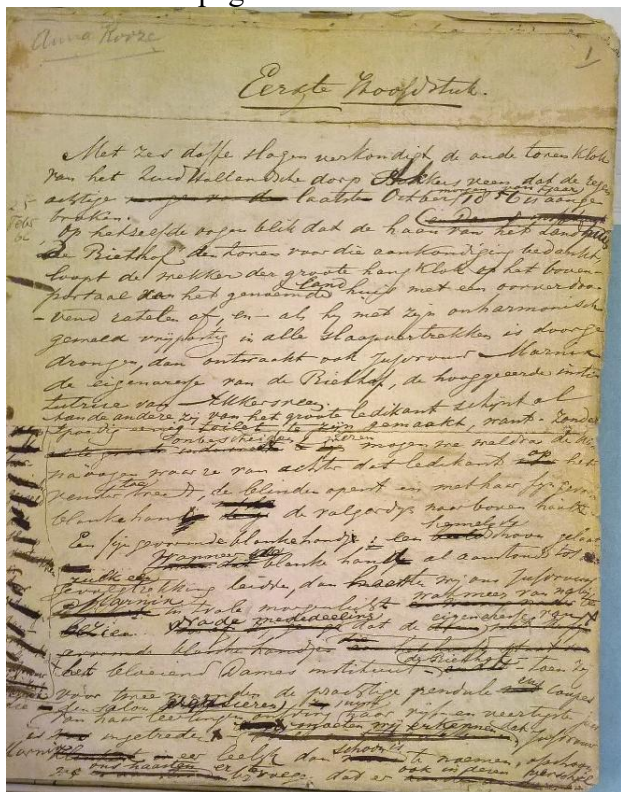
An Every-day Heroine. Founded on "Anne Rose"; a domestic story, from the Dutch of J. J. Cremer.

By Albert D. Vandam. London : Richard Bentley & Son, 1877. 3 vol. 1878.

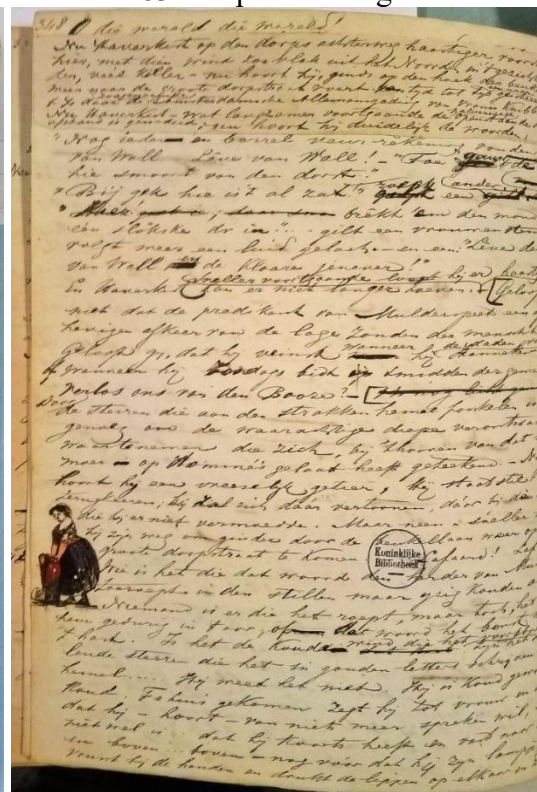
Print on demand: General books publication, 2009. 116 p.

Print on demand: London: British library . Historical print editions, 2011.

Handschrift 1^e pagina:

Folio 483 met pentekening:

Arnhemsche Courant, 9 oktober 1867:

* Naar men ons mededeelt zal de heer J. J. **Cremer**, de schrijver der betuwsche novellen, binnen kort ook als romancier optreden. Sedert geruimen tijd hield hij zich reeds bezig met het schrijven van een grooten roman en thans heeft hij dien voltooid. Hij zal verschijnen onder den titel *Anna Rooze*. Het eerste deel is reeds ter perse.

Dagblad Zuid Holland en sGravenhage, 10 oktober 1867:

Naar men ons mededeelt zal de heer J. J. **Cremer**, de schrijver der betuwsche novellen, binnen kort ook als romancier optreden. Sedert geruimen tijd hield hij zich reeds bezig met het schrijven van een grooten roman en thans heeft hij dien voltooid. Hij zal verschijnen onder den titel *Anna Rooze*. Het eerste deel is reeds ter perse.
(Arnh. Ct.)

NRC, 14 december 1867:

Nieuwe Rotterdamsche courant, 17 december 1867:

Wij hebben het eerste deel gezien van den nieuwen roman van J. J. **Cremer**, getiteld: *Anna Rooze*, uitgegeven bij de heeren M. Nijhoff, A. W. Sijthoff en D. A. Thieme. Wij gelooven, dat deze roman bestemd is om bepaald opgang te maken. Met verlangen wachten wij de verlere deelen. Wij zijn nieuwsgierig te weten, hoe het af zal loopen met de arme *Anna Rooze*, overgeleverd aan den schijnheiligen oom, die het vermogen haars vaders heeft verdonkeremaand; bemind te gelijker tijd door een armen student; door een bedorven en slaauw schatrijk jonkheer, die, in verbond met zijn vader, tegen den zin zijner moeder en tegen haar eigen zin, haar als zijn echtgenoot hoopt gelukkig te maken; en door een flink verstandig jong edelman, dien zij zelve lief heeft — doch die te gelijk in stilte door haar boezemvriendin, een speelgenootje van den jongman, wordt aangeboden.

Anna Rooze gaat velerlei strijd en een moeilijk leven te ontmoet. Doch haar karakter, gelijk het door den heer **Cremer** geteekend wordt, is tegen veel opgewassen. En nog spreken wij niet van de geestige karakter-schildering van den dominé van het dorp met zijn geheele familie — tot een half menschen-schuw commensaal inclus; van de fijne en ware teekening van de geestelijk onderdrukte echtgenoot van den schijnheiligen woe-keraar, Anna's oom. De Geldersche boerenknecht en zijn ongelukkig Hanneke kunnen door niemand beter dan door **Cremer** geteekend worden.

Wij herhalen het: Anna Rooze zal, zoo de verdere deelen aan den indruk van het eerste beantwoorden, zeker bij het publiek een gunstig onthaal vinden.

Algemeen handelsblad, 23 december 1867:

Algemeen handelsblad 9 januari 1868:

Indien wij eerst na de verschijning van het tweede deel de aandacht onzer lezers vestigen op den nieuwen roman van J. J. Cremer — „Anna Rooze”, roman in drie deelen, uitgegeven door de Heeren M. Nijhoff, A. W. Sijthoff en D. A. Thieme — dan is dit geenszins te wijten aan gebrek aan ingenomenheid. Integendeel, onzes inziens, heeft de auteur door dit boek bewezen, dat hij ook op het gebied van den roman — op dat der bescheidener novelle was dit reeds lang het geval — de leerjaren achter zich heeft en de meesterjaren is ingetreden. De eerste bladzijden van Anna Rooze zijn eenigzins week en flets, maar al spoedig beginnen de tooneelen meer onze belangstelling te wekken, en de intrigue, die zich gaandeweg ontwikkeld, wordt hoe langer hoe boeiender, zoodat wij zelfs in eenige spanning uitzien naar de verschijning van het derde deel, waarin de verschillende knopen, die in het eerste en tweede zijn gelegd, door den auteur weder zullen worden ontward. De gang van het geheele verhaal is levendig en natuurlijk, met enkele kleine uitzonderingen welligt. Deze intusschen mogen in eene uitvoerige critiek de stof leveren voor eenige vriendschappelijke raadgevingen aan den schrijver, zij zijn niet van zoo groot gewigt, dat zij het groote publiek zullen hinderen in zijn genot. Bijna alle karakters van dezen roman zijn meesterlijk ontworpen en volgehouden; slechts dat van de wel wat erg teere Emma maakt, naar onze meening, eene uitzondering en aan de schepping van dit figuurtje schrijven wij dan ook gedeeltelijk de omstandigheid toe, dat de twee of drie eerste hoofdstukken en enkele bladzijden van het tweede deel wat minder gelukkig zijn.

Vervolg:

standigheid toe, dat de twee of drie eerste hoofdstukken en enkele bladzijden van het tweede deel minder gelukkig zijn uitgevallen. Trouwens eene zoo volkomen bekendheid met het interieur eener dames-kostschool, als noodig zou zijn geweest, om aan bedoelde tooneelen even groote plasticiteit te geven als aan de andere situatiën van dit boek, kunnen wij bij een auteur niet onderstellen. Hoe flink daarentegen zijn niet de karakters geschetst van bijna al de overige personen, van den Utrechtschen slijter, den Rotterdamschen koopman, de jonkers en den student dominésoon, van Anna Rooze en Hanneke, om slechts enkelen te noemen, die ons het eerst voor den geest komen. Ook de slechtaards van het drama zijn niet zoo onnatuurlijk als men welligt zal meenen. De Lijningen zijn gelukkig wel zeldzaam, maar psychologisch zeer goed te verdedigen. Sommige tafereelen zijn inderdaad meesterstukjes van fijne humor; wij noemen slechts de kermis-soirée ten huize van den predikant en vooral het diner en tête à tête van burgemeester le Village en zijne vrouw, na de belangrijke ontdekking, door dien scherpzinnigen ambtenaar gemaakt (2de deel).

Wij hopen, dat het derde deel zal beantwoorden aan de verwachtingen door zijne beide voorgangers opgewekt. De Heer **Cremer** zal zich dan kunnen verheugen in het bewustzijn, dat hij een der beste romans geschreven heeft, die in geruimen tijd zijn verschenen.

De uitgaaf der Romantische werken van Mr. J. van Lennep wordt door dezelfde firmaas geregeld voortgezet. Het eerste deel is reeds compleet. Het bevat *de Pierzoen* en

Nieuwe Rotterdamsche courant, 28 januari 1868:

Algemeen is de verwachting naar het IIIde deel van *Anna Rooze* gespannen. Het is reeds eenige weken geleden, sedert het IIde deel aan het publiek in handen gegeven en ons ter aankondiging toegezonden werd. De ontvangst, die tot nog toe aan den roman van den heer **Cremer** ten deel gevallen is, maakt aanbeveling overbodig.

Het tweede deel verhaalt de vele gebeurtenissen van slechts weinige dagen. Een tweetal moedige besluiten, door *Anna Rooze* genomen en uitgevoerd, brengen haar toevalligerwijs — te midden van haar ijverig optreden voor anderer recht — in aanraking met allerlei personen, wier zamenkomen dienen moet om ook het bedrog, waarvan zij zelve het slagtoffer dreigt te worden, weldra te ontmaskeren. Hoe 't met Hanneke, het boermeisje, de beschuldigde van kindermoord, de beschermeling van *Anna Rooze*, gaan zal, hopen wij spoedig in het IIIde deel te lezen.

Voor al in de behandeling der details, — mogen deze ook hier en daar de naauwkeurige teekening niet altijd even waardig zijn, — in de teekening van personen en de beschrijving van tooneelen mag het werk van den heer **Cremer** verdienstelijk genoemd worden.

Algemeen handelsblad, 18 maart 1868:

Het derde deel van Anna Rooze is reeds eenige weken geleden verschenen, maar de aankondiging wilde ons niet goed uit de pen, daar wij tot ons leedwezen thans veel terug moeten nemen van den lof, aan de beide eerste deelen geschonken.

In die deelen reeds leed de goede gang van het verhaal niet zelden onder eene exuberantie van detail-schildering, die men slechts vergeven kon, omdat de lezer toch eenigermate in spanning werd gehouden. In het derde deel, waar in eene vlugge ontbinding van den knoop, hoofdvereischte is, worden de tusschenbedrijven bijna ondragelijk, te meer, omdat men reeds van den beginne af kan voorzien hoe de zaken zich zullen redden. Bovendien heeft, dunkt ons, het plastische talent, dat den Heer **Cremér** in tafereelen van huiselijken aard zoo goed ten dienste staat, hem begeven, toen de katastrofe naderde. Tooneelen, die ons bij een Dickens en een Thackeray zouden doen huiveren, geraken bij hem zoo geheel achter de schermen, dat zij bijna voorbij zijn, eer men het bemerkt. Dit is geene verdienste, maar een gebrek. De schrijver had, of niet zich moeten wagen aan verwickelingen, die slechts met geweld kunnen worden opgelost, of ook die geweldige oplossing in optima forma moeten geven.

Nu dit niet is geschied is zijn boek niet slechts gerekt, maar onbevredigend. De nemesis komt er niet tot haar volle regt en onwillekeurig verandert daardoor de beschouwing van de tooneelen, die aan de ontknooping zijn voorafgegaan. Dit neemt niet weg, dat ook het derde deel menige bladzijde bevat, die zich aangenaam laat lezen, en wanneer men de taak, om het boek ten einde te brengen niet al te conscientieus opvat, kan ook dit deel onderhouden worden genoemd. Het komt ons echter voor, dat eene eventuele tweede uitgaaf veel zou kunnen winnen, indien de schrijver eens onbarmhartig het snoeimes ter hand nam.

De opregte Haarlemsche courant, 8 juni 1868:

Alom voorhanden:

ANNA ROOZE.

ROMAN

DOOR

J. J. CREMER.

Drie deelen roy. 8° Prijs f 10,50.

Java-bode, 25 juli 1868:

Maar de recensent van *Anna Rooze* in den *Tijdspiegel*, de heer P. Bruijn, denkt minder luchtig over geldelijke beweegredenen, ook al zijn zij geen millioenen zwaar. Midden in zijn beoordeeling, die ook niet van zeer veel gewigt is, verwijt hij den heer **Cremer**, gelijk deze verdient, dat hij door te veel aan zijn lust voor het teekenen van afzonderlijke schetsjes toe te geven, zijn boek te lang en te drok gemaakt en hier en daar de perken van den goeden smaak overtreden heeft. Vrage echter wat de kritikus zelf doet, wanneer hij er de vraag bijvoegt: of die overvloed ook aan den eisch der drie deelen geweten moet worden?

Dagblad van Zuid Holland en sGravenhage, 15 augustus 1868:

Onder de boekwerken, die op onze schrijftafel om behandeling vragen, komt ons in de eerste plaats ter hand **Anna Rooze**, door J. J. **Cremer**, bij de heeren *M. Nijhoff*, *A. W. Sijthoff* en *D. A. Thieme*, respectievelijk te 's Gravenhage, Leiden en Arnhem, in het licht gegeven. Niet alleen de lijvigheid van dit in drie deelen verschenen werk, niet alleen ook de aanspraak van ancienniteit, die het op onze schrijftafel mag doen gelden, maar vooral onze eigen belangstelling in dit product onzer Nederlandsche letterkunde doet er ons de hand het eerst naar uitstrekken. Wij kunnen intuschen niet ontveinzen, dat wij het doen met een zekeren schroom, vooreerst omdat wij erkennen, dat een werk als dit aanspraak zou mogen maken op eene grondiger kritiek dan wij er in ons beperkt bestek aan wijden kunnen, maar in de tweede plaats ook omdat wij moeite hebben gehad, of liever er nog niet volledig in geslaagd zijn, om ons oordeel over dezen letterkundigen arbeid zóó in een geheel zamen te vatten, dat wij het gemakkelijk in weinige woorden zouden kunnen mededeelen. Al dadelijk stuiten wij op de vraag: hoe moeten wij *Anna Rooze* noemen? Een Roman? Wij zouden het ongaarne doen, want het werk beantwoordt niet aan de eischen, die men daaraan zou moeten stellen, en wilden wij het uit dat oogpunt beschouwen, onze uitspraak zou minder gunstig zijn, dan wij gevoelen er aan schuldig te zijn. Eene novelle? Daartegen kant zich vooral het derde deel te sterk aan. Eene karakterstudie dan? Dit komt ons voor het naast tot de waarheid te naderen, ofschoon

Vervolg:

ook deze naam ons nog niet geheel bevredigt, omdat het boek te veel bevat wat daaronder niet te brengen is.

Betreurende dat de schrijver zijn plan daartoe niet geheel beperkt heeft, bepalen wij er ons toe het boek hoofdzakelijk uit dat oogpunt te beschouwen, en dan verklaren wij al dadelijk, dat het in dat opzigt groote verdienste heeft. Het schetst ons een groot aantal personen en de schrijver geeft daarbij overtuigende bewijzen van groot talent in de schildering niet uitsluitend van den uiterlijken mensch, of van de vormen waarin de meest uiteenlopende karakters zich openbaren, maar wij gevoelen bij zijne schilderingen tevens dat zijn blik niet alleen aan het uiterlijk hangen blijft, maar ook dieper in het gemoed weet door te dringen en de "roerselen des harten" bij menig een zijner medemenschen met zorg heeft bestudeerd, en de afdrukken daarvan met groote getrouwheid weet weêr te geven. Trouwens, dat wisten wij van den auteur der bij ons publiek zoozeer geliefkoosde "Betuwsche novellen" sedert lang, alsook dat hij aanhetgeen hij gezien had en opgemerkt in zijne schetsen een vorm weet te geven, die boeit en aanspreekt, omdat hij de waarheid te aanschouwen geeft. Zoo noemen wij in *Anna Rooze* h. v. ds. Haverkist, diens dochter

Vervolg:

Zoo noemen wij in *Anna Rooze* h. v. ds. Haverkist, diens dochter Jans, Alexander van Wall, burgemeester Le Village uit het leven gegrepen. De drukke Willem Haverkist, baron Geereke van Uland, Oscar van Breeland voldeden ons evenzeer. Hanneke is den Betuwschen novellist volkomen waardig. En kwamen Lijning, Redly en overste Jasper Bel ons wel wat hard gepenseeld voor, wij willen er daarom nog niet dadelijk het vonnis over strijken. Al de geschetste personen te noemen zou ons te ver voeren; de voorraad is al te rijk. Maar de heldin mogen wij niet onvermeld laten, al achten wij het niet het aangenaamste gedeelte onzer taak over haar onze meening te uiten. Haar portret toch lijdt onzes inziens aan hetzelfde gebrek, waaraan het geheele werk mank gaat. In het karakter is iets dat ons in twijfel laat waar de schrijver met haar heen wilde. Men bespeurt er aan, dat het 't fort van den auteur niet is roman-helden of heldinnen te schilderen, evenmin als het in 't algemeen ons voorkomt zijne roeping te zijn als romancier op te treden. Waar de novellist ons ontloopt, om voor den romancier de plaats in te ruimen, daar gevoelen wij dat wij bij den ruil verloren hebben.

Was het boek niet met het tweede deel, door bijvoeging eener vlugtige ontknooping, uit te maken geweest? hebben wij ons gevraagd. En waarlijk, wij gelooven het nog dat het daarmee gewonnen zou hebben. Dit had ons bovendien de afwijking naar het didactisch terrein, ten aanzien der quaestie van de preventieve gevangenschap,

Vervolg:

en den zysprong op dat der moderne theologie, bij monde van Willem Haverkist, daartoe onzes inziens zoo onhandig gekozen, bespaard. De waarde van het werk zou bij het missen van die *hors d'oeuvre's* zeker niet verloren hebben.

De vorm van het werk heeft, wat de onderdeelen betreft, zeer veel schoons, en de schrijver staat in dat opzigt zeker zeer verre boven menigeen, die zich aan eene kritiek van zijn arbeid wagen zal of reeds gewaagd heeft. Hij heeft eene meesterschap over natuurlijkheid van stijl, die benijdenswaardig is; maar juist daarom achten wij ons verplicht hem te waarschuwen tegen overdrijving van dat natuurlijke, hetgeen alligt in onnatuurlijkheid ontaarden kon. Daaronder rangschikken wij o. a. de benamingen, waarmee hij zijne personen elkaër van tijd tot tijd laat aanspreken, zooals: lieve mannetje, besteling, lieveling, goeie, goeiert, best bruintje, zwartje, blonde flauwert, lief molletje, knolletje, polleke en meer dergelijke, die te veelvuldig en in te veler mond voorkomen, om niet ietwat gezocht en vervelend te worden.

Mogt aan *Anna Rooze* een tweede druk te beurt vallen, dan zouden wij den schrijver wel in bedenking geven in die uitdrukkingen eenige besnoeiing aan te brengen.

Wij hopen inderdaad dat de moeite eener revisie nog eens spoedig van hem gevergd worde; want kunnen wij ook al niet zeggen dat wij met dit product, in zijn geheel genomen, wat men noemt dweepen, in zijne onderdeelen bevat het ontegenzeggelijk zeer veel, dat uitstekend schoon mag genoemd worden en wij zouden wenschen, dat niemand onzer landgenooten zich het genoeg ontszegde het te lezen en het later nog eens — zeker telkens weër met ingenomenheid — herhaaldelijk te doorbladeren.

NRC, 12 december 1868:

Rotterdam 11 December.

Met genoegen verneemt men, dat onze verdienstelijke landgenoot **J. J. Cremer**, op herhaalde uitnoodiging van eenige stadgenooten, besloten heeft, in drie spreekbeurten, op nader aan te kondigen avonden, in de maanden Januarij en Februarij a. s. voordragten te houden van eenige hoofdstukken uit zijne *Anna Rooze*, waarvan de 2de druk ter perse is, zoo als o. a. Anna's vertrek van de kostschool, De geschiedenis van Hanneke Schoffels, Anna's laatste nacht op de Runt, Haar reis naar Utrecht, Het pleidooi van Oscar van Breeland, De storm enz. De inteeckenlijsten voor het bijwonen dezer spreekbeurten zullen binnen weinige dagen bij drie of vier boekhandelaars alhier gereed liggen.

Jan ten Brink:

Redevoering in Loke.
 Hamaker Schoffels
 (Nieuwe roman: "Anna Rooze")

door den
 Procureur-Generaal.

De jongste advocaat had zijn eerste pleetreden
 ingesproken; terwijl hij sprak had er een
 plechtige stilte in de zaal geherrscht, maar
 nu had zich onmiddellijk over zijn wel-
 spreken een ander later inschoten; zijn stout-
 moedigheid had wel ontstoot de overtuiging
 van Hamakers onschuld, die hem aan het licht
 en zoo vol moed hadden doen spreken, misten
 op het verzamelde volk de gewenschte ondersteuning
 niet; men was, zoo niet overtuigd van de
 onschuld der jonge man, dan toch minder
 zijner oprechtheid, goet. men had meestal dan
 niet haast gekregen, en wenste, dat de recht-
 bank het "onbuitig" over haar zou uitpre-
 ken. Dit had Oscar van Beeland uitgemerkt.
 waarvoor? Maar de werkelijk overtuiging bleef
 wijzen, die hij voor Hamakers onschuld had
 bijgebracht? Waarschijnlijk niet, op haar het
 onmiddellijk welk zij zoo gemakkelijk had
 overtuigen; maar door de wijze waarop de
 aanklacht was voorgelegd, door het openstellen
 van twijfel bij de omstanders, door het
 dringend insinueren der clementie van de rechtbank
 door de schouwvreesheid van de jonge man,
 die hij van vermetelheid en onbuitendheid
 geende, zelfs de baron Geerke moest bekennen

LETTERKUNDE.

CREMER'S ROMAN.

Anna Rooze, door J. J. Cremer. Drie deelen. — Nijhoff, Sijthoff en Thieme. 1868.

Forgues wees onlangs op den bij de Engelschen zichtbare familietrek tusschen hunne, gelijk zij die noemen, »prae-Raphaëlitische» schilders en hun moderne roman-school, in zoover namelijk de meesters van beide aan alle, ook de nietigste, voorwerpen eene bijkans microscopische opmerksaamheid wijden en ieder grassprietje, zoo te zeggen, afzonderlijk in beeld brengen. Aan die opmerking sloot zich een andere, dat de nieuwere Engelsche romanschrijvers schier uitsluitend de wet, niet der drie eenheden, maar der drie »deelen» in acht schijnen te nemen. Schertsend gaf hij als zijn vermoeden te kennen, dat het laatstvermelde feit misschien niet zonder invloed is op het eerstgenoemde; m. a. w. dat het heilige getal »drie» waarschijnlijk de oorzaak was van zoovele tot vernieuwde toe uitgesponnen beuzelingen, zoo vele gesprekken zonder end, waarmede gezegde Heeren hun verhalen, om er de vereischte lengtemaat aan te geven, wel dienen te doorvlechten, met dit ongelukkig gevolg echter, dat de draad der vertelling telkens, op de belangwekkendste oogenblikken, wordt afgebroken en dat de levenssappen van den roman worden ingezogen door woekerplant-achtige bijzaken.

Mutatis mutandis ligt er in deze opmerking veel, wat, naar mij voorkomt, ook Nederlandsche romanschrijvers zonder schade zouden kunnen ter harte nemen. Onder de fraaïklinkende leuze van *realisme* heeft men het in den laatsten tijd ook ten onzent in de mode gebracht, om van de gelijkvloersche werkelijkheid allerlei bont dooreengewarde fotografische afdrucken te nemen. Uitmuntend; indien men slechts behoorlijk toeziet, waar en op welke voorwerpen men zijn werktuig richt — want, ik bid u, wat rukten mij al de vulgariteiten van het »Alltagsleben»? Ze te zien is reeds walgelijk genoeg; wat behoeft zij ze mij nog bovendien te beschrijven?

756

LETTERKUNDE.

Te verleidelijker wordt intusschen de genoemde drang, wanneer men — en onder deze klasse van auteurs behoort met name de heer Cremer — een aangeboren, een éenig talent voor détail-beschrijving bezit. De schetsen van onzen Over-Betuwschen Novellist — wie kent, wie bewonderde ze niet als zoodanig? — munten uit door hun plastische verdiensten. Men ademt, men snuift de »zuute» heil- en boschgeuren in; men hoort de biëkens gonzen, enz. Natuur en menschenwereld beide heeft men, als 't ware, *stereoscopisch* vóór zich — zelfs bij het lezen! Honderd kleinigheden, die aan anderen ontsnappen, boeien zijn oog en oor en niemand verstaat zoo als hij de kunst om, door die nauw zichtbare trekjes vast te houden en in beeld te brengen, zijn doek op bevallige wijze te stoffeeren, aan het schijnbaar zielloze leven in te blazen en met geringe middelen iets fraais te scheppen. Moest men, — om met Henri Taine te spreken — den heer Cremer eene *faculté maitresse* toekennen, ik zou op zijne schilder-gave vooral den vinger willen leggen. Tot nog toe heeft de begaafde kunstenaar dit zijn merkwaardig talent nog slechts op kleinere schaal beoefend en wel — in een hoogst eigenaardig, meer dan eenig ander er zich toe leenend, pittoresk *genre*.

Er lag misschien iets gewaags in de onderneming om hetzelfde *procédé*, dezelfde manier, slechts ietwat gewijzigd en uitgebreid, toe te passen op eene meer ingewikkelde letterkundige soort. — 't Liet zich aanzien... 't stond te vreezen, zoo dachten de warme vereerders zelfs van Cremer — en ook schrijver dezes mag zich als zoodanig kwalificeeren — dat juist de uitmuntende hoedanigheden, welke hem als schrijver van »Dorpsvertellingen», inzonderheid als »Betuwsch» Novellist kenmerken, eenigszins in mindering zouden komen van die, welke men terecht van den »Romanschrijver» pleegt te vorderen. De vereischte meesterschap in het kunstig vlechten en ontwarren van een knoop; in het bewaren der eenheid te midden van de veelheid; in het verwerken van een reeks van zielkundig-gemotiveerde, uit het volle leven gegrepen, karakters en toestanden tot een belangwekkend, menschkundig, dramatisch geheel; — de techniek in één woord en de machtige verbeelding onmisbaar tot het samenstellen van een werk van langeren adem [zal het aan de ware eischen der kunst beantwoorden], deze, meende men, lagen minder op den weg zijner Muze.

Heeft de verschijning van »Anna Rooze», Cremer's jongste en veelbesproken schepping, die gissingen als ten eenenmale ongegrond gelogenstraft...?

voor de rechthand eener gezonde Aesthetiek te verdedigen zij, zoo schijnt mij de toewijzing van de hoofdrol aan Anna Rooze een bepaalde misslag toe.

't Gaat kwalijk aan, ook met den besten wil, in deze achttienjarige, prekerige schoone — wier hoofdbezigheid, van het uur af dat zij de kostschool achter den rug heeft, bestaat in 't gene Dominé Haverkist niet geheel ten onrechte karakteriseert als: »de zucht om zich met alles te bemoeien (III. 126)» — ondanks de telkens herhaalde oprijzing harer vele voortreffelijkheden en bekoorlijkheden, — al dāt belang te stellen, 't welk de schrijver kennelijk beoogt ons voor haar in te boezemen. Blijkbaar heeft Cremer dit ook instinctmatig gevoeld en van daar dat »jufvrouw Anna» (bij monde van Adam, den tuinman) reeds van meet af als een soort van volmaaktheid wordt opgeleid — »vijf harten voor één, vijf zie je!» [I. 15] —, terwijl juist de lezer, door kennis te nemen van haar persoon, in staat moest worden gesteld, om van lieverlede zelf zich aangaande die voortreffelijkheid te overtuigen. M. a. w. de schrijver anticipeert op de genegenheid zijner lezers. De poging evenwel om dit onnatuurlijke, opgeschroefde ex-kostschool-*deveijte*, dat haar maatschappelijke loopbaan begint met aan Dominé Haverkist onder 't onbijt duchtig de les te lezen; dat verder zich als scheidsrechter in dorps-minnarijen steekt [voor eene achttienjarige een weinig handtastelijk zelfs, I 124 boven]; dat brieven richt aan jeugdige Advocaten; een werkzaam aandeel neemt in een gerechtelijk onderzoek wegens »kindermoord»; op stel en sprong geheel alleen naar Utrecht reist; Professoren raadpleegt; met niets dan een reismakje in de hand, aan de »Pays-Bas» afgestapt zijnde, naar »een heer» vraagt — alles met de onschuldige, en op zich zelf zeker hoogst loffelijke bedoeling om »de onschuld te beschermen» —; dat voorts de lankmoedigheid zoover drijft van, ten koste van haar levensgeluk, met een stervenden toringzieke kwansuis zich te laten verloveren en dat aan het werk harer maagdelijke voorzienigheid en beredderingszucht eindelijk de kroon opzet, door aan de, van kindermoord valsch betichte, moeder het levend maar zoek geraakt bewijs harer onschuld in handen te spelen; de poging zeide ik, om deze »Nederlandsche» Mademoiselle *Sibylle* in vollen ernst als eene gelukkige realiteit door ons te doen waarden, moet, meen ik, als onvoldoende worden afgewezen. Mocht de schrijver bedoeld en getracht hebben in de persoon van Anna Rooze een type te doen optreden van hetgeen z. i. een goed ontwikkeld Nederlandsch meisje in deze onze XIX^{de} eeuw behoort te zijn, dan is óf de tekening niet volkomen naar wensch geslaagd, óf wij verschillen eenigermate in onze opvatting van het ideaal van vrouwelijke hoedanigheden.

Mijns bedunkens valt het lieflijkste, het volle licht in Cremer's verhaal buiten kijf op de figuur van »Hanneke Schoffels». Indien er sprake is van een hoofdpersoon, van een belangwekkend karakter, van een werkelijk bezielde en bezielende creatie, aanschouw dan en haal naar

1868. I.

48

concentreert. Aan deze bedenking sluit zich een andere, dat namelijk de vertelling met een tal van noodloze bijzaken is bezwaard, die telkens den gang vertragen en verwachtingen bij den lezer opwekken die niet bevredigd worden; — daargelaten nog dat hun gedetailleerde uitwerking hier en daar den goeden smaak op gevoelige wijze beleedigt. Door de menigte van boomen ziet men soms het bosch niet — en als wij, door den aanblik van al die stammen verward, meenen dat de schrijver ons flink een verrassenden uitweg zal banen, dan houdt Cremer wel enkelen van de meest in den weg staande omver, maar laat ons verder aan ons lot en onze onzekerheid over; m. a. w. dan solveert hij de gerezen moeilijkheden, niet door den knoop te ontrafelen, maar hij snijdt eenvoudig dien knoop midden door.

Men zou tal van haarfijn beschreven scènes, — b. v. de geheele volstrekt onbetekenende geschiedenis van Miel, Emma's gefingeerden vader; de ongenietbare kout tusschen Heintje van Leeuw en Ronslikker; de amours van Nelly Lewes of Nelly Saul; de avonturen van Tom Cat, *e tutti quanti* — des noods uit den roman kunnen uitlichten, zonder dat daaraan als kunstwerk eenige noemenswaardige schade werd toegebracht — het tegendeel is waar! terwijl omgekeerd daar waar men geweldige katastrofe's, uitgewerkte en belangrijke oplossingen zou verwachten hebben, de gansche zaak met een enkele pennerwaai wordt afgedaan.

Eindeloos lang worden wij genoopt ons op te houden bij de huiselijke praatjes van het echtpaar Le Village, bij de beschrijving van walgelijke kroeg-scènes, bij die van de inslikking van een vischgraat, of van de culinaire aantrekkelijkheden van jufvrouw Molenwiek. Tot doof wordens toe ratelt van Wall, de »Rotterdammer» *par excellence* (eene goed volgehouden type in 't voorbijgaan) ons zijn schutterig koopmans-jargon in de ooren, of bezingt Willem Haverkist, de Utrechtsche student, tot groote stichting van zijn aanbestede, den lof der moderne theologen, die Jezus als een »sprachtige figuur» der goë gemeente aanprijzen [denkt u ook eens een vaderlandschen roman, waar geen theologie in kwam?!] — een woekeraar daarentegen, een zielverkooper als Lijning, een der hoofdpersonen van het verhaal, aan de beschouwing van wiens fieltstroken de schrijver u noodzaakt twee lijvige boekdeelen achtereen uw onverdeelde oplettendheid te wijden, en wien, ter bevrediging van uw moreel gevoel, eindelijk, zoo gij meent, de Nemesis dan ook op voorbeeldige wijze moest achterhalen — deze wordt, als door een tooverslag, met een *coup de main*, zoo gij wilt — uit den weg geruid.

Over 't geheel is er in de wijze waarop Cremer met de hoofdfiguren, met de moeilijkheden ook van »materieelen» aard in zijn roman omspringt, iets ongemeen luchtig en romanessk. Oscar van Breeland's verzoek bij den Hove van Gelderland, b. v., na afloop van zijn schitterend pleidooi in Hanneke's zaak, om tegen alle usantiën in, onmiddellijk de uitspraak te doen volgen, ontmoet dunkt mij — ofschoon ik geen jurist

welgevalen uw hart op aan dit frissche boerenkind, deze »fleurige blom" uit »De Luchte" met haar »glanzig snuitje", haar donkere oogen, die van onder het sneeuw witte mutje komen uitkijken, haar blauw bonten boezelaar dat zoo schilderachtig de ronde heupen omspant, haar vereniging van duiven-oprechtheid en slangen-gevatheid, en zeg mij of gij Cremer om zijne vinding van deze menschkundige boeren-type niet bijkans zoudt benijden. Dit karakter is uit één stuk gegoten. Het is van het begin tot het einde met eene bewonderenswaardige ongedwongenheid en natuurlijkheid volgehouden. Naast dit bevallige »kiende" uit »de Luchte", verbleeken alle »jufvrouw Anna's" schitterende hoedanigheden en wordt zij een vrij stijve, houterige automaat.

Van het eerste oogenblik af dat mooi Hanneke de nieuwe bewoonster van »de Runt" die, onder geleide van Joost Burik, in 't voorbijgaan even de herberg harer ouders aandoet, met een »wolk op 't voorhoofd" begroet, tot op den dag, als het laatste bedrijf is afgespeeld en zij snikkend uitroept: »Och juffer, ik heb oe miskend, maar ie-ie hebbe ons altijd liefgehad," neemt elk harer woorden, ieder harer bewegingen ons voor haar in. Haar bittere zielsangsten; haar verlegenheid tegenover den eerlijken Joost Burik; haar getatte en ontwikkelende antwoorden, telkens als iemand op het spoor dreigt te komen van het vreeselijk geheim, waaronder zij onschuldig gebukt gaat en met de kwelling waarvan Jan Piek, de schurkachtige handlanger van Lijning, haar heeft beladen; haar stille, zeer begrijpelijke wrok tegen de »juffer," die 't eerst een tip van dat geheim heeft opgelicht en wie zij dus uitsluitend voor al de schikkelijke gevolgen der openbaarwording aansprakelijk stelt; het hardnekkig *parti-pris*, waarna zij, meest uit schaamte, maar ook uit angst voor »vader" en uit eergevoel tegenover haar verloofde, tot op het laatste oogenblik toe, zelfs als er aan geen verheven meer te denken valt, blijft volhouden: »Leugens...! 'elogen! alle s 'elogen...!" — en voorts dat aandoenlijke: »ik was 'en kiende, ik wist van niks, 'en kiende van zestien jaar...!" alles is gelukkig van vinding en van uitwerking.

Hanneke behoeft ons niet »beschreven" te worden; — zij leeft vóór ons. Hanneke heeft geen opvijzeling van noode — wij kunnen het oog niet van haar afwenden.

Even bezielt als de teekening van dit naïeve kind zelf is ook die van alles wat zich min of meer rondom haar groepeer. Met haar (ik vraag den armen Redley om verschooning) vlucht een aanmerkelijk deel poëzie uit de dorpspastorie weg. Joost Burik, moeder en zelfs vader Schoffels... verlagen zij niet, als zij Hanneke maar zien en zij met haar lief snuitje bij hen aandringt: »Niet gleuven, nee...!" Ik zwijg nog van de omstandigheid dat Hanneke's geschiedenis het gewichtigste incident, de spil liever gezegd, vormt om welke bijkans al de draden van den roman zijn gewonden. Wij missen dus naar mij voorkomt de noodige eenheid, een bepaald hoofdkarakter waarop de verbeelding zich

ben — bij het Hof wel wat minder tegenstand en wordt wat griffer ingewilligd, dan men, afgaande op de gewone wijze van handelen dier rechterlijke lichamen, voor mogelijk zou houden. Lijning, die handschriften heeft vervalscht en erger dingen nog geplougd, wordt onder curatele geplaatst, zonder dat iemand, ook hij zelf niet, eigenlijk recht begrijpt, hoe de vork in den steel zit; zijn wijze van geldbewaring gelijkt daarenboven, meer dan ons bij een man van zaken aannemelijk toeschijnt, op die van Molière's »Harpagon." Een gouden regen komt letterlijk uit de lucht vallen ter opheffing van de financiële bezwaren, die zich tegen het huwelijk van Oscar met Anna hadden in den weg gesteld, enz.

Dit zijn kleinigheden, zal men zeggen; maar zulke kleinigheden we- gen, mijns bedunkens, toch in een roman.

Indien ik ronduit mijne meening mag zeggen, zoo komt het mij voor, dat Cremer, bij het ontwerpen van »Anna Rooze", ik ding niets af op het loffelijke zijner bedoelingen, de eischen, aan zulk een onderneming verbonden, niet hoog genoeg heeft aangeslagen, en tevens niet genoeg te rade gegaan is met — of op zijn hoede geweest is tegen — den bijzonder aard zijner gemoeds- en kunstenaarsgaven. Een aantal typen — kleine, grotere, laaghartige, vulgaire, belachelijke, verhevene, enz. — zweefden hem in menigte voor den geest. Er was één groot maatschappelijk euvel (*preventieve gevangenschap*) waartegen hij een gloeiend en krachtig protest wenschte in te dienen. In een breede lijst samengevat, kon dat alles, met zijn gewoon fijn gepunt crayon in beeld gebracht en *en relief* gesteld, niet nalaten indruk te maken — en van dien indruk beloofde de schrijver, wiens edele zin mijne hulde niet behoeft, zich natuurlijk ook iets goeds voor de ontwikkeling van zijn evenmensch. Intusschen, terwijl ik niet betwijfel, of hij heeft dit laatste oogmerk ten deele ook bereikt, is zijn personeel talrijker uitgevallen dan zijn verbeelding kon omspannen en heeft hij zich bij de uitwerking laten verschalken — juist door zijn schildertalent zelf.

Cremer's *fort* toch, gelijk ik zooveel reeds aanstipte, is vooral gelegen in de beschrijving van *détails*. Weenigen hebben daarin zulk een meesterschap bereikt als hij. Maar ziet, — geheel verdiept, verzonken in de uitoefening zijner kunst, kan hij nu ook der verleiding geen weerstand bieden, om deze tijdig en ontijdig in praktijk te brengen. Met andere woorden, zijn zwakke zijde, *le défaut de sa qualité*, is deze, dat hij »alles" even uitvoerig schildert. Het *patois* van een vigilante-koetsier, de flauwe aardigheden van een koller, om 't even wat, hij heeft ze onder 't mes en zij moeten er aan... *oogie la galère*! Zijn goede smaak zelfs bezwijkt voor dien andrag, en te vergeefs is het, dat, in zulke oogenblikken, de aesthetiek smeekend de

handen vouwt (deel II bl. 323, en volg.); te vergeefs dat zijn Muze angstig hem bij de mouw trekt, — dit of dat *scénetje* is te aardig, het »moet" er in. Hebben de »drie deelen" hieraan ook eenige schuld? Dit laat ik in het midden, maar zeker is het dat ik hem zou willen bidden — wij bezitten helaas! al zoo weinig *gedistingueerde* schrijvers — tot de overtuiging te komen, dat er inderdaad dingen zijn, die een man van smaak aanstipt, gissen laat; dingen ook die in 't geheel voor geen beschrijving vatbaar zijn. Ziet b. v. eens welk een bewonderenswaardige tact de HH. Erckmann-Chatrian in dit opzicht aan den dag leggen. Te meer dring ik hier op aan, omdat, even als in een te dicht begroeid woud, die overvloedige schilderijen in den regel de wezenlijke schoonheden in de schaduw dringen. Dat »Anna Rooze" van zulke schoonheden overvloedt, Cremer's naam is er ons borg voor. Ik heb slechts te wijzen op zoo menige zonnige natuurbeschrijving, (b. v. d. III. 236) inzonderheid op de plastische voorstelling van den storm in het Over-Maassche (bl. 204), op Anna's aankomst bij Lijning, de dorpskermis, Hanneke's huwelijksinzegening, het gesprek der beide pastoren enz. Zie hier anders een Geldersch binnenhuisje, het penseel van onzen begaafden landgenoot ook geenszins onwaardig. 't Is als Hanneke, door de justitie in 't verhoor genomen en deswege uit de pastorie verdreven, in den kouden winternacht op »moeders huis" toelijt en schier ademloos komt binnensnellen.

— »Hanneke... gij! Kiend; waar kom ie van doen?" zegt de moeder. — En de vader stilstaande:

— »Gij Hanneke, zoo loat in 't duister! Wat doede hier kiend? Wat is er gebeurd, zeg?"

— »Niks!" bibbert Hanneke, en ze klappert met de tanden.

— »Niks...?" herneemt de man, en nader tredend legt hij zijn vereelde hand op Hannekes schouder en ziet haar strak in de oogen.

Haar donkere kijkers weerstaan zijn vorschenden blik en, klapperend met de tanden, herhaalt ze:

— »Niks, 'k zeg oe nikse."

Maar nu, daar staat Hanneke te klappertanden, en vader ziet haar nog altijd aan, en herhaalt met krachtigen stem zijn vraag: wat er dan was dat haar op dit late uur van 't domine's huis naar den berg joeg. — »Zie je dan niet Berend dat ze hoast niet spréken kan, zoo kolde ze is! — kom hier Hanneke; hier op de vuurplaat.

'k Zeg: loat ze erst bekommen eer ze prouten lak. God, kiend! oe hande zin als steen!.... »Hier, goot er zitten; hier, op mien stoel."

Berend stelt zich in den weg. Hevig:

— »I k vraag wát wát er is?"

— »Man, wés toch wiezer. Altied den driftkop! Oe kiend is dood van

de kolde, da's nummer één — kom!... en terwijl zij Berend zachtjes ter zijde stoot dwingt ze Hanneke neer te zitten in haar stoel bij de plaat.

— »En nou, nou zal ik dan weten wát 'r gebeurd is!"

Moeder Schoffels heeft haar warmen kapmantel om Hannekes schouders geworpen.

Een rilling doet het meisje schudden, maar de groote donkere oogen slaat ze ook nu voor vader niet neer en ze zegt:

— »Ruzie 'chad voader, ruzie!"

— »Ruzie, met wie?"

— »Neem én slukske konjak, dat zal oe goed doen", zegt de moeder en ze brengt een glaasje dat zij haastig halfvol schonk aan Hannekes lippen.

— »Geen drank, dát lust ze niet!" roept Schoffels en stoot moeders hand ter zij, zoodat het vocht uit het glas stort:

„Zet koffie! — Nóg ens — ruzie met wie...?"

— »Met domenes juffer!"

— »Woarover?"

— »Over... over..."

— »Hanneke, ge liegt."

— »Man, wés toch stíl", roept vrouw Grietje: Gij roast as 'en dolheuff. — Weet ie 'et bétér as Hanneke eiges...?"

— »En ik vraag: waarover, waarover!?" donderde Stoffels.

't Arme Hanneke zwenkt met den blik; vluchtig is slechts het wit van haar oogen te zien. — Het is haar — onbestemd — als sloeg het plaatvuur naar den zolder, en draaide vader met het hoofd naar den vloer, en als wong de kamer zich saam.

Een zacht geluid ontsnapt aan haar doodsbleeke lippen... Daar ligt zij met slappe armen, het hoofd ter zij op den schouder.

— »Dood...! O God, dood! dood!" barst de vader nu los en strekt de beide armen naar haar uit, roept haar bij haar naam, verscheidene malen achtereen en strijkt zich het klamme zweet van het voorhoofd, want... want hij weet niet of ze dood is of leeft....

Hanneke, zijn eenige Hanneke!

»Uitnemend, niet waar?"

Wedijverend in zekeren zin met dit zeldzaam »beeldend" vermogen, is het fijn »gevoel" 't welk Cremer's pen bestuurt en dat aan zijn schilderstalent in den regel de kroon opzet. Evenwel juist dat »gevoelige" is oorzaak, mijns inziens, van een tweede klip, welke hij, bij 't schrijven van zijn »roman" niet genoegzaam heeft weten te vermijden, — te weten: dat aan de ontwikkeling van sommige karakters geen volkomen recht weérvaart.

De grondtoon van Cremer's wezen — voor zooveel dit uit zijn schriften

spreekt — zijn doorgaande wereld- en menschbeschouwing, kenmerkt zich door iets welwillends, een zedelijk optimisme; op haar zelve een hoogst beminnenswaardige eigenschap, maar die toch min of meer dient ingetoomd te worden, zal men, bij het samenstellen van een „maatschappelijke“ roman, de „objectiviteit van den kunstenaar“ niet geheel uit het oog verliezen. — Er zijn naturen (en daaronder behoort de zijne) die, gelijk de bloem, bij voorkeur zich naar het licht toewenden; die liefst hun medemenschen door het spiegelglas der hoop bezien....

Er behoort, (ik erken het) bij hem, wiens gemoed op dusdanige wijze is besnaard, een zekere zelfoverwinning toe om in een werk van langeren adem — alle, ook de leelijke, de afzichtelijke kanten van de menschelijke natuur, met gelijke fijnheid en naauwkeurigheid af te werken. Evenwel, hoe zwaar hem die taak ook wege, hij mag ter wille van de harmonie van zijn kunstwerk zich aan haar niet onttrekken, zoomin als het hem, uit zekere ingeschapen bonhommie, geoorloofd is, de gevolgen van het zedelijk kwaad lichter voor te stellen, dan de aanleg van zijn werk zelv' vordert. Om een doorluchtig voorbeeld hier aan te halen: Indien Auerbach in zijn: *„Auf der Höhe“* op den misstap door gravin Irma begaan, niet zulk eene tragische ontknooping had doen volgen, de diepe, de machtige indruk, welken deze Idylle — in haar geheel beschouwd — bij den lezer achterlaat, ware dan grootendeels verloren gegaan! In dit opzicht laat Cremer's roman m. i. te wenschen over. De min goede karakters hebben iets caricaturachtigs — en de bepaald slechte in hun geheele houding, in hun aftreden van het toneel vooral, iets dat aan een melodrama herinnert. — De worsteling van Jan Piek, alias Geert Holmena, bv. met Jasper Bel en de daarop volgende verschijning van den Haagschen Politie-Commissaris; het romaneske uiteinde van Lijning met al wat daaraan onmiddellijk voorafgaat niet minder, pleiten geenszins voor eene groote virtuositeit in het afbeelden eener *würdevolle Nemesis*.

Onwillekeurig schiet mij hierbij te binnen, wat ik onlangs, bladerende in de beoordeeling van een pas opgevoerd fransch blijspel, ten aanzien van den auteur, den heer Gondinet, vond opgeteekend: *„Il n'a point l'humeur sombre qui convient à ces sortes de compositions. Tout s'adoucit sous sa plume aimable. Son vers, ami du soleil, n'est pas fait pour pratiquer les souterrains du drame.“*

Zou men ditzelfde ook niet van den heer Cremer kunnen zeggen? Bevatten deze woorden, weggedacht uit hun verband, misschien niet de schoonste hulde en tevens — de verschoondste kritiek?

Indien ik al mijne indrukken samenvat, dan komt het mij voor dat in *„Anna Rooze“* de stof verscholen ligt voor een keurige dorpsvertel-

ling. Boven die vertelling, gezuiverd van al wat haar niet tot sieraad strekt, zou ik den naam willen plaatsen van: *„Hanneke Schoffels.“* Anna Rooze, van Breeland, de Geerekes, Mevrouw van Riddervoorst des noods en anderen zou ik in de schaduw willen dringen om het volle licht te laten vallen op de aandoenlijke geschiedenis van Hanneke. Misschien kwam dan ook die Preventieve gevangenschap van zelf nog wat meer op den voorgrond. — Het verhaal zou zeker geweldig moeten worden ingekort; het zou minder drok zijn, maar — bij dien meerderen eenvoud aan schoonheid winnen.

Is mogelijk dit oordeel, in het oog van den schrijver, eene letterkundige ketterij? Het zij zoo. Hij zie er in elk geval het bewijs in mijner ongeveinsde hoogschatting van zijn talent; een blijk ook van den geest van oprechtheid waarin ik zijne creatie, als die van een wapenbroeder in den strijd voor het schoone en edele, getracht heb te waardeeren.

P. BRUIN.

Velp,
5 Mei.

Nederland, 1868:

van **Hanneke Schoffels**, dat „frissche boerenkind“, 't welk de laster van kindermoord beticht. Op de kermis heeft een laaghartige schelm in een woest gevecht aan haar vrijer Joost Burik toegeroepen, dat Hanneke hare eer met voeten trad, dat hij het bewijzen kon. Maar de nood stijgt hooger. De beschuldiging van kindermoord komt de arme deerne van alle zijden aangrimmen.

En hieraan is ze niet schuldig! Maar toch ze is zich van een anderen misstap bewust. Hoor haar in den vroegen winteruch-tend, als ze voor een stoel neêrvalt en bidt:

„O Lieve Heere Jezus! wa'k oe verzuken mag, laot 't niet uitkomen nee! Voàder zal mien vluken en Joost.... O God ik zal wel tweemoalen Zundags noar de karke goan; en van 't loon uutlegge veur den arme, vier duite wêks of ook wel 'n stuunver. O Lieven Heere Jezus, ik was een kiende en....“

Bespreking door Alexius van Staden, pseudoniem van Jan ten Brink, 1868:

Anna Rooze door J. J. Cremer. 3 deelen.
M. Nijhoff, A. W. Sijthoff, D. A. Thieme, 1868.

Zoo ik enkel zeggen wilde, wat ik al genoten heb bij de lezing van deze zeer uitvoerige kunstschepping, zou ik waarlijk bevreesd worden te dezer plaatse geen ruimte te behouden voor niet weinig bedenkingen, die mij gedurende datzelfde genot gestadig voor den geest kwamen. Toen ik de lezing van Cremers Anna Rooze met mijne beste aandacht had voltooid, was mijne stemming gemengd, veel had ik te loven, evenveel had mij niet volkomen bevredigd. Zoo ik boekhouder ware, zou ik beweerden, dat Debet en Credit tegen elkaar opwogen. Inderdaad dunkt mij, dat Cremers schitterende hoedanigheden als kunstenaar, in de Anna Rooze door sommige eigenaardigheden en tekortkomingen, zeer nauw aan de goede zijde van zijn talent verwant, worden afgewisseld en verdrongen.

Nederland weet het, en Nederland waarschijnlijk mede, welk eene schoone gave onzen betwischen novellist J. J. Cremer geschonken is. Wie hem zelf eene zijner juweeltjens hoorde voordragen met heel dien karakteristieken gloed en onwaardeerbare plasticiteit in klank van stem en in gebaren, waardeert hem te recht als onzen gelderschen Dickens — met de Anna Rooze streeft de auteur echter naar meer. En daarom wijs ik er in de eerste plaats op, dat de kern van het nieuwe kunstwerk wederom door eene voortreffelijk schoone novelle, ditmaal eene veluwsche novelle wordt gevormd. Die novelle is de geschiedenis

van Hanneke Schoffels, dat „frische boerenkind", 't welk de laster van kindermoord beticht. Op de kermis heeft een laaghartige schelm in een woest gevecht aan haar vrijer Joost Burik toegeroepen, dat Hanneke hare eer met voeten trad, dat hij het bewijzen kon. Maar de nood stijgt hooger. De beschuldiging van kindermoord komt de arme deerne van alle zijden aangrimmen.

En hiernaan is ze niet schuldig! Maar toch ze is zich van een anderen misstap bewust. Hoor haar in den vroegen winteruch-tend, als ze voor een stoel neêrvalt en bidt:

„O Lieve Heere Jezus! wa'k oe verzuken mag, laet 't niet uitkomen nee! Voader zal mien vlanken en Joost... O God ik zal wel tweemaal Zundags naar de kärke gaan; en van 't leen uitlegge veur den arme, vier daite weks of ook wel 'n stauver. O Lieven Heere Jezus, ik was een kiende en..."

En ze was verleid door dienzelfden schavuit, die haar thands vervolgde met zijne valsche betichtingen, omdat ze hem met verachting had afgewezen, toen hij na twee jaren in 't dorp Mulderspeet terugkwam. Voor den Burgemeester gedaagd, ondervraagd door den Rechter, ontkent ze met hardnekkigen en wanhopenden moed, ook als men haar bij afschuwelijke *corpora delicti* brengt, een half vergaan kinderlijk, en een broodmes. Door den predikant, in wiens pastorie ze diende, smadelijk verjaagd, dwaalt ze in den kouden winteravond door 't bosch, jammerend, zuchtend, vol onuitsprekelijk leedgevoel en vrees voor haren vader en haar eerlijken minnaar. Luid schreyend had ze eindelijk uitgeroepen: „Noar moeders huus toe!" en trots alle vrees, was zij naar den kleinen, landelijken herberg gesneld, waar moeder en vader woonden. Eerst ziet ze door een reet van 't venster naar binnan, en wordt ze de beide ouden gewaar. Ze aarzelt, licht de deurklink op, maar als die luid neervalt, vlucht ze sidderend in het tuintjen. Vader komt naar buiten zien, wat er is, en Hanneke snelt ongemerkt naar binnen, naar moeder. Hierop volgt een der schoonste tafereelen uit het veluwsche

dorpsleven, 'twelk ooit uit de pen van onzen gelderschen Dickens vloeide:

„Hanneke staat te klappertanden en vader ziet haar aan en herhaalt met krachtige stem zijn vraag: wat er dan was dat haar op dat late uur van 't dominé's huis naar den berg joeg? — „Zie je dan niet Berend" (zeft de moeder) „dat ze haast niet spréken kan, zoo kolde ze is — Kom hier Hanneke, hier op de vuurplaat. 'k Zeg, loat ze oit bekomen eer ze proaten zal. God, kiend! oe hande zin na' steen'... Hier, goet er zitten; hier, op mien stoel." — Berend stelt zich in den weg. Hevig. „Ik vrag wat, wat, wat er is?" — „Man, wés toch wiezer. Altied den drift-keft. Oe kiend is dood van de kolde, da's nemmer éen. Kom!..." en terwijl zij Berend" (die reden heeft om het ergste te vreezen) „zachtjes ter zijde stoet, dwingt ze Hanneke neer te zitten in haar stoel bij de plaat. Schoffels beheerscht zich met geweld; hij loopt naar de deur; van de deur naar de bedstee; van de bedstee naar het raam, en dan — dan snel terugkerend naar den haard roept hij nog laider voor Hanneke stillstaande: „En nou, nou zal ik dan weten wat 'r gebeurd is!" — Moeder Schoffels heeft haar warmen kapmantel om Hannekes schouders geworpen. Een rilling doet het meisje schudden, maar de groote donkere oogen slaat ze ook nu voor vader niet neer en ze zegt: — „Ruzie 'ehad voader, ruzie!" — „Ruzie, met wie?" — „Noem 'en slukske konjak, dat zal oe goed doen," zegt de moeder en ze brengt een glaasje, dat ze haastig halfvol schonk aan Hannekes lippen. — „Geen drank! dat lust ze niet!" roept Schoffels en stoet moeders hand ter zij, zoodat het vocht uit het glaasje stort. „Zet koffie!" — Nog eens: ruzie met wie?..." — „Met dominé's juffer!" — „Waarover?" — „Over... over..." — „Hanneke, ge liegt." — „Man, wés toch stil," roept vrouw Grietje: „Ge roast as 'en dolheufd. Weet je 'et beter as Hanneke eiges?" — „En ik vrag: waarover, waarover?" — dondert Schoffels. — 't Arme Hanneke zwenkt met den blik: vluchtig is slechts het wit van haar oogen te zien. Het is haar — onbestend — als sloeg het plaatvuur naar den zolder, en draaide vader met het hoofd naar den vloer en wrong de kamer zich saam. Een zacht geluid ontsnapt aan haar doodsbleeke lippen. Daar ligt ze met slappe armen, het hoofd terzij op den schouder. — „Dood, o God, dood, dood!" burst de vader na los, en hij strekt de beide handen naar zijn Hanneke uit, en omvat haar met zijn armen, en roept haar bij haar naam, verschiedene malen achtereen, en strijkt zich het klanne zweet van het voorhoofd, want... want hij weet niet of ze dood is, of leeft... Hanneke, zijn eenige Hanneke!"

Dit is nog maar een enkel moment uit het aandoenlijk drama, 'twelk dien avond in die eenzame boerenwoning voorvalt. Geniet het zelf in het IIe deel van Anna Rooze — gij zult er het benijdenswaardig talent van onzen gevoelvollen dorpsverteller in elken regel zien tintelen!

Ik zeide reeds, dat Cremer echter naar hooger streefde met dit zijn jongste kunstgewrocht. Zijn roman is thands de roman van een jong, kloek meisje, eene weeze, schoon, met hare lange donkere lokken, hare groote zwarte wimpers en fonkelende „heerlijke" zwarte oogen; beeldschoon maar daarenboven edel van hart en zin, oprecht, waarheidlievend vóór alles, eene vijandin van elke logen! Zoo is Anna Rooze, beminnelijk en rein als haar bloemennaam, haast al te volmaakt en te edel — onze eenigste, mogelijke opmerking tegen hare verschijning op zich zelve. Anna is de dochter van een braaf zeeofficier. Hare herinneringen aan haren vader, den vroolijken, schalken, ronden voortreffelijken zeebonk, zijn door Cremer met een paar trekken meesterlijk geschetst. Anna verhaalt, of liever ze mijmert:

— „Die arme goede papa! voor twee jaren was hij nog zoo vroolijk en opgeruimd. Hij was toen met verlof. Anna heeft toen een uitstapje met hem naar den Haag en Rotterdam gemaakt. Ze hebben samen in de laatste plaats nog het graf der lieve vroeg gestorven moeder bezocht. Anna herinnert zich dat zeer goed, en in haar werkdoos was een rolletje waar ze kleine Anna nog mee gemeten heeft. Toen papa met haar bij die zerk heeft gestaan, toen sprak hij zonderling bewogen: — „Best, lief wijfje! al veertien jaren leg je daar onder dat kouwe, harde ding. Kon je nou ons krallig bruintje eens zien, hé! Kom Anna, kom!" — Anna was heelmaal koud en vreemd geworden, want papa had haar zoo raar, zoo hard met den arm om haar hals naar zich toetrokken, en — terwijl hij naar de zerk wees — op zoo'n wonderlijken, ze zou haast zeggen zoo'n schreelachtigen toon er bijgevoegd: „Dat mensch kon geen onrecht zien. Slaap zacht, best wijfje! als de steken gelijk hebben, dat er van een menesch-kind nog wat overblijft, dan ben jij een engel geworden, een engel van waarheid! Ja, als het waar is!" — „Maar dat is waar, dat is zeer waar lieve papa" — heeft Anna gezegd. — „Zoo veel te beter, best bruintje," heeft hij toen geantwoord. „Als er dan ook van den raren zeebonk wat overblijft, dan komt hij je nog eens oproeken hoor, zoodra de golven bij

hem doen wat die zerk doet — daar!" — Schielijk had hij het hoofd terzij gewend en waren ze heengegaan!"

Zeide ik te veel, toen ik den naam van Dickens noemde?

Doch de vraag rijst, hoe de kunstenaar zijne beminnelijke heldin heeft ten tooneele gevoerd, welke periode van haar leven hij bij voorkeur uitkiest? Anna Rooze verschijnt ons van het oogenblik, dat zij de kostschool verlaat, tot op het tijdstip, dat zij een gewenscht huwelijk sluit. De tijd van haar optreden is nauwelijks een jaar. Wat heeft de beschrijver van hare lotgevalen zich bij deze zelf gekozen taak ten doel gesteld? Zou hij hare lieve gestalte uit zijne fantasie hebben te voorschijn ge-roepen, om naar aanleiding van hare verschijning eene reeks van, belangwekkende tafereelen en uitvoerig geschetste situatiën achtereenvolgens met de fijnste miniatuurteekening te ontwerpen? Zeker dit zou hem volkomen gelukt zijn, maar daarmede zoude de meening van den scheppenden kunstenaar al zeer miskend en gering zijn geschat! Wij zeiden het reeds, Cremer streefde naar hooger. Anna Rooze bezit een natuurlijken afkeer van alle logen, alle veinzerij, alle verkrachting van natuur en waarheid. Met dit karakter begaafd, brengt een toeval haar in 't bezit van Hannekes treurig geheim. Gij voorziet reeds het oogmerk des schrijvers. Er moet eene botsing geboren worden tusschen de waarheidlievende Anna en de ongelukkige Hanneke, als het tijdstip aanbreekt, waarop de eerste voor het Hof van Gelderland zal getuigen. Maar Anna Rooze heeft slechts een onbepaald denkbeeld van Hannekes schuld uit eenige verwarde woorden der arme deerne gevormd. Zij getuigt wat zij weet en bezwaart dus de beschuldigde. Zij is geheel in denzelfden toestand als Effie Deans' vroomere zuster bij Walter Scott in the Heart of Mid-Lothian. Doch er is een groot onderscheid in de beschuldigten: Hanneke Schoffels is onschuldig aan het misdrijf haar te laste gelegd en Effie Deans is schuldig. De getuigenis van hare zuster Jenny doet de tragische situatie eerst recht aanvangen, de woorden van Anna Rooze versterken voor een

oogenblik het vermoeden van schuld, maar worden aanstonds in de schaduw gesteld door het pleidooi van Hannekes advocaat. Effie Deans wordt veroordeeld en hare zuster Jenny, die de waarheid sprak vóór alles, onderneemt nu die lange reize naar Londen en richt die bede om gratie aan den Soeverein, die als meestergreep des romandichters door geheel de wereld beroemd zijn. Hanneke Schoffels wordt vrijgesproken en Anna Rooze wordt alleen door een allerzonderlingst toeval: het ontdekken van Hannekes dood gewaand kind, in staat gesteld, om haar te bewijzen, dat zij waarheid sprak uit liefde. Na de vrijpraak van de arme boerendeerne komt Anna niet meer met haar in aanraking vóór de vrij wonderbare en avontuurlijke ontdekking van het jongken, dat, bij zijne geboorte door Hannekes Tante in 't bosch gelegd, voorts in een spoormand van Arnhem naar Rotterdam vervoerd, eindelijk op een stoep aldaar te vondeling gelegd, door een schipper opgenomen, nog levensadem genoeg had, om een blozende en ferme „Janneman" te worden.

't Is ook of Cremer het dramatische zwaartepunt niet in het proces van Hanneke heeft willen leggen, maar voornamelijk in het feit, dat Hanneke praeventief heeft gevangen gezeten. Hij voert daarenboven nog eene andere, uitmuntend ontworpen gestalte op, den geheimzinnigen Redly, later Herman Carl Marter, verdacht van diefstal der lands gelden, onder hem als ontvanger berustend. Ook deze, hoewel onschuldig, was zeven maanden en zestien dagen praeventief gevangen gehouden; — bij de zaak van Hanneke Schoffels kwam hij als getuige en sprak zijn wezentlijken naam uit. Anna Roozes biografie heeft dus met zijn benijdenswaardig talent een pleidooi tegen de Praeventieve Gevangenis gewaagd, even als hij eens in eene overgelukkige ure het lot der arme Fabriekskinderen in bescherming nam. Doch dan mag ik niet verzwijgen, dat de Fabriekskinderen een knapperen advocaat hebben bekomen dan de Praeventieve Gevangenen. Hanneke en Anna zijn de twee hoofdfiguren — de voorloopige in-hechtenis-neming der belasterde boerendeerne, haar verblijf van drieëntachtig dagen in het Hals van Verzekering

te Arnhem moesten alzoo de hoofdmomenten der handeling uitmaken. En juist van den tijd, dien zij in den kerker doorbrengt verneemt men niets anders — dan den duur, het getal dagen. Het lijden van Hanneke in de gevangenis wordt met geen enkel woord nader beschreven — het feit alleen gekonstateerd door haar letterkundig goed ontwikkelden, juridisch min of meer dweependen advocaat Oscar van Breeland. Zoo boezemt de bloede Redly aanvankelijk wel hooge belangstelling in, maar, dat de Preventieve Gevangenis hem zoo ellendig maakte, wordt slechts ten slotte met een paar trekken geschetst.

De kerngedachte van den roman ligt dus noch in het een, noch in het ander, ondanks het bericht van den auteur, dat Oscar van Breeland zich met een werk over het voorloopig inhechtenis-nemen bezig houdt. Nog eene derde hoofdquaestie vordert de aandacht, de laster van het mulderspeetsche plebs omtrent Baron Geereke en Anna Rooze. Daarbij komt, dat de laster reeds aanstonds eene belangrijke rol speelde in de persoon van Vrouw Knibbelaar, de drankslijster uit de Allemansgading, die Anna eene schuldige betrekking met den braven boerenjongen Joost Burik toedicht en voor het Hof verklaart, dat Hanneke haar bekend heeft, hoe zij uit angst haar kind heeft omgebracht. Later treden twee verachtelijke bedelaars, Alewien Hobbes en haar kleinzoon Giesbert op, om te verhalen, dat ze den Baron Geereke en „de krullemie hadden zien staan vryen vrenr 't room."

Een noodzakelijk gevolg van deze verschijnselen is, dat er verschillende hoofdonderwerpen in den roman behandeld zijn, dat de eenheid ontbreekt. Van daar, dat er geen dramatische klimax na het rechtsgeding van Hanneke valt op te merken, dat de ontdekking van „Janneman" niet den gewenschten indruk maakt, met welk een schat van fijne en onbetaalbare opmerkingen het huisgezin van den rotterdamschen koopman Alexander van Wall ook geschilderd zij.

Zie hier mijne hoofdbedenking tegen het fond van Cremers jongste kunstwerk. Het gebrek aan harmonie tusschen al de

verschillende onderdeelen van het kunstwerk, behoeft mij daarom niet blind te maken voor de wezentlijke schoonheden dier details. Cremer zou mij terecht het leelijk gebrek der ondankbaarheid mogen verwijten. Want het zou weinig billijke waardeering, weinig letterkundige beschaving verraden, als ik hier mijne hooge ingenomenheid niet luide uitsprak met een aantal overgelukkig geteekende karakters en eene groote menigte allermeekwaardigst nauwkeurig gestenografeerde en gefotografeerde menschelijke eigenaardigheden, driften en zwakheden. Reeds heb ik de Valuers, Hanneke en hare ouders op den voorgrond gesteld. Naast hen toef ik eerst bij den ouden tuinman Adam en zijne naïve wereldbeschouwing, die Anna ten afscheid een ruiker met een strofe uit Deuteronomium schenkt. De kastelein Tronk — is hij een verre neef van Van Lenneps Cato Tronk? — met zijn langdradig flux de bouche en zijne laaghartige liefhebberij in kwaadspreken, de jonge geestelijke in de diligence en al het meerijsdend personeel, vooral de onbeschaamde handelsreiziger, zijn met een paar fiksche potloodstiepen geestig geschetst. Nog meer heeft mij de nederlandsche Amerikaan Tom Cat vermaakt, zijne gulheid, levenslust en zijne edelmoedigheid. Het spoorwegtooneel van Arnhem naar Utrecht moge zich in het lange en breede uitzetten tot geheimzinnig worden toe, als de reizende tooneelspelers op hunne uurwerken zien, Tom Cat is eene uitmuntende creatie.

Tot de karakters, waaraan door den kunstenaar hooger beteekenis wordt gehecht, behooren de verloopen Van Wall, de Overste Jasper Bel, de predikant Haverkist en diens zoon Willem, de theoloog. Zij behooren te zamen tot wat Cremer voortreffelijkst en verdienstelijkst heeft gewrocht. De dronkaard Van Wall is in het tooneel bij Burgemeester Le Village met eene meesterhand voorgesteld, zijne verschijning te Utrecht bij den drankhandelaar Van Leeuw bederft mij echter niet weinig den vorigen indruk. Het standjen te Utrecht op de Neude riekt naar de natuur — en daar deze natuur leelijk is, geeft de verdienstelijke kopie eene nabootsing van iets leelijks. Doeh daarvan nog later. De Overste Bel met

zijne reformatische, sociale denkbeelden over volksfeesten is mij een bijzonder beminnelijke verschijning in dit werk. Mij dunkt ik ontmoette soms een geestverwant van hem, den pikanten spreker, den komischen *causeur*, den kordaten man — en zoo ik mij bedrieg, het is Cremers schitterende kunst te wijten, dat eene gestalte van des schrijvers fantasie mij den uitroep afperst: „Maar dat is geene verlichting, dat is eene nobele werkelijkheid!”

Dominé Haverkist met zijne groningsche „principels,” zooals zijne kiffieke vrouw zegt — die wellicht niet weet, dat in 't groningsch afschuwelijk dialect „cipels” = uyen zijn — Dominé Haverkist is de schoonste satire op lamzalige middelmatigheid, reusschtige zelfzucht, onuitstaanbare ijdelheid en schandelijke liefdeloosheid, die de Letteren onzer Eeuw hebben aan te wijzen. De zelfgenoegzaamheid, waarmee deze holle preëkmachine steeds van zich zelve en van zijne verdiensten gewaagt, steeds den gestadigen bijval door hem verworven ophaalt, voortdurend ieder door een ander gesproken woord met schaamteloze brutaliteit tot het zijne maakt, zal bij de lezing een blos op de kaken jagen van elk, die zich min of meer van Dominé Haverkists familie acht. Tot die familie behoort echter een uitmuntend lid, de jonge theologische student Willem Haverkist. Is zijn vader de dominé-ploert in den superlatief, hij vat zijne taak allergeestigst, en door en door gezond op. Cremer moest hem echter bij de ontginningen van den Baron Geereke plaatsen en daar heeft hij zeer wel aangedaan!

Het adellijk personeel is vrij konventioneel van houding, toon en handelingen. Mevrouw van Breeland heeft soms de gewoonte leelijk Fransch te spreken „par la bouche du Saint-Paul”; Mevrouw van Riddervoorst is daarentegen eene lieve gestalte. Geereke is de ideaal-adelman des auteurs, zijne kunstkennis en ontginningsplannen, zijne economische theoriën zijn daarom zeer prijselijk. Doch nog een hoofdakteur treedt in Anna Roozes leven op, wel in staat eene hooge mate van belangstelling op te wekken, haar Oom Lijning. De wijze, waarop deze in het half ge-

sloopte kasteel de Runt te voorschijn komt, spant de verwachting in de hoogste mate. Jettatore met zijne eigene grijze oogen en niet als Drenkelaar met die van een basiliskus op een flakon, herinnert de zoetsappige schurkentoon aan Dickens Tartuffe, den braven architect Pecksniff. In Lijnings jettatura schuilt het geheim zijner kracht tegenover zijn *âme-damnée*, Jan Pick of Geert Holmena, de eenige van Cremers schurkennaturen, die volslagen, bestial slecht is. Lijning, de woekeraar, de vrek, de falsaris, de echtgenoot, die zijne arme vrouw tot krankzinnig wordens toe martelt, heeft nog de genegenheid behouden van zijne oude verzorgster, de keukenmeid Griet, wiens man hij eens f 40 kwijt schold. De gierigaard, zijne schatten in de kapel van de Runt nasnuffelend, levert een boeyend, aangrijpend tafereel. Zijn plotselinge val, lichamelijk en zedelijk, tot een suffend, onder kurstele gesteld oud mannetjen verbanst en mishaat dus te meer. Ik had hem aan het werk willen zien, den in vonden zoo schatrijken schoft, te midden van zijn raadslagen gevangen, verrast, tandeknersend van woede, als Jonas Chuzzlewit bij Dickens. De kastijding hem door zijn ontrust geweten en ziekelijke verbeelding toegediend, moge de wet der zedelijke Nemesis bevredigen, de episch-dramatische Nemesis blijft achter de sehermen.

Licht en schaduw is alzoo in Anna Rooze op te merken, wat den inhoud aangaat; wat is ervan den letterkundigen vorm des boeks te zeggen? Het meesterschap van den betuwschen novellist, is door den veluwschen romanschrijver niet verloochend en aanstonds zal het blijken, welke nieuwe adelbrieven van steeds krachtiger en mannelijker talent door dezen laatste zijn aangeboden. Ik begin echter met een paar bezwaren. Daar het in de methode van den kunstenaar ligt met zijne kopij van het leven streng realistisch te werk te gaan, heeft hij goedgedacht te midden zijner verdichte personen een aantal historische, nog levende Nederlanders te plaatsen. Aan het diner op de Renghorst wordt luid gesproken over Mevrouw Bosboom Toussaint, S. van den Berg en S. J. van den Bergh en het een en ander uit hun kunstleven medegedeeld. Weldra komt de gantsche geneeskundige fakulteit

van de utrechtse hogeschool (1860) op het tooneel, Prof. Schröder van der Kolk en Prof. Loney worden bij ongesteldheden gemaadpleegd. Lijning noemt een Prof. Muller, waarmee hij Mulder bedoelt; Willem Haverkist spreekt met de aangenaamste geestdrift over Prof. Opzoomer. Verder worden de rijtuigverhuurder Meijer en de pasteibakker Klokke vermeld. In Rotterdam worden nog vluchtigjens de namen van Tiele, Pierson en Albrecht genoemd, te 's Gravenhage treedt de Kommissaris van Politie Waldeck op. Ik ben met die nieuwigheid niet ingenomen. Ik vrees, dat er nu eerlang een novellist zal opstaan, die de personen van zijne fantasie, met de romanhelden van anderen en met de nog levende bekende persoonlijkheden van onzen tijd zal verbinden. Verbeeld u een schrijver, die op den inval komt, om Meneer en Mevrouw Le Village uit Mulderspeet naar den Haag te brengen, te doen afstappen bij Paulx, een rijtuig te doen huren bij Van der Kuylen, om naar het Bosch te rijden, na eerst een gesprek gevoerd te hebben met den EdelMogenden Heer Mr. D. Koorders, jongste lid der tweede Kamer van de Staten-Generaal, die hen juist op de stoep ontmoette. In het Bosch aangekomen wordt Burgemeester Le Village en echtgenoot — ik had nog vergeten, dat eene bonne, een nichtjen van Kollers geheimzinnige Munster, het echtpaar volgt — in het vreemdelingenregister der Sociëteit geboekt door zeker haagsch letterkundige Dr. Jan ten Brink, die, hoewel onbekend met de Villages, toch op verzoek van Kees, den waardigen Chef der bedienden, den Mulderspeetschen Burgemeester die dienst met plezier bewijst. Nauwelijks is het tweetal aan een der tafeltjens buiten gezeten, of Mevrouw ontdekt wat verder een goed vriend, onzen welbekenden betuwer J. J. Cremer met echtgenoot en dochttertjens. Aanstands treedt men op elkander toe, begroetingen volgen en Mevrouw Le Village vraagt, of Meneer Cremer niet weder eens te Mulderspeet komt lezen, zoo'n treffende, gevoelvolle novelle, als „Krussemuntje"! Dat zou heerlijk zijn! enz. enz.

Ik geloof, dat Anna Roozes levensbeschrijver het met mij eens

zal zijn over deze zaak. Een roman is een episch gedicht, dat zijn stof vindt op het gebied der verbeelding. Waar de epische dichter op het gebied der geschiedenis treedt, wordt hij historio-graaf en zijne fantasie is volkomen machteloos, omdat ze daar geene rechten bezit. Kiest hij zijne wereld op het terrein der fantasie, dan mag hij niet overstappen in de werkelijkheid, omdat deze daar volkomen kontramande is. Eene vermenging van nog levende personen met romanhelden maakt den indruk dier bekende kinderwerkjens met gekleurde plaatjens, waarop stukjens van schitterend wit of rood gaas, echte stof, als kleedingstukken der afgebeelde kinderen zijn vastgeplakt. Het is, alsof een groot schilder een fraai portret van eene aanzienlijke vrouw voltooid en de kapper ontboden werd, om op de plaats van het kapsel schitterende valsche vlechten vast te spijkeren. Vermenging van fantastische en werkelijk levende personen is dus een hybris, die geene navolging verdient.

De realistische methode, door Cremer in zoovele opzichten met het schoonste gevolg toegepast, gelijk door macht van boeyende bladzijden in de Anna Rooze wordt bewezen, leidt hem elders weer op klippen, die beter vermeden waren. Ik laat de realistische spelling van woorden als: „nee," „niewaar," „worje," „visionomie," ook in fransche termen als „Songe-s-y," en „boitines" (hottines), ongemoeid, daar ze wellicht onder de Errata te rangschikken zijn. Doch geene amnestie voor zegswijzen, als bij jufvrouw Haverkist dikwijls voorkomen, die steeds met „een opsmak spreekt. Ook Le Village eet „smakkend" Le Village heeft „geboft" en zijne vrouw, die in blijde verwachting is loopt hem met holle lenden," later met „nog holler lenden" na. Dominés dochter Jans, verklaart van Hanneke, dat „de arme drommel bakker-an" is. Meneer Alexander Van Wall, een meesterlijk gepenceelde gestalte, verkondigt de moraal van: „arme drommels te helpen en je bij je eigen vrouw te houden." Jufvrouw Beele — misschien eene nicht van Piersons Dokter Beele — die den maarschalkstaf zwaait in het Hôtel de Pays-Bas te Utrecht, is vroeger baker

geweest en herinnert zich, als ze haar pleegkind Oscar van Breeland terugziet, dat hij in zijne allereerste levensdagen „zoo tegen de kouwe spons was en een moedervlakje aan het linkerkuitje had." Als de lieve, hapsche Mevrouw Van Wall met Anna Rooze in betrekking komt, heet zij „eene vrouw met campagne-jaren," omdat ze meermalen in hare zoete hoop, van moeder te worden, werd teleurgesteld. De dames heeten dikwijls „poeleke", Emma „dat blonde poeleke," heeren spreken elkaar met den term: „broekie" aan!

Ziedaar de schaduwzijde der realistische manier, wanneer deze wordt toegepast zonder angstige zorg voor zekere grenzen, die de smaak van den kunstenaar met onverbiddelijke gestrengheid behoort te stollen. Zeer ter snede zegt Alphonse Karr ergens, dat zoo men onder Realisten kunstenaars verstaat, die de natuur kopiëren zonder keuze, de Realisten dan geen kunstenaars zijn. — „Si vous me racontez la conversation du portier et de la portière — sans avoir su choisir un portier et une portière originaux, — si ensuite vous ne voulez pas choisir entre les paroles de ce couple celles qui constituent son originalité; à quoi servez vous? Je préfère à vous le portier et la portière!" De realisten mogen hierin den geestigen auteur der „Wespen" gelooven, natuurkopie zonder oordeel leidt tot miskennen van de kunst zelve. De kunstenaar zij realist of idealist, zijne schepingskracht moet wortelen in zijn schoonheidsgevoel, zonder deze levensvoorwaarde verliest zijn werk zich niet boven den fotografischen toestel.

Zoodra Cremer de binnenhuizen der geldersche boeren schets met zijne bewonderenswaardige trouw en gemoedelijkheid, dan gevoelen wij ons welgemoed en dankbaar voor zijne schildering, kom ik bij den Burgemeester in de eetzaal, dan ruik ik aanstonds de lucht van gebakken biefstuk en dan hoor ik den achtbaren burgervader beweerden, dat de soep een „zalfje" is voor zijne achtbare keel. Bij Berend Schoffels doen de bijzonderheden van het avondeten, als Hanneke is teruggekomen, al het treurige van den toestand duidelijker in 't oog te vallen, het

lekkere schoteltjen, de fijne wijn en de heerlijke sinaasappelen van Mevrouw La Village brengen geen enkelen toets aan tot het ontworpen schilderij, daar het den auteur te doen is de aanmatiging van Dominé Haverkist tegen den fatsoenlijken toon van den Burgemeester te doen uitkomen.

Een andere schaduwzijde van het realisme is de dikwijls onnoodige uitvoerigheid in kleine bijzonderheden en de noodlottige gevolgen daarvan: langdradigheid en wijdloopigheid. Honoré de Balzac wordt nog steeds vermeld, om de ongelooflijk lankwijlige persoonsbeschrijvingen, om de zes bladzijden, die hij aan de beroemde ruikers van Felix de Vandemesse in zijn „Uncles dans la vallée" wijdde. Maar ik mag dan tevens niet onopgemerkt laten, dat Cremer in zijn jongsten roman wel eens wat veel van het geduld zijner lezers vergt. In het algemeen besteedt hij te veel tijd, om de overpeinzingen en gedachten, gebeden en dromen zijner hoofdfiguren mede te deelen, zooals vooral bij de dubbele ontmoeting van Anna Rooze en den jongen Van Breeland met jufvrouw Marnix en Emma Van Wall is op te merken. Het sterfbed van den armen Redly duurt, met uitzondering van het incident met den bloemruiker der kleine Miesje, ook lang genoeg — de tranen van de arme Emma hebben geene pauze voor hare verlovings met Willem Haverkist. Op deze wijze wordt de gantsche ekonomie van het kunstwerk verbroken, sommige hoofdstukken breiden zich uit tot in de onbeduidendste details en de hoofdhandeling wordt door talrijke kleine tusschenvoorvallen verdrongen. Zoo treedt in het eerste deel, 2de hoofdstuk, de korpulente Romslikker op, met zoo zichtbare zorg door den auteur voorgesteld, dat hij ons schier een der hoofdakteurs van het aanstaand drama voorkomt. Doch dan wordt hij ijlings achter de coulissen geschoven en verdwijnt gedurende heel het I^{ste} en II^{de} deel, om bij den aanvang van het III^{de} even terug te komen.

Maar reeds haak ik naar de gelegenheid, om thands ook te doen in 't oog vallen tot welke goede uitkomsten Cremers eigenaardige manier heeft geleid. Ik beloofde zoo even des kun-

stenaars nieuwe adelbrieven te toonen. Welnu, luister eens naar deze beschrijving van een voorjaarsstorm in Rotterdam:

— 't Is één uur na middernacht.
In het Over-Maassche daar had hij zich gelegd, de storm.
Daar stonden populieren en eschen en wilgen in gestadigen ootmoed voor hem te buigen.
Doch zich verheffend uit zijne rust, huilend als een verscheurend-gedierte, vloog hij overeind.
Den slanken esch greep hij bij den voet en rakte hem neder.
En de andere stammen logen dieper, doch sidderden inwendig bij het voelen van den ijzeren ruist, die hen kraken deed.
En wat hem stoorde in zijn woeste vaart, dat slingerde hij met kracht ter naarde.
Voort! hij moest zich baden in den breeden vloed.
Voort! dien knotwilg gesmakte in de klei.
Dat lies en riet gewoept in het drassig oeverseep.
Voort! zich zelf gestort in den stroom.
En het klokt en bruijst onschuldig waar hij de waatren beukt. — Voort! maar gene zijde.

Het here fregat in 't midden der rivier op stroom voor anker, voelt te loefwaart een ijzeren stoot, en hoort de ankerketting knarsen, en ziet zijn vrijen wimpel in den baaianstrop gegrepen en weggeslingerd in het donkere nat.

Voort meet hij, voort! Naar die bodems in dommel aan gindschen wal, naar die huizen waarbinnen de lanwerust hem walgt. Ha! hij zal ze luide wakker gillen uit den zeelen slaap. Hoor maar hoe hij in het want dier schepen gilt. Hoor maar, hoe hij bonst op die vansters.

Zie! Dien schoorsteen zal hij doen nederdonderen op de paanen van uw dak. Waak op! Waak op Rotterdam! 't Is de reus uit het Over-Maassche! Zie toe, 't is de booze geest!"

Ja, dat is lyrische kracht, dat is de schoonste dithyrambe in proza, die mij heugt ooit gelezen te hebben! Gij ziet het, de adelbrief is vlekkeloos — een koning van den stijl behoort ze! Zulk eene bladzijde wordt een onvergankelijk kleinood onzer Letterkunde — een ieder, die eene proeve van schoone proza zoekt, zal deze regelen naslaan.

Ik behoef na dit schitterend betoog waarlijk geene nieuwe be-

wijzen bij te brengen, dat Cremers benijdenswaardig talent voortdurend de schoonste triumpfen viert — wie nog krachtiger wil overtuigd worden, leze de weinige woorden door Overste Jasper Bel op het verjaarfleest van den Baron Geereke gesproken, of de dialoog tussehen Alexander van Wall en zijn aardig, nieuwsgierig vrouwtjen.

En nu nog een verzoek aan den auteur van Anna Rooze. Ik zeide juist, dat de korpulente Romslikker zoo allerzonderlingst lang achter de coulissen blijft, doch eindelijk te Arnhem en later op de Renghorst met eene heerlijke zooi baars te voorschijn komt. Zet hij zich wederom aan het werk en wil zijne rijke fantasie ons andermaal met een Romslikker en eene zooi baars vermaken, hij houde den Romslikker achter den scherm, maar zende de schoone visschen aan het adres van den ichthuo-fischen Dr. Alexius van Staden.

NRC, 31 december 1868:

De INTEEKENLIJSTEN voor het bijwonen der
Drie Voordrachten door den Heer J. J. Cremer.
van 's Hage, alhier op **12, 16 Januarij** en **17 Februarij** te houden, over onderwerpen uit zijn Roman **ANNA ROOZE**, liggen van heden gereed bij de Boekhandelaars M. J. MENSING, Hoogstraat; M. WIJT & ZONEN, Beursplein; J. SCHULTZ JACOBI, Steiger, en bij den Custos van het gebouw der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen. (23490)

NRC, 8 januari 1869:

DE INTEEKENLIJSTEN
VOOR HET BIJWONEN DER
DRIE VOORDRACHTEN
door den Heer J. J. **CREMER.**
van 's HAGE, alhier op **12, 26 Januarij** en **17 Februarij** te houden, over onderwerpen uit zijn Roman **ANNA ROOZE**, liggen van heden gereed bij de Boekhandelaars M. J. MENSING, Hoogstraat; M. WIJT & ZONEN, Beursplein; H. SCHULTZ JACOBI, Steiger, en bij den Custos van het gebouw der Maatschappij Tot Nut van 't Algemeen. 23490

NRC, 31 januari 1869:

TWEEDE VOORDRACHT
 van den Heer
J. J. CREMER, van 's Hage,
 op Maandag 1 Februari 1869,
 des avonds ten 8 ure,
 in de Zaal der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen*.
 ONDERWERP: **ANNA ROOZE** tegenover
 haar Voogd, den vrek Lying, en haar laatste
 nacht op het Kasteel de Runt.
Toegangbiljetten voor deze Voordracht à
 f 1 zijn te bekomen bij de Boekhandelaren M. J.
 MENSING, M. WIJT & ZONEN, H. SCHULTZ
 JACOBI en bij den Custos van bovengenoemd
 Gebouw. 2289

Middelburgsche courant, 2 februari 1869:

Hieromtrent brengt pleiter in herinnering de geschiedenis der van kindermoord beschuldigde **Hanneke Schoffels** in den „Anna Rooze” van Crémér. De advocaat van Breeland wees er in zijne pleitrede op hoe vooral in het verbleeken van Hanneke bij het vinden van het kinderlijkje onder den hollen eik de hulpofficier-burgemeester van Mulderspeet een zeer groot bewijs van schuld had gevonden. Hij stelde echter duizend tegen één dat diezelfde hulpofficier verbleeken zou of blozen als hij hem ter terechtzitting in aller tegenwoordigheid zeer ernstig vroeg: „zijt gij, mijnheer, onschuldigaan den gepleegden moord?” En de hulpofficier-burgemeester verbleekte niet, maar bloosde. Hieruit nu toonde Crémér's advocaat het ongerijmde aan van in het verbleeken of blozen van iemand een bewijs van schuld te willen zien.

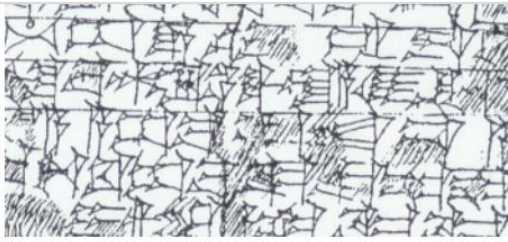
NRC, 16 februari 1869:

Derde of laatste
VOORDRACHT
 van den Heer 3243
J. J. CREMER, van 's Hage,
 OP WOENSDAG 17 FEBRUARIJ 1869,
 des avonds ten 8 ure,
 in de Zaal der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen.*
 ONDERWERP uit **ANNA ROOZE**: Plei-
 dooi van Oscar van Breeland, Janneman te Rot-
 terdam, Slot der Geschiedenis van Hanneke Stoffels.
 Toegangkaarten zijn à f 1 verkrijgbaar bij de
 Boekhandelaars M. J. MENSING, M. WIJT &
 ZONEN, H. SCHULTZ JACOBI en bij den Custos
 van bovengenoemd Gebouw.

Algemeen handelsblad, 22 februari 1869:

WOENSDAG 24 FEBRUARIJ
EERSTE VOORDRACHT IN ODÉON,
 VAN DEN HEER
J. J. CREMER,
 UIT DEN ROMAN **ANNA ROOZE.**
 Zoowel de drie lezingen, als elke lezing op zich zelve,
 zullen zooveel mogelijk een geheel vormen.
 Inteeckenlijsten voor de drie lezingen liggen aan het Locaal
 en bij J. H. EN G. VAN HETEREN, Hartenstraat.
 Plaatsen kunnen Dingsdag en Woensdag van 11—3 ure
 aan het Locaal besproken worden.
 (4749) Aanvang 7½ Uur.

Nederlandse poezie, Java-bode, 24 februari 1869:

leefde omstreeks 2000 voor Christus. Of ze dit gedicht vanaf het tablet voordroeg of uit het hoofd is onbekend – maar dit terzijde.

Wintervermaak

Voor voordrachten in de 19de eeuw is evenwel héél veel hard bewijs voorhanden. Zoals dit bericht, uit de *Java-Bode* van 24 februari 1869:

“Lezingen aanhooren is nog altijd een Nederlandsch wintervermaak. **Cremer** [J.J. Cremer, 1827-1880] leest zijn **Anna-Rooze** voor; **Van Beers** [Jan van Beers, 1821-1888] geeft eene novelle in verzen, getiteld *Begga*, een verhaal uit het vlaamsche volksleven, dat gaarne gehoord wordt; **Beets** [Nicolaas Beets, 1814- 1903] plukt lauweren van zijne verhandeling over Van Lennep ; **Ten Kate** [J.J.L. ten Kate, 1819-1889] reist met zijn “**Planeten**” rond; verzen, gemaakt van toespelingen op den mythologischen naam, op het uiterlijk voorkomen en op hetgeen de astronomie leert van verschillende hemelligchamen. **Zaalberg** [?-?] leest ook. Te Rotterdam en te Utrecht heeft hij maar een schaarsch gehoor gevonden. **Multatuli** [a.k.a. Eduard Douwes Dekker, 1820-1887], die al zoo veel te dragen heeft, draagt thans ook nog zijn dramatische fragmenten rond. *Et voilà comme on s’amuse*. De muziek levert weinig bijzonders dezen winter.

Algemeen handelsblad, 19 maart 1869:

ZATURDAG 20 MAART. ODEON.
DERDE VOORDRAGT VAN DEN HEER
J. J. CREMER,
UIT DEN ROMAN **ANNA ROOZE.**
(Het Pleidooi van Oscar van Breeland. — Janneman te Rotterdam. — Anna en Hanneke voor het laatst te zamen in de woning van Hannekes ouders.)
Houders van Diploma's kunnen hunne Plaatsen verwisselen Vrijdag en Zaterdag van 11—3 ure. Billetten en Plaatsen voor de 3de Lezing zijn op denzelfden tijd aan het Locaal te bekomen.

Weekblad van het regt, 11 april 1869:

1 wil een voorziening in casus onmogelijk was. Voeg hierbij de om-
standigheid, dat de centrale commissie uit een soort van diploma-
tische agenden bestaat, waardoor reeds van zelf de waarborgen voor
onpartijheid en onafhankelijkheid veel verzwakken, dan blijkt het
gebrek van de instelling volkomen.

De veronachtzaming van het recht lang in verzet tegen een der-
gelijke anomalie, zoodat men van het nieuwe tractaat terzeggende vernie-
dering in den bestaanden toestand verwachtte. Maar wat geschiedde te
Mannheim? In art. 34 werd uitdrukkelijk gesancioneerd wat tot nu
toe slechts onzeker werd toegelaten; de centrale commissie werd
voorzien met kennis te nemen, o. n. v. van alle geschillen
betreffende de schade, veroorzaakt door schippers en houtvlotters
gedurende de reis of bij het aanleggen. Zij kan hiervan al woorden
gesanctioneerd ingeval van hooger beroep over een geschil van meer
dan 50 francs (art. 37). Het mag allezins worden betwijfeld, of de
Nederlandse burger hier niet wordt verstoort van één zijner on-
waardigste rechten: het recht om niet te worden afgevoerd van
zijn natuurlijke regter. Wel is waar, heeft de wet hem dien regter
aangewezen; maar wanneer ook de wet bepaalt, dat een arrest van
den Hoogen Raad kon worden vernietigd door een of ander Buiten-
landsche vreemder, zou dan de geest der Grondwet ook zijn na-
gelaten?

Ook de behandeling bij geschillen blijft een bezwaar, al vinden wij
het niet zoo onoverkomelijk als velen, o. a. Mr. Assis (2) meenen;
de veldrijdsche memorien worden bij de betrokken Regtbank inge-
diend, en door deze „met de stukken van het geding in eerste aan-
leg“ opgezonden naar de centrale commissie te Mannheim. Onder
de stukken zullen dus ook worden gevonden de processen-verbaal van
getuigen en experts, en de verklaringen, door partijen zelve afgelegd
terwijl het de kosten saamwerkend zou verwaren, indien deze allen
gedagvaard werden om in persoon te Mannheim te verschijnen. Maar
zeker is het, dat de frische iedrak, dien het menelinge debat geeft,
verloren gaat.

Ken gewigtig bezwaar nog is de onmogelijkheid om de zaken te
bespoedigen; hetzelfde tractaat, dat aan de regtbanken bevoelt de
aangebrachte zaken, „zoo eenvoudig en spoedig mogelijk te beslissen“,
eischt een schriftelijke procedure voor het geest, jurisdictie aan een col-
legie, dat in den regel slechts één in het jaar vergadert.

In die vergadering kan de beslissende stem, de stem, die over ka-
pitelen van zeer grooten omvang, die over het fortuin en de eenige
beslissing van menig schipper heijst, berusten bij één der leden, die
zijn dubbele stem dankt aan het feit, dat het lot hem tot voorzitter
heeft aangewezen.

Geen wonder, dat zulke bepalingen, die het nieuwe tractaat ont-
rent, ernstige tegenkanting hebben gevonden. De Nederlandse
gevoelensgezinde heeft moeite gedaan haar te doen vallen, doch te
vergeefs; de Nederlandse Regering moest zich, bijkens hare memorie
van toelichting „voegen naar het tezamenovergesteld gevoelen der meeste
andere oerinstellingen, welke bleken de bedoelde speciale regtbanken,
vooral ook met het oog op eigenaardigheden hunner eigen wetgeving,
op hoogen prijs te stellen.“ Heeft men dan te Mannheim onrecht om
moedwillig het oog gesloten voor den flagranten strijd tusschen die
exceptionele regtspraak en de eigenaardigheden onzer wetgeving?

Hoe het zij, de bepalingen zijn opgezonden, en de stemmen in de
Tweede Kamer, zoo in de afdeelingen als bij de discussie opgezonden,
hebben niettemin meermalen vóór de goedkeuring van het tractaat
gestemd. Wij gelooven terzeggende, want het tractaat berust te veel goede
elementen, al was het alleen maar art. 3, waarbij de „kleinsten van
Rheims“ — zoo als Mr. Assis ze ons dierlijk noemde, de Rijntollen
voor goed tot de geschiedenis zijn gaan behooren. Toch kan het zijn
niet hebben te wijzen op het groote gebrek, waardoor de toekomst
van een talrijke klasse van nijvere burgers, de Rijnschippers, afhan-
kelijk is gemaakt van zulk een rechtspraak en op verbetering aan te
dringen.

PREVENTIEVE GEVANGENIS.

In de *Anna Rees* van Cressier komt een geschiedenis voor van
een teerwastige van zestien jaren, dat door een gemeenen woesten
kerel niet verlaten, maar verkracht is, na door hem vooraf op een
kermisfeest te zijn drooken gemaakt. Het meisje, „dat toen nog 'en
kleine was“, wordt later beschuldigd van kindermoord, en, na een
preventieve gevangenis van vier-en-tachtig dagen, vrijgesproken. De
schrijver schijnt dien tijd lang te vinden; met het oog op deze duis-
tere en ingewikkelde zaak is hij inderdaad zeer kort. Ongelukkig
gebeuren zulke dingen niet alleen in de romans, maar zijn het zaken,
die iedereen dat voorvallen in het werkelijk leven; en het komt ons
zelds hoogst waarschijnlijk voor, dat Cressier's heldin, zoo zij niet
het tegengestaan voor een man-regter, zeer zeker zou zijn ver-
oordeeld.

Daar Hanneke Schoffels bevalen was van een levend kind, dat was
bezoeken, en dat het lijk van een pasgeboren kind begraven was in
een bosch in de nabijheid harer onterlijke woning, bleek evenzeer; ter-
wijl een met, uit dezelfde onterlijke woning afkomstig, in den grond
naast of bij het lijk gevonden werd. Het kind wordt niettemin, uit
gebrek aan bewijs, op de gewone leonieke wijze naar huis gezonden;
maar in onze goede wereld is er niettemin bijna niemand, die
aan hare schuld twijfelt. En toch was zij onschuldig. De ware schul-
dige moeder wordt later ontdekt, en het kind van 't kinder-woud
een paar jaren later in levenden lijve teruggevonden. — Nu, de justitie
heeft zich gebuurd. Ziedaar alles. Is dit zoo vreemd? Zijn regters
dan goede menschen? en zijn menschen niet schuldig? — Dat boeren-
kind heeft zeker wel wat geleden; maar het was voor de maatschap-
pelijke orde en veiligheid; en dat moet men wat voor over hebben.
Eigenlijk mag zij van geluk spreken, dat de dwaling niet langer ge-
duurd heeft, en dat zij, in weerwil van de meere vermoeden (aan-
wijzingen) van schuld, niet voor eenige jaren naar het tuchthuis is
gezonden.

Onze bejaafde roman-schrijver legt aan den verdelliger der onschul-
dig-beklaagde een warm, diep gevoelde, maar niet minder waar-
schijnlijke ontboezening in den mond over de preventieve gevangenis,
waarop wij geen andere aanmerking zouden weten te maken, dan
dat zij natuurlijk in een pleistoof weinig op hare plaats is. Maar dat
is één van die kleine vrijheden, die ieder den diepste gansse verveelt;
is één van die kleine vrijheden, die moet voorgesteld hebben, met
die het doel, dat hij zich daarmede moet voorgesteld hebben, met
ons van ganser harte toelicht. — Wij voor ons bechten soveel
aan zulke karakteren en plegtige gemengden van hen, die zich ver-
heffen boven de gekoede redene, waarmede maatschappelijke vraag-
stukken worden en moeten worden besproken door de mannen der
wetenschap, door hen, die alleen met de stem van hun gezond ver-
stand en van een eerlijk gemoed te rede gaan, — dat wij ons niet
kunnen weerhouden om Cressier's pleistoof tegen de preventieve gevangenis
aan ons lezers mede te deelen. Misschien zal het den dichter
niet geheel onverschillig zijn te vernemen, dat er een vooitijdsche
zijn, die tot herleidende besluit komen als hij met de strenge regelen
hunner wetenschap, een wetenschap, die alleen schoon is, indien
en omdat zij de waarheid zoekt en de waarheid tot grondslag heeft,
maar die meer dan de dichter maatschappelijke toestanden en maats-
chappelijke eischen heeft te raadplegen, somtijds te ontzien.

Edel Groot Achtbare Heeren! Vergunt mij ten slotte nog een ge-
wichtig opmerking, die, ofschoon niet tot mijn pleistoof behoorend,
wel doeglijk het recht mijner cliënte bevoelt.

Mijne Heeren! Twee uitspraken van dit Hof, in de zaak van
Hanneke Schoffels, zijn mogelijk! Eene is slechts waarschijnlijk.

Waarschijnlijk — neem voor mij schier zeker is de uitspraak vrij!
En als zij vrij zegt, mijne Heeren, dan beteekent dit: Wij lofen
van dit Hof vinden als rechtvaardig geen schuld in haar. Of anders:
Niemand heeft recht haar te veroordeelen, want haar schuld is niet
bewezen.

En die uitspraak zal plaats hebben als naar gewoonte, heden over
acht — wanneer onmiddellijk het veroordeelen of er toe dwingen —
heelen over drie dagen mischieën.

Maar, als zij dan nu reeds gevoelt, mijne Heeren, dat de wet haar
niet treffen kan, met wat recht zal deze jonge vrouw dan nogmaals
zucht, of zij het drie dagen, tot een verschietlijke kerkerstraf worden
veroordeeld, de arme die reeds bijna vier-en-tachtig dagen onschuldig —
ik herhaal het met klem en dan volgens uw eigen uitspraak — on-
schuldig in een kerkerhok heeft doorgebracht?

Ik dank God dat een samenloop van feiten den jeugtige het recht
geeft om te spreken als een meedere van jaren, het recht om reeds
heden een bladje te schrijven van het boek dat hij schrijven zal en
getiteld zal wezen:

De voorloope In-kechtsstelling of Preventieve Gevangenis.
Ziet gij dan stool naar lodig mijne Heeren! Daar heeft een man
gevoelen die een hevigen strijd had te strijden.

Eerst volart weinige maanden bevindt hij zich in Nederland. Liefde
tot de waarheid doet hem hier zich zelf overwinnen, en, in steed van
den aangenomen naam, noemde hij u in 't einde zijn waren naam:
Herman Carel Marter.

Misschien mijne Heeren, herinnert zich een enkele uwer dien voor
omstreeks negentien jaren geschandvleeten naam?.....

Terwijl van Breda even wijgt, ziet men gespannen aandacht
op het gelast der leden van het Hof, en wisselen eenigen hunner
teekenen van verstandhouding.

Herman Carel Marters naam werd gecaseerd en van het ene Hof
naar het andere verwezen, herkomst van Breda; en, na zeven
maanden en zestien dagen preventieve gevangenschap, werd de man,
die van het verdulsten ooster Rijkas loven de drie duizend franken,
als ontvanger geplengd, was beschuldigd, vrijgesproken bij gebrek aan
wettig bewijs en zijn onmiddellijk in-vrijheid-stelling bevolen.

Dwingen zo geen vreeselijken lach af mijne Heeren, die woorden:
onmiddellijk in-vrijheid-stelling!

Daarste man die daar straks bevond en trillend voor u stond, hij
werd, na twee honderd en dertig dagen en nachten in kerkerhokken
te hebben doorgebracht, onmiddellijk in vrijheid gesteld. Maar zijn
aanzijn is verwost. De dood is hem verre verkielijken boven een leven
waar voortaan geen bloem in zijn nabijheid wele bloeijen kan.

Immers aller oogen zijn met achterdocht op hem gvestigd. Hij is
onschuldig, nu ja, bij gebrek aan bewijs!

En mijne Heeren, dat de wanden dezer zaal het in duizend en tien
duizend echo's doen weerklinken; die man was inderdaad onschuldig.

Onschuldig. Maar hij was meer. Hij was een voorrechtig rechter.
Ja, want hierover droeg hij zelf den vreeselijken smaad dan een ver-
denking op den schuldige te werpen, dewijl diens schuld nog geen
volkomen zekerheid bij hem was.

Die twee honderd en dertig dagen en nachten in de kerkers van
Nederland doorgebracht, ze schreien ten hemel mijne heeren, want
slechts weinige weken geleden heeft een slachtoffer van zwakte en
verleiding, stervende verklaard, dat hij in overleg met zijn boezen
geest en helper, den diefstal te Merikama bij den ontranger Marter
heeft geplengd.

Mijne Heeren! aan den Hove van Golderland is het voorrecht te
beurt gevallen, dat het dien armen zedelijk vermoeden mensch
mocht zien van aanspicht tot aangezicht. De zwakte heeft bijna
geen vreeselijken schand; de stem heeft hem in 't einde gebeld, maar
welgekender dan enig woord is het feit voor welks waarheid ik u
borg sta, het vreeselijke feit dat mij recht geeft u toe te roepen:

Maakt het kort wanneer gij nu reeds oordeelt dat de schuld mijner
cliënte niet is bewezen, en dat zij alzoo onschuldig vier- of wilt ge
drie-en-tachtig dagen, in de gevangenis heeft doorgebracht.

Het „Ylacos intra muros pectatur et extra“ blijft nog altijd waar,
feiten is menscheijk, en ook de nauwgezette rechter kan dwalen en
feilen in zijn oordeel. Maar de elch der onrechtvaardigheid zal dan ook
wel nergens van ernstiger betekenis zijn dan daar, waar aan men-
schen, aan natuurgewoonten de misdaat is verleend om te beschikken
over dat wat den mensch zoo onuitspreklijk dierbaar is: zijn goeden
naam en zijn vrijheid!

En, nu stel ik, doch niet zonder schroom, de vragen:
Zijn het wel altijd de schranderste mannen der justitie die — niet
dan na rijp beraad en ernstig onderzoek — het bevel tot gevangens-
houding uitlokken en verlenen?

Werd de loop seuer zaak niet veelal onnodig vertraagd?
En ook: Zou het niet beter zijn, dat tien boeven ontvlichtten en
togen naar een vervoer kust, dan dat er een onschuldige kwam te zitten
op pinische bank der schande? Immers, in de nieuwe wereld daar
staat de roman, welwillend ontvanger en door nood en voorbeeld tot
werkzaamheid geprikkeld, te verdrer weer op; terwijl de maatschappij
wier rechten hij schand, door zijn vlucht gewroken van hem is ver-
loot en hij zich zelve daarvoor mole zijn welverdiende straf heeft
bereid. Maar de onschuldige gekerkende, hij richt zich niet weder op.
Zijn kracht is verlamd, want de wereld blijft flusteren in 't rond:
Hij zat in de gevangenis!

Onschuldig voorloep in haestenis gesteld, het is verschrikkelijk!
Onschuldig praeventief ten cellularen kerker verwezen, het is
tiranisch, onwettige transie, want de wet stelt dien laatste kerker
ten dubbelen straf!

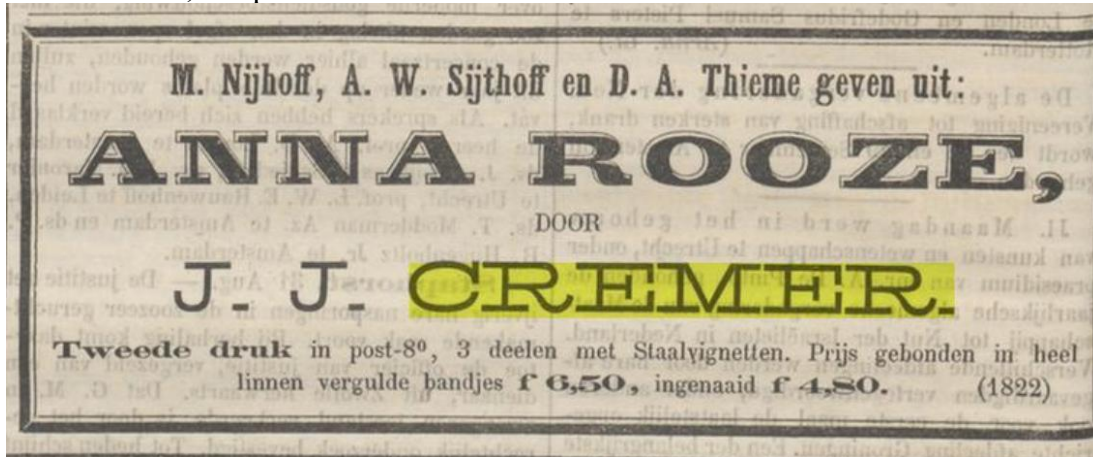
Doch denkt men daarbuiten mischieën, als de onschuldige gevangene
dan is vrij verklaard; dan wordt de arme niet slechts schandeloos ge-
steld voor allen wat hij met een bloedend hart moest lijden, voor allen
wat hij schade leed, ook met de zijnen, neen, schitterend wordt hij
zelf in eer en ambten hersteld, achterom....

Helaas! niets, niets van dat alles. Vertrapt om nog verder ver-
trapt te worden, dat is zijn toekomst. Nog eens: de onschuldige ge-
hoonde staat niet weder op, of het moet zijn om den ligtvaardigen
rechter met dreigenden vinger te vervolgen tot aan zijn jongsten snik.

Genoeg, mijne Heeren. Misschien hebt gij over dit alles reeds ge-
zucht nog voor dat ik geboren was. Gij stemt het toe, dan moet een
tijd komen, dat geen onschuldige meer zal kunnen boeten voor der
schuldigen euveldad. Wie het kan, hij help, opdat die komst niet
verre meer zij!

En nu, Edel Groot Achtbare Heeren, President en Raden van dit
Hof, op grond, dat het wettig bewijs van schuld aan kindermoord
niet is geleverd, ontslaet ik ten slotte tot de vrijpraak der beklaagde
Hanneke Schoffels, terwijl ik, wijzend op dien folgende stool van den
getuige Herman Carel Marter, verzoek, dat het den Hove behagen
mogt, nog heden te gelasten: dat de onschuldige gesmaande worde —
in vrijheid gesteld.

Het vaderland, 2 september 1869:

De opregte Haarlemsche courant, 17 september 1869:

S. Gorter - Van huis, Anna Rooze, Lidewyde. Van Huis, Roman van Gerard Keller. Arnhem, D.A. Thieme, 1867. Anna Rooze, door J.J. Cremer. 's Gravenhage, Leiden, Arnhem. M. Nijhoff, A.W. Sythoff, D.A. Thieme, 1868. Cd. Busken Huet, Lidewyde. Arnhem, D.A. Thieme, 1868. In: De Gids. Jaargang 33(1869). P. 275-344. Link naar de tekst:

http://www.dbnl.org/tekst/_gid001186901_01/_gid001186901_01_0010.php

Tekening met o.a. Anna Rooze, 1869:

De drie godinnen Anna Rooze, Lidewijde en Hermine voor den heere Paria-Gorter.
(1869, Februari).

87 Spotprent, verschenen in *De Nederlandsche Spectator* van 7 maart 1869, naar aanleiding van de kritiek van Simon Gorter in *De Gids* van februari, waarin hij *Anna Rooze* van J.J. Cremers, *Lidewijde* van Cd. Busken Huet en *Van huis* van Gerard Keller had besproken.

kon het aanbod, om gezondheidsredenen, uiteindelijk niet aannemen. In 1871 overleed hij, na een jaar hoofdredacteur te zijn geweest van het juist opgerichte *Nieuws van den Dag*.

Zijn belangrijkste kritische bijdrage is een breedvoerige, maar soms verrassend satirische recensie van drie nieuwe Nederlandse romans geweest (februari 1869). Hij toonde dat zijn beoordelingsnorm vooral ethisch was. Dit kenmerk zou de *Gids*-kritiek na 1870 trouwens in het algemeen dragen. De romans *Van Huis*, door Gerard Keller, en *Lidewijde*, door Busken Huet, veroordeelde Gorter vooral omdat ze niets gemoedelijks, niets verzoenends of verheffends hadden. In Huets boek werd 'over alle instellingen, grondbeginselen en vormen van menselijke waarheid en gerechtigheid op eene verbijsterende, soms lichtvaardige, soms cynische wijze [gesproken]'. Uiteindelijk prefereerde Gorter dan ook J.J. Cremers *Anna Rooze*: dit mocht dan een onbenullig boek zijn, breedspakig, overladen, diep noch hoog - het getuigde tenminste van trouwhartigheid en rechtschapenheid. 'Hier spreekt men onze taal, hier vallen de gedachten in den Hollandschen plooi' (1869, I, 343-344).

De tweeslachtigheid die Gorters bespreking kenmerkt: een oprecht verlangen naar het hoge, het grootse, het bezielende, maar uiteindelijk een veilige keuze voor het gemoedelijke, eenvoudige en burgerlijke, is ook typerend voor de stukken van Charles Boissevain, die in 1872 literair redacteur werd en in de volgende jaren meer dan twintig grotere bijdragen leverde. In maart 1871 zei hij zijn literair credo, in een aan Potgieter en Shelley ontleende beschouwing over de onmisbaarheid van de poëzie in het leven. In een tijd die, naar hij meende, gekenmerkt werd door 'dor en droog intellectualisme', scepticisme, materialisme en vulgariteit, had de dichtkunst de hoge taak een ideaal, een hoger levensbesef te tonen. De ware poëzie was harmonieus en optimistisch van strekking, stemde 'tot vreugde en rust' en bevorderde de 'zedelijke veerkracht'. Natuurlijk diende zij enkel de schoonheid, maar - en hier toonde Boissevain waar hij stond - juist door het hart te openen voor de schoonheid van het zuivere en harmonische bevorderde zij deugd en godsdienst. Kracht en oorspronkelijkheid van expressie mochten dan ook niet ten koste gaan van 'bevalligheid', 'welluidendheid' en 'bekoorlijke evenredigheid'.

[J. Kneppelhout] - Eene jonge jufvrouw in eene delicate positie: Cremers Anna Rooze bij gelegenheid der tweede uitgave, microscopisch onderzocht. Leiden: Firma: Jacs. Hazenberg, Corns. Zoon, 1869. 94 p. Zie https://site-421758.mozfiles.com/files/421758/Kneppelhout_Eene_jonge_jufvrouw_in_eene_delicate_positie.pdf

Rederijkers weekblad, 27 augustus 1869:

REDERIJKERS WEEKBLAD

TEVENS

ORGAAN VAN HET NEDERLANDSCH REDERIJKERS-VERBOND.

Dit Weekblad verschijnt geregeld iederen Donderdag.

Alle stukken de Redactie of Uitgave betreffende, gelieve men te zenden aan het adres van J. G. ANDRIESEN & ZOON, Boekdrukkers-Uitgevers te Utrecht.
Inzending van stukken vóór 's Woensdags.

DONDERDAG
27 Augustus.

De Abonnementenprijs is f 1.50 per kwartaal, franco door het gehele Rijk. Men abonneert zich voor niet minder dan een geheel Jaargang.

De Prijs der Advertentiën is van 1—5 regels f 1.—; iederen regel meer 10 Cents, behalve het zegelrecht.

Letterkundige Kamerkout.

Een enkel woord over *Een boze Bed* waarvan ik den hoofdinhoud in het vorig N^o mededeelde.

In langen tijd heb ik geen toneelstuk ontmoet dat ik met zooveel genoegen gelezen heb.

Voor eerst is het vol handeling; de voorvallen, die zeer natuurlijk op elkander volgen en uit elkander voortvloeien, houden ons voortdurend bezig. Lange alleenspraken en bespiegelingen (vreemd aan het natuurlijk leven des menschen) zijn vermeden en de handelende personen spreken, zooals men zich kan voorstellen dat ze gedaan kunnen hebben.

Daarbij is de taal vrij van die vreemde en verouderde woorden, die in Hofdijks werken niet vreemd zijn en die, als gebruikelijk in den tijd der handeling, wel gebruikt mogen worden maar af te keuren zijn, omdat het meerendeel der lezers of hoorders ze niet meer verstaat en het stuk bij lezing of opvoering dus of spannend of onverstaanbaar wordt.

De karakters zijn uitnemend volgehouden en als werkende

maat, toon en wat niet al, alles moet nauwkeurig uitkomen. We zijn te lettertellerig. Onze naburen dichtten voor het gevoel en voor het gehoor; bij ons is het oog voor één, ja misschien voor twee derden in de uitspraken van de rechtbank der kunst).

Allermerkwaardigst is in de *Tijdspiegel* een stuk van den heer Roorda van Eijsinga, getiteld: *Cremer en zijn roman*; vooral troffen mij daarin deze regelen:

„d' Esquiro's" spreekt met zeker medelijden van onze Hollandische poëzie, en wijst op onze waterwerken, onze monumenten tegen zee en rivieren, die eeuwigdurende buiten- en binnenlandsche vijanden, als de ware gedenkstukken van den Nederlandschen dichtgeest. Met geen minder recht „noem ik de liefdadigheid de poëzie van Nederland. En de drie grootste gruwelen van onzen tijd, onze koloniale politiek, de slavernij der fabriekskinderen, de ontucht hebben ook het onsterfelijk protest van drie onzer grootste dichters te voorschijn geroepen, de *Max Havelaar* van Multatuli, *Cremer's Fabriekskinderen*, van Lenneps *Beschrijving van het huis Mont-Athos*. Op dit gebied plukt het jonge Neder-

„land zijne lauweren en heeft Scholtema geschreven zijne *Kinderen van het ijzeren varken*.”

Het slot der beschouwing is, dat *Cremer* zich ten doel gesteld heeft groote waarheden te verkondigen. Hij wil zedeleeraar, verbeteraar der menschen zijn, zóó als de schrijver en dichter dat kan dat moet zijn, zal hij zijner hooge roeping getrouw blijven. *Cremer* beproefde dat in schetsen, in novellen, in toneelstukken, thans in een roman. Zal iemand het wagen te bedillen zoo hij niet in alle vormen slaagde?

Wij achten ons gelukkig eenen *Cremer* te bezitten en we gevoelen zijne roeping, we begrijpen zijn streven; en juist daarom is in gemeld stuk zoo uitnemend gezegd:

„Een geboren kunstenaar als *Cremer* behoeft de kunst slechts te verstooten, om de hoogste kunst deelachtig te worden.”

Wenn die Glocke soll auferstehen
Muss die Form in Stücken gehen.

(Schiller).

of in *Cremer's* woorden: „Het oude en het nieuwe orgel.”

En hiermede, tot wederziens.

Zaandijk, 22/8.

T. H. DE BEER.

Algemeen dagblad van Nederland, 26 september 1870:

**Grand-Theater in de Amstelstraat,
van A. VAN LIER.**

Voorstellingen door het Rotterdamsche Tooneelgezelschap onder Directie van ALBREGT en VAN OLLEFEN. **MAANDAG 26 September. Anna Rooze.** Tooneelspel in 8 Tafereelen door J. M. Haspels, bewerkt naar den roman van dien naam door J. J. Cremer. (Nooit op eenig tooneel vertoond.)

Diploma's en Vrij-Entrées niet geldig Aanvang 8 ure.

Prijzen der plaatsen: Balcon f 1.50; Loge f 1.25;
Parterre f 1.—; Loge-Gallerij 60 Cts.; Gallerij 40 Cts.

Het Bureau is dagelijks geopend.

Algemeen dagblad van Nederland, 27 september 1870:

**Grand-Theater in de Amstelstraat,
van A. VAN LIER.**

Voorstellingen door het Rotterdamsche Tooneelgezelschap onder Directie van ALBREGT en VAN OLLEFEN. **DINSDAG 27 September. Anna Rooze.** Tooneelspel in 8 Tafereelen door J. M. Haspels, bewerkt naar den roman van dien naam door J. J. Cremer. (Nooit op eenig tooneel vertoond.)

Diploma's en Vrij-Entrées niet geldig Aanvang 8 ure.

Prijzen der plaatsen: Balcon f 1.50; Loge f 1.25;
Parterre f 1.—; Loge-Gallerij 60 Cts.; Gallerij 40 Cts.

Het Bureau is dagelijks geopend.

Het vaderland, 28 september 1870:

* **Amsterdam**, 27 September. — Gisterenavond had alhier de eerste voorstelling plaats van het aan Cremer's roman ontleend tooneelspel *Anna Rooze*. Alle rangen waren goed bezet in den schouwburg van den heer Van Lier, alwaar het tooneelgezelschap onder directie van de Heeren Albregt en Van Ollefen zijn beste krachten besteedde om de uitvoering te doen slagen.

Het onder leiding van den auteur door den heer Haspels bewerkte stuk moge tot grondslag een episode uit den roman hebben, welke men liever door een andere en nog meer interessante zag vervangen; hier en daar zij het stuk niet vrij te pleiten van gerektheid, de vertooners gaven voor het meerendeel het bewijs hun rollen goed te hebben begrepen, vooral aan de heeren Van Ollefen (Otto Van Wall), Haspels (Lijning) en Albregt (Alexander Van Wall), maar misschien meer nog aan de dames Albregt Engelman (Trien), mej. Ruffa (mevrouw Lijning) en mevr. Corijn Heilbron (mevrouw Le Village) komt de lof toe, dat zij

De nieuwe Utrechtsche courant, 9 oktober 1870:

Kunstnieuws.

Een tooneelstuk dat voor de eerste maal in onzen schouwburg zal worden opgevoerd, wekt bij de tooneelliefhebbers reeds een zeker verlangen om er kennis mede te maken. Hoeveel te meer wanneer het geen vertaald, maar een oorspronkelijk Nederlandsch stuk is, waaraan zich nog wel de naam van den heer Cremer verbindt. Wie kent zijne *Anna Rooze* niet, en wie zou niet verlangend zijn om de daarin voorkomende personen op het tooneel te zien voorgesteld! Van elders vernamen wij, dat de voorstelling daar met den besten uitslag had plaats gehad. Er is dus reden, dunkt ons, om Donderdagavond een drukke opkomst te verwachten.

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 12 oktober 1870:

zal vinden.

*— Morgenavond geeft het tooneelgezelschap der hh. **Albrecht en van Ollefen** van Rotterdam hier weder zijne eerste wintervoorstelling. Als Utrecht's getrouwe bezoekers, verdienen de leden bij de opening van het speelsaizoen een welkomsgroet, die het publiek hen bij de opvoering van **Anna Rooze**, naar Cremers roman, hopen we, morgen ook gaarne zal brengen. De schouwburgbezoekers zullen er zich in verheugen, oude, getrouwe vrienden weder te zien, van wie zij verwachten kunnen, dat ze hun op nieuw menigen genoegelijken avond zullen bezorgen. Het nieuwe, door den heer Haspels vervaardigde tooneelspel, is zeker goed gekozen voor de *entrée en campagne*; wij verwachten althans, dat het een talrijk bezoek zal lokken, en wenschen dat het dit door samenstelling en spel beiden zal verdienen.

Hoornsche courant, 30 oktober 1870:

genomen »dramatische vorm» wel de meest geschikte is om eene rechtsvraag op grondige wijze in een tijdschrift als de *Gids* te behandelen, al kan men zich geheel vereenigen met de keuze van dien vorm wanneer **Cremers** in zijn roman »*Anna Rooze*» de nadeelen der preventieve gevangenis in het licht wil stellen.

Oprechte Haarlemsche courant, 14 november 1870:

SCHOUWBURG IN DE ST. JANSSTRAAT, TE HAARLEM.

Buitengewone voorstelling door het Tooneelgezelschap van den Rotterdamschen Schouwburg, onder Directie van **ALBRECHT & VAN OLLEFEN.**

Maandag 21 November 1870:

ANNA ROZE,

Tooneelsp. in 8 Tafer., door J. M. HASPELS, bewerkt naar den roman van dien naam door J. J. CREMER **(nooit vertoond).** **Aanvang 7 ure.**

Prijzen der plaatsen: Balcon f 2,—. Eerste Loge f 1,80. Tweede Loge f 1,50. Amphitheater en Bak f 1,—. Gaanderij f —,40.

NB. Plaatsen zijn dagelijks te bespreken aan den Schouwburg, van 's morgens 10 tot 3 ure.

Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage, 5 december 1870:

Societelt : „DE VEREENIGING”,
KAZERNESTRAAT.

Derde Voorstelling door het Tooneelgezelschap van den ROTTERDAMSCHEN SCHOUWBURG,
onder directie van

ALBREGT & VAN OLLEFEN,
op WOENSDAG, 7 December 1870.

Anna Rooze, Tooneelspel in 8 Tafereelen,
door J. M. Haspels, bewerkt naar den roman van
dien naam, door J. J. **Cremer**. (*Nooit vertoond*.)

De Heer J. J. **Cremer** zelf heeft welwillend eenige
wijzigingen in het Tooneelspel aangebracht en een
paar Tafereelen er van bewerkt. (11221)

Aanvang ten 7 ure.

Prijs der plaatsen f 1. — 12 Abonnementskaarten / 6.

Het Bureau tot het bespreken van Plaatsen is
geopend Woensdag, van 10 tot 3 ure.

Dagblad van Zuid-Holland en 's-Gravenhage, 9 december 1870:

De moeilijke taak om een uitvoerigen roman tot een tooneelstuk te verwerken, dubbel moeilijk wanneer het een werk geldt als de *Anna Rooze* van **Cremer**, met zijn overdaad van hoofdfiguren, kan gezegd worden met verdienste te zijn uitgevoerd door den heer Haspels, bijgestaan door den schrijver van den roman, die zijn naam aan het stuk heeft geleend.

De opvoering van de *Anna Rooze*, die gister avond door het tooneelgezelschap Albregt—van Ollefen in de *Vereeniging* plaats had, heeft ons daarvan overtuigd. Wij zullen daarover, in dit oogenblik van nationalen rouw, niet in bijzonderheden treden. Toch wenschen wij reeds dadelijk te constateren dat de hoofdfiguren, die in dit tooneelspel op den voorgrond treden, over 't geheel genomen, deels uitstekend, deels hoogst verdienstelijk werden wedergegeven en de eind-

Algemeen handelsblad, 26 september 1870:

GRAND THEATRE Amstelstraat, van A. VAN LIER.

Voorstellingen door het Rotterdamsche Tooneelgezelschap onder directie van Albregt en van Ollefen.

Maandag 26 September. *Anna Rooze*, tooneelspel in 8 tafereelen, door J. M. Haspels; bewerkt naar den roman van dien naam, door J. J. **Cremer**. (Nooit op eenig tooneel vertoond.)
(Aanv. 8 ure.)

Algemeen dagblad van Nederland, 27 september 1870:

Grand-Theater in de Amstelstraat, van A. VAN LIER.

Voorstellingen door het Rotterdamsche Tooneelgezelschap
onder Directie van ALBREGT en VAN OLLEFEN. DINS-
DAG 27 September. **Anna Rooze.** Tooneelspel in 8 Tafe-
reelen door J. M. Haspels, bewerkt naar den roman van dien
naam door J. J. Cremer. (Nooit op eenig tooneel vertoond.)

Diploma's en Vrij-Entrées niet geldig Aanvang 8 ure.

Prijzen der plaatsen: Balcon f 1.50; Loge f 1.25;

Parterre f 1.—; Loge-Gallerij 60 Cts.; Gallerij 40 Cts.

Het Bureau is dagelijks geopend.

Het vaderland, 28 september 1870:

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 4 oktober 1870:

*— Wij vernemen, dat het Rotterd. tooneel-gezelschap, onder direktie der hh. Albrecht en van Ollefen, binnen kort zijne winter-voorstellingen alhier zal aanvangen met het nieuwe stuk **Anna Rooze**, naar den roman van dien naam, van J. J. Cremer, van welk nieuw tooneelstuk wij reeds met een enkel woord melding maakten.

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 9 oktober 1870:

Utrechtsche Schouwburg
van J. EDUARD DE VRIES.
Met toestemming van het Hoofd van het Plaatselijk Bestuur.

VOORSTELLINGEN
door het Tooneelgezelschap van den Rotterdamschen Schouwburg, onder directie van **ALBRECHT & VAN OLLEFEN.**
No. 4 in het Abonnement. (4e Serie.)
TOT OPENING VAN HET TOONEEL.
DONDERDAG 13 October 1870,
ANNA ROOZE.

Tooneelspel in 8 Tafereelen, door J. M. Haspels, bewerkt naar den Roman van dien naam, door J. J. Cremer.
(Nooit alhier vertoond)

Aanvang ten ZEVEN ure.

PRIJZEN DER PLAATSEN: Boven-Loge f 2.—
Beneden-Loge f 1,50. Parket f 1,50. Parterre f 1.—
1. Amphitheater f 1,10. 2. Amphitheater f 0,65. Galerij f 0,40.

III. Militairen (mits in uniform) half geld.
De plaatsen kunnen besproken worden bij den Heer J. DOESBURG, Lijnmarkt, hoek Zadelstraat, van 11—5 ure, en op den dag der voorstelling aan het bureau van den Schouwburg mede van 11—5 ure.
De lijsten, ter deelneming in het laatste abonnement

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 16 oktober 1870:

— De 1. abonnements-voorstelling van het **Rotterdamsche tooneelgezelschap** van de hh. Albregt en v. Ollefen vond Donderdag veel bijval. Een buitengewoon talrijk publiek had alle rangen van de schouwburgzaal bezet, en blijkbaar ontving het, niet alleen bij het optreden, de voornaamste leden van 't gezelschap met sympathie, maar het bracht ook hulde aan de talenten, door bijna allen bij deze voorstelling aan den dag gelegd.

Anna Rooze, bewerkt naar den roman van J. J. Cremer, was wel een titel, die moest lokken. De bewerking van een roman tot een tooneelspel heeft groote bezwaren, en deze zijn ook thans niet door den heer Haspels geheel overwonnen. Doordien men tracht zooveel mogelijk de belangrijkste personen en episoden uit het boek op het tooneel te brengen, vervalt men allicht in een aantal tafereelen, en in gesprekken, die minder het karakter van de personen doen kennen, dan wel moeten dienen, om den toehoorder mededeelingen te doen, die onontbeerlijk zijn, om hem den draad, welke door den roman loopt, te doen volgen.

Oprechte Haarlemsche courant, 14 november 1870:

**SCHOUWBURG IN DE ST. JANSSTRAAT,
TE HAARLEM.**

Buitengewone voorstelling door het Tooneelgezelschap van den Rotterdamschen Schouwburg, onder Directie van **ALBREGT & VAN OLLEFEN.**

Maandag 21 November 1870:

ANNA ROZE,

Tooneelsp. in 8 Tafer., door J. M. HASPELS, bewerkt naar den roman van dien naam door J. J. CREMER **(nooit vertoond).** **Aanvang 7 ure.**

Prijzen der plaatsen: Balcon f 2,—. Eerste Loge f 1,80. Tweede Loge f 1,50. Amphitheater en Bak f 1,—. Gaanderij f —,40.

NB. Plaatsen zijn dagelijks te bespreken aan den Schouwburg, van 's morgens 10 tot 3 ure.

Dagblad van Zuid-Holland en sGravenhage, 5 december 1870:

Socletelt: „DE VEREENIGING”,
KAZERNESTRAAT.

Derde Voorstelling door het Tooneelgezel-
schap van den ROTTERDAMSCHEN SCHOUWBURG,
onder directie van

ALBREGT & VAN OLLEFEN,
op WOENSDAG, 7 December 1870.

Anna Rooze, Tooneelspel in 8 Tafereelen,
door J. M. Haspels, bewerkt naar den roman van
dien naam, door J. J. **Cremer**. (*Nooit vertoond*.)

De Heer J. J. **Cremer** zelf heeft welwillend eenige
wijzigingen in het Tooneelspel aangebracht en een
paar Tafereelen er van bewerkt. (11221)

Aanvang ten 7 ure.

Prijs der plaatsen f 1. — 12 Abonnementskaarten f 6.

Het Bureau tot het bespreken van Plaatsen is
geopend Woensdag, van 10 tot 3 ure.

Het vaderland, 9 december 1870:

voor velen in de gemeente schadelijk is, be-
grijpt men.

*— Door de Rederijkerskamer **Nikolaas
Beets** is ten behoeve van het Rode Kruis,
gestort de som van f 766.49, zijnde de zuivere
opbrengst der door die Kamer, op 11 dezer,
gehouden buitengewone vergadering.

Onder dit bedrag is begrepen eene som van
f 102 welke door het eereid der Kamer, de
heer P. Mooij te Vreeswijk, van eenige inge-
zeten en aldaar is bijeengebracht.

Men zal zich herinneren, dat deze gelden be-
reids zijn besteed aan de daarstelling eener
barak voor zwaar gewonden, te Dusseldorp,
waarvan in het verslag van den heer L. Mulder,
voorkomende in het *Utrechtch Dagblad* van 5
dezer, mededeeling werd gedaan.

*— Behalve door storm en regen kondigt
het naderende wintersaizoen zich ook aan, door
het beginnen der **muzikale werkzaam-
heden** hier ter stede.

Zoo hield de zangvereniging gisteravond hare
eerste winteroefening met het „Deutsche Re-
quiem“ van Johannes Brahms. Dit werk van
voortreffelijk gehalte en diepen, poetischen zin,
zal voor 't eerst in Nederland alhier worden
opgevoerd. Het verdient echter een flink bezet
koor, zoodat het wenschelijk is, dat een ieder,
die daartoe het talent bezit, zich bij de zang-
vereniging aansluit, om den ijver van direc-
teur en bestuur in dezen te steunen.

De repetitiën van het stads-koncert hebben
ook een aanvang genomen en wel met een voor
Utrecht nieuw toonwerk, dat op vele plaatsen
in Duitschland met groot succes is opgevoerd:
De Simfonie van Rheinberger: Wallensteins Lager.

Ook de vereeniging voor kamermusiek kon-
digde deze week vier uitvoeringen aan en zal
zeker dit genre der toonkunst op eene waar-
dige wijze vertegenwoordigen. De heer Hol-
Bekker en Goenen zullen hierin weder worden
gescremd, door de onschatbare medewerking
van den heer J. J. Haak, terwijl de heer
Kriens een veelbelovend, jong violist, de
tweede violpartij zal vervullen.

Wat deze drie vereenigingen het voornemen
hebben, op 16 en 17 December dezes jaars een
feest te geven, aan de nagedachtenis gewijd
van L. van Beethoven, zal zeker door de vele
vrienden van dien grooten komponist met
vreugde vernomen worden; zij zullen dus stel-
lig op algemeene medewerking kunnen rekenen.

*— Morgen geeft het tooneelgezelschap van den
heer **Victor Driessens** zijn tweede voor-
stelling in dit seizoen. Wij wijzen daarop en
hopen op den arbeid van dit gezelschap weldra
ook nader terug te komen.

*— De 1. abonnements-voorstelling van het
Rotterdamche tooneelgezelschap van de
hh. Albrecht en v. Olffelen vond Donderdag veel
bijval. Een buitengewoon talrijk publiek had alle
rangen van de schouwburgzaal bezet, en blijkbaar
ontving het, niet alleen bij het optreden, de
voornaamste leden van 't gezelschap met sym-
pathie, maar het bracht ook hulde aan
de talenten, door bijna allen bij deze voor-
stelling aan den dag gelegd.

Anna Rooze, bewerkt naar den roman van
J. J. Cremer, was wel een titel, die moest
lokken. De bewerking van een roman tot een
tooneelspel heeft groote bezwaren, en deze
zijn ook thans niet door den heer Haspels ge-
heel overwonnen. Doordien men tracht zooveel
mogelijk de belangrijkste personen en episoden
uit het boek op het tooneel te brengen, ver-
valt men allicht in een aantal tafereelen, en in
gesprekken, die minder het karakter van de
personen doen kennen, dan wel moeten dienen,
om den toehoorder mededeelingen te doen,
die onontbeerlijk zijn, om hem den draad,
welke door den roman loopt, te doen volgen.
Wel heeft de heer Haspels dikwerf zijne per-
sonen met dezelfde woorden doen optreden,
die Cremer gebruikt, en, om zoo te spreken
stukken uit zijn roman geleend, maar de taak,
om 't verband en de leidende hoofdgedachte
van 't werk ten volle te doen uitkomen, was
ook hier zeer moeilijk, wat vooral in de slot-
akte bleek. Die moeilijkheden in aanmerking
genomen, was de arbeid van den heer Haspels,
vooral daar de geheele loop van 't stuk belang-
stelling wekte, in geen deelen van verdien-
ste ontbloot.

Dit voordeel had het stuk zeker, dat het
voor de krachten van 't gezelschap uitmuntend
berekend, deze allerlukkigst deed uitkomen.
Uit dit oogpunt vooral was de opening voor-
stelling goed gekozen. De titelrol werd door
mevr. de Vries uitnemend vervuld; voor de
jonge rollen heeft men van haar niet altijd de
partij getrokken die men kon; ze had thans
in voordracht en spel allerlukkigste oogen-
blikken; haar natuurlijk spel, haar fraaie
intonatie, gevoegd bij eene juiste minachting
voor al wat naar 't overdrevene lijkt, doen in
haar de actrice van smaak kennen, die waard
is door een beschaafd publiek op prijs te worden
gesteld. Mev. Fuchs stond haar als Emma v. Wall
goed ter zijde, mevr. Albrecht toonde als Trien
wederom de geroutineerde actrice te zijn, mevr.

Corijn was recht op haar plaats als de sentimen-
teele, interessante vrouw des burgermeesters,
terwijl de dames Gotz-Scheps, Rulla en v. Dijk,
tot een goed ensemble mede werkten. De
eerste is waarlijk een charmante oude dame,
maar spreekt ook met de traditioneele volubiteit,
bij dit ambt behoorende, haar vlugge tong
soms voorbij. Of mev. Gartmans, als eenvoudige
domine's-vrouw tevens niet iets beschaaf-
der in toon en manieren had kunnen zijn? Dat
had haar karakteristiek rolletje zeker geen
kwaad behoeven te doen. Intusschen is een
domine's-vrouw als zij, mogelijk, en dit is wel-
licht bij menigeen genoeg! — Het heerenper-
soneel toonde zich evenzeer voor dit tooneel-
stuk zeer berekend. De heer Haspels heeft de
met voorliefde bewerkte rol van Lijning uit-
stekend uitgevoerd; hij was den gierigaard zoo
natuurlijk, zoo ijzingvekkend, dat hij de toe-
juichingen dubbel verdiende, die hem telkens
werden gebracht; alleen was in het stuk wel-
licht de vreeselijke scène van de gierigaard
niet genoeg voorbereid. Albrecht, de vroolijke,
rotterdamsche koopman, die al 't voorkomen
had van een ronden parvenu en dan ook niet
kiesch was in zijne uitdrukkingen, deed de
lachsieren, die anders niet veel te doen
hadden, herhaaldelijk in beweging komen.
v. Zuylen, niet in zijn gewoon empoel, voldeed
zeer goed als Jonkheer Oskar, ofschoon ook
hij niet bij de liefdesverklaring aan Anna het
publiek geheel ernstig kon houden en zijn ten-
denz, om met het moede bruidje in nauwer
verstandhouding te komen, zich te veel uitte-
deed door het zoo na mogelijk brengen van zijn
gelat bij het haré. Le Gras was een geduchte
dorpsspreker, v. Beek een goede baron
Geewijk, Moor vervulde de lastige en niet zeer
dankbare rol van Redly, (den man, die zeer
zeker in Cremer's boek een belangrijk figuur
is) zooals men dit van hem kan verwachten,
en v. Olffelen stelde Otto van Wall goed voor;
de hh. van Nieuwland, Pietersen en v. Dijk
hadden rollen voor hunne krachten berekend;
de laatste was recht op zijn plaats. — We
mogen het herhalen, de indruk van 't ensemble
kon niet anders dan voldoende zijn. Anna Rooze,
Lijning en de koopman v. Wall vooral, zullen meer
dan eene losse verschijning zijn, waar zij hun
verschillend karakter zoo uitnemend teruggeven.
Mochten onze Hollandsche tooneelstukken op den
ingelagen weg voortgaande, en hoofdzakelijk
gaande op eigen bodem, de vruchten van
onze talentvolle schrijvers ten toonele kunnen
voeren, maar vooral mochten die schrijvers
deze pogingen waardeerende, het hunne bij-
dragen, om ons vaderlandsch tooneel te hel-
pen verheffen, en de hand zelve aan den
ploeg slaande, voor publiek en kunstenaars
datgene verrichten, wat de laatsten meermalen
hebben getracht te doen: het samenstellen
of scheppen van goede tooneelwerken.

*— Door den hoogen waterstand zijn vele
landlieden genoodzaakt, hun vee reeds op
stal te zetten; ofschoon de herfst-voeding
van spurrie, knollen, enz. nog niet is aange-
vangen en deze veldgewassen nog in vollen
groei zijn. Niet weinig veehouders komen
hierdoor in groote ongemakken; te meer,
daar de prijzen der lijn- en raapkoeken sedert
eenigen tijd monterden.

*— Hedendaag is een agent van politie, die
eenige sigarenmakers, welke op het Stations-
plein alhier **ongeregeldheden** pleegden, tot
rust aanmaande, door een hunner aan het
hoofd verwoond. De belamels zijn in handen
der politie.

Burgerlijke stand van Utrecht.

Bevallens: 15 Okt. E. J. Montfoort geb.
v. Oort, d. A. de Klerk geb. de Heus, z. G.
Sambler geb. Wagenaar, d. H. H. Schaafsma
geb. Baud, z. — 14 — S. C. v. d. Wolk geb.
v. Rein, z.

Overleden: 13 Okt. Cornelis v. d. Weijde,
58 j., d. 255. — 14 — Gerarda Woudenberg,
3 w., L. 2559. Johannes Albertus v. Rossum,
19 m., E. 334.

Levensstatistiek van de gemeente Utrecht.

Week eindigende Zaterdag, den 15. Okt. 1870.
Geboren: j. 16, m. 17, totaal 36. Waaron-
der levenl. aangegeven: j. 2, m. 1, totaal 3.
Gemiddelde geboorten van de laatste 10 ja-
ren, verbeterd naar de toegenomene bevolking, 40.
Huwelijken: 8.

Overleden: mannelijk geslacht 14, vrouwelijk
geslacht 15, totaal 27.

Gemiddelde sterfte van de laatste 10 jaren,
verbeterd naar de toegenomene bevolking, 27.

Allerlei.

— Te Scheveningen is 't treurig bericht ont-
vangen, dat de haringschuit de Jonge Maria,
stuurman A. Plugge, reeder C. van der Toorn,
met eene bemanning van acht koppen, waar-
van zeven vaders van huisgezinnen, in de maand
Augustus II. is vergaan. De pink is ten ondere-
ste boven op het Baltrummerfj aangespoeld; er
bevonden zich nog de lijken van vijf der op-
varenden in, welke te Baltrum in Pruisen
zijn begraven.

— On-
had doe-
leiden.
in de
dezen e
verontru
daar bi
verhaal
gevang
tuurlijk
ging de
en kwa
werd m

— T
ongeval
doordat
aantrok
men ge
te toe
hulp k

Pelser

—
met z
in de
vallen
de sta
twee
— I
onderd
te gra
— I
kaup
een T
de At
werd

Arthe
Keulen

—
S

8—
Zater
veel

Ov
regel
groen
kust
mede
sluite

Bij
over
opge
king
der
Dep.

8—
der
in d
onve

—
H

and
treu
onla
teur
ges
lans
ster
pen

D
ter
Dr.
volg
die
ma

—
trol
rec
bel
wo
lig
lijk
bel
gre
ove
de
de
wij
plo
me
zoo
uit
ge
vri
he
tij
M
te
de

—
H

and
treu
onla
teur
ges
lans
ster
pen

D
ter
Dr.
volg
die
ma

—
trol
rec
bel
wo
lig
lijk
bel
gre
ove
de
de
wij
plo
me
zoo
uit
ge
vri
he
tij
M
te
de

—
H

and
treu
onla
teur
ges
lans
ster
pen

D
ter
Dr.
volg
die
ma

—
trol
rec
bel
wo
lig
lijk
bel
gre
ove
de
de
wij
plo
me
zoo
uit
ge
vri
he
tij
M
te
de

—
H

and
treu
onla
teur
ges
lans
ster
pen

D
ter
Dr.
volg
die
ma

—
trol
rec
bel
wo
lig
lijk
bel
gre
ove
de
de
wij
plo
me
zoo
uit
ge
vri
he
tij
M
te
de

—
H

and
treu
onla
teur
ges
lans
ster
pen

D
ter
Dr.
volg
die
ma

—
trol
rec
bel
wo
lig
lijk
bel
gre
ove
de
de
wij
plo
me
zoo
uit
ge
vri
he
tij
M
te
de

—
H

and
treu
onla
teur
ges
lans
ster
pen

D
ter
Dr.
volg
die
ma

—
trol
rec
bel
wo
lig
lijk
bel
gre
ove
de
de
wij
plo
me
zoo
uit
ge
vri
he
tij
M
te
de

—
H

van gelijke kleur en stof zaten enige Pruisische

Dagblad van Zuid-Holland en sGravenhage, 9 december 1870:

De moeilijke taak om een uitvoerigen roman tot een tooneelstuk te verwerken, dubbel moeilijk wanneer het een werk geldt als de *Anna Rooze* van **Cremer**, met zijn overdaad van hoofdfiguren, kan gezegd worden met verdienste te zijn uitgevoerd door den heer Haspels, bijgestaan door den schrijver van den roman, die zijn naam aan het stuk heeft geleend.

De opvoering van de *Anna Rooze*, die gister avond door het tooneelgezelschap Albregt—van Ollesfen in de *Vereeniging* plaats had, heeft ons daarvan overtuigd. Wij zullen daarover, in dit oogenblik van nationalen rouw, niet in bijzonderheden treden. Toch wenschen wij reeds dadelijk te constateren dat de hoofdfiguren, die in dit tooneelspel op den voorgrond treden, over 't geheel genomen, deels uitstekend, deels hoogst verdienstelijk werden wedergegeven en de eind-

9 December 1870.

indruk van deze opvoering allergunstigst mag genoemd worden.

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 24 december 1870:

Utrechtsche Schouwburg
 van J. EDUARD DE VRIES.
 Met toestemming van het Hoofd van het
 Plaatselijk Bestuur.

Buitengewon Voorstelling
 door het Tooneelgezelschap van den Rotter-
 damschen Schouwburg, onder directie van
ALBREGT & VAN OLLEFEN.
 Abonnementen, Diploma's en Vrijbiljetten
 niet gangbaar.

Ter Benefice van den Heer J. M. HASPELS.
DONDERDAG 29 December 1870,
HANNEKE SCHOFFELS.
 Tooneelspel in 7 Tafereelen, door J. M. Has-
 pels, vrij bewerkt naar den Roman **Anna Rooze**,
 van J. J. Cremer. **Nooit alhier vertoond.**
 Gevolgd door:
GARIBALDI.
 Blijspel in een Bedrijf, naar het Hoogduitsch
 van Julius Rosen, door B. Lamol.
Nooit alhier vertoond.
Aanvang ten Zeven ure.

Algemeen handelsblad 23 mei 1871:

NIEUW ZOMERTHEATER,
 PLANTAGE PARKLAAN OVER HET PARK.
 Rotterdamsch Tooneelgezelschap, onder Directie van ALBREGT
 en VAN OLLEFEN. Dinsdag 23 Mei: *Anna Rooze*, tooneel-
 spel in 8 tafereelen, door J. M. Haspels, bewerkt naar den
 roman van dien naam door J. J. **Cremer**. De hoofdrollen te
 vervullen door de dames Albregt-Engelman, Jeannette Heil-
 bron, S. de Vries, Gött-Scheps en de heeren v. Ollefen, Moor,
 Albregt, Haspels, le Gras, v. Zuylen en v. Beek.
Aanvang 8 uren. **DE DIRECTIE.**
 De plaatsen zijn van 10 tot 3 uur à 10 ct. extra aan het
 Bureau te bespreken.

Leeuwarder courant, 23 juli 1872:

De Schouwburgloge is geplaatst op het Zaai-
land, no. 4 van het Gerechtshof.

Voorstellingen door het Tooneelgezelschap van den
Rotterdamschen Schouwburg, onder Directie van

ALBREGT en VAN OLLEFEN.

Heden Dinsdag 23 Juli. **DORP EN STAD**,
tooneelspel in 5 afdeelingen (7 tafereelen), naar
het Hoogduitsch, van CHARL. BIRCH-PFEIFFER.
(Nooit vertoond). Gevolgd door: **DOOF EN
OOST-INDISCH DOOF**, blijspel in 1 be-
drijf, naar het Fransch.

Woensdag 24 Juli 1872. **VRIENDEN VAN
ONS**, tooneelspel in 4 bedrijven, naar het
Fransch, van VICT. SARDOU. (Om de uitgebrei-
heid van het stuk geen nastukje).

Donderdag 25 Juli 1872. **ANNA ROOZE**,
tooneelspel in 8 tafereelen, door J. M. HAS-
PELS, bewerkt naar den Roman van dien naam
door **J. J. CREMER**.

Dit stuk, getrokken uit den bekenden Ro-
man van den beroemden Novellist **J. J. Cremer**,
is nooit alhier, maar op de meeste plaatsen
van ons Land met uitbundigen bijval ten too-
neele gevoerd.

AANVANG TEN ACHT URE.

Prijzen der Plaatsen: 1e Rang f 1.49. 2e
Rang f 0.99. 3e Rang f 0.70. 4e Rang f 0.40.
10 Abonnementskaarten 1e Rang f 12.

Het Bureau tot het bespreken van Plaatsen,
à 10 Cents, is geopend van 10 tot 3 ure.

1873:

merkt (Zie den Verslaggever van Hanna de Freule in de
N. R. C. van 21 februari j. l.) hoe de nederlandsche samenle-
ving in hem een Dickens bezit. Gelijk deze de groote onge-
rijmdheden in de regtspleging, het gevangeniswezen, het open-
baar onderwijs in Engeland heeft geschetst op een wijze, alleen
Dickens eigen, zoo heeft Cremer ten onzent de voorloopige ge-
vangenhouding, het lot der fabriekskinderen, den geesel des
oorlogs met zijn groote welsprekendheid aangetast. Toch lag
hierin m. i. de groote waarde van Cremer voor ons volk niet.
Want hoe schoon de teekeningen zijn door wier magt hij aan
het groote doel, maatschappelijke hervorming en veredeling,
wenschte bevorderlijk te zijn, — juist die teekeningen als zoo-
danig bewijzen, waarin Cremer's kracht, waarin zijn betoovering
ligt. Zijn roman, **Anna Rooze**, b. v. laat weinig indruk achter
door zijn geheel, terwijl daarentegen elke teekening in 't bizon-

der ons onvergetelijk blijft ¹⁾). Gelijk in het door ons verworpen boek der Helmonds, de dokter op de heide bij nacht — zoo willen wij dit tragisch-schoon tooneel noemen — alleen in staat geweest zou zijn om de eer der Helmonds op te houden als Eva dit zelfs een Rembrandt niet onmogelijk had gemaakt, — zoo maken ook in Anna Rooze de kleine schilderijtjes: de boerekermis, het binnenhuis van Haverkist, Haanneke op de heide, het binnenhuis de Wal, enz. de waarde van het geheel uit. In mijn oog had Cremer tot nu toe als romanschrijver nog geen goed geheel voortgebracht, zoodat ik voor mij de zekerheid had, dat in den grooten roman zijn kracht niet moet gezocht worden, zou hem geen groot onrecht geschieden. Cremers waarde voor de nederlandsche kunst, voor de nederlandsche letteren, voor het nederlandsche volk dat het schoone en liefelijke bemint, ligt behalve in zijn tooneelgaven, in zijn magtig teekenstift, waar hij het eenvoudige bewerkt. Benvenuto Cellini kon goud en edelsteenen bewerken dat zij leefden; om strijd dongen Karel V. en vooral Leo X, de smaakvolle Florentijner, om de gunst, zijn

Opregte Haarlemsche courant, 28 maart 1874:

* *
* *
**Is levenslust geen groote schat,
In ieder pakje vindt gij dat;
Zoolang als Bolle zulks leveren kan,
Zijt g' er voor een daalder meester van.**

Voor f 1.50, in plaats van f 3,

een **compleet** en fonkelnieuw ex. van het boekwerk: **LEVENSLUST**, 3 deelen, door **HENDRIK CONSCIENCE**. — Door omstandigheden moet **dat beroemde werk van den gevlerden Conscience** voor de helft van den prijs, en wel **zeer spoedig**, worden opgeruimd; **dat spoedig is ernst**; daarom is bij **elk tiental ex.** een Bon ingelegd, tot ontvangst van een nieuw en compleet present-exemplaar:

ANNA ROOZE, door J. J. CREMER,

2de druk, **3 deelen, prijs f 4.50.** — **Alle ex. zijn uniform** ingepakt, verzegeld en door niets van elkander te onderscheiden; **men ontvangt dus voor f 1.50** de 3 deelen *Levenslust* en misschien een present-exemp. van *Anna Rooze*. — **Zoolang** de voorraad strekt te bekomen **bij D. BOLLE, Noordblaak, te Rotterdam**, en verder alom. Brieven en geld *franco*.

Nieuws van den dag, 27 mei 1874:

heden moet dat beroemde werk van den *gevierden CONSCIENCE* voor de helft van den prijs en wel zeer spoedig worden opgeruimd; dat spoedig is ernst, daarom is bij elk tiental ex. een *Bon* ingelegd tot ontvangst van een Compleet en nieuw present Ex :

Anna Rooze door J. J. CREMER.

2e druk 3 Deelen, prijs *f* 4,80. — Alle Ex. zijn uniform ingepakt, verzegeld en door niets van elkander te onderscheiden. Men ontvangt dus voor *f* 4,50 de drie deelen *Levenslust* en misschien een present ex. van *Anna Rooze*. Zoolang de voorraad strekt te bekomen bij D. BOLLE, Noordblaak te Rotterdam en verder alom. Brieven en geld franco.

Opregte Haarlemsche courant, 24 mei 1874:

* * *
Is levenslust geen groote schat,
In ieder pakje vindt gij dat;
Zoolang als *Bolle* zulks leveren kan,
Zijt g' er voor een daalder meester van.

Voor *f* 1.50, in plaats van *f* 3,

een compleet en fonkelnieuw ex. van het boekwerk: **LEVENSLUST**, 3 deelen, door HENDRIK CONSCIENCE. — Door omstandigheden moet dat beroemde werk van den *gevierden Conscience* voor de helft van den prijs, en wel zeer spoedig, worden opgeruimd; dat *spoedig is ernst*; daarom is bij elk tiental ex. een *Bon* ingelegd, tot ontvangst van een nieuw en compleet present-exemplaar:

ANNA ROOZE, door J. J. CREMER,

2de druk, 3 deelen, prijs *f* 4.80. — Alle ex. zijn uniform ingepakt, verzegeld en door niets van elkander te onderscheiden; men ontvangt dus voor *f* 1.50 de 3 deelen *Levenslust* en misschien een present-exemp. van *Anna Rooze*. — Zoolang de voorraad strekt te bekomen bij D. BOLLE, Noordblaak, te Rotterdam, en verder alom. Brieven en geld franco.

De opregte Haarlemsche courant, 19 oktober 1874:

HET MOCHT MIJ GELUKKEN
den **GEHEELEN VOORRAAD** te koopen van het
BOEKWERK

ANNA ROOZE,
door **J. J. CREMER,**

en ben daardoor in de gelegenheid te leveren de 3 Deelen
voor f 2,90, in plaats van f 4,80, in 3 prachtbanden
voor f 3,90, in plaats van f 6,80.

DEZE AANBIEDING IS TIJDELIJK; zoodra een
aantal exempl. zijn verkocht, wordt de prijs weder belang-
rijk verhoogd. — Wie CREMER'S grootsten Roman wil
bezitten, bestelle spoedig aan **D. BOLLE**, Noordblaak,
te Rotterdam, en verder alom. Brieven en geld *franco*.

DE VERMEERDERDE CATALOGUS
van goedkoopste Boeken wordt op aanvraag *gratis* en *franco*
toegezonden.

HH. DIRECTEUREN van Volksbibliotheken en
Leesgezelschappen verzuimen vooral niet dien aan te vragen.

Algemeen handelsblad, 22 oktober 1874:

HET MOCHT MIJ GELUKKEN
den **GEHEELEN VOORRAAD** te koopen van het
BOEKWERK

ANNA ROOZE,
door **J. J. CREMER,**

en ben daardoor in de gelegenheid te leveren de 3 Deelen voor
f 2,90 in plaats van f 4,80, in 3 prachtbanden voor f 3,90
in plaats van f 6,80.

DEZE AANBIEDING IS TIJDELIJK, zoodra een aantal
exempl. zijn verkocht, wordt de prijs weder belangrijk ver-
hoogd. — Wie CREMER's grootsten Roman wil bezitten, be-
stelle spoedig aan **D. BOLLE**, Noordblaak te Rotterdam, en
verder alom. Brieven en Geld *franco*.

DE VERMEERDERDE CATALOGUS van
goedkoopste Boeken wordt op aanvraag *gratis* en *franco* toege-
zonden. (36048)

HH. DIRECTEUREN van Volksbibliotheken en Lees-
gezelschappen verzuimen vooral niet die aan te vragen.

Utrechtsch provinciaal dagblad, 5 februari 1875:

PAUL HEYSE.
II.

Wie mijner lezers herinnert zich niet de »**Anna Rooze**» van onzen hooggeschaten Cremer? Doch ook, wie hunner herinnert zich niet eveneens den min of meer pijnlijken indruk, dien de schrijver met dien roman op het Hollandsch publiek heeft teweeggebracht. Bijna algemeen toch betreurde de letterkundige kritiek dier dagen het, dat de beroemde novellist zich op het gebied van den roman had begeven. De keurigste schetsjes en beeldjes uit het le-

Ons streven, 17 februari 1875:

De recensie van Anna Rooze, »een roman van J. J. Cremer,» is even prettig te lezen als die van de M é r i v a l ; het schoone wordt met voorbeelden gestaafd en ook de schaduwzijde van C r e m e r als romanschrijver aangetoond.

De standaard, 23 juli 1875:

f 2.90. Anna Rooze. f 2.90.
Door J. J. **CREMER.**
3 Deelen. Prijs **f 4,80, voor f 2.90.**

Jan ten Brink over Anna Rooze. In: Eigen haard, 1876, no. 28.

Opregte Haarlemsche courant, 3 augustus 1876:

Anna Rooze, door J. J. CREMER, 2de druk, prijs **f 4,80, voor f 2,90**, in prachtbanden voor **f 3,90.**
Ik kies Anna Rooze, zegt Dr. JAN TEN BBINK in Eigen Haard n° 28 — **dat is wel de allerbeste aanbeveling** voor CREMER'S Meesterwerk.

Algemeen handelsblad, 16 augustus 1876:

IK KIES ANNA ROOZE,
zegt Dr. JAN TEN BRINK in *Eigen Haard* 1876 N°. 28. — Kan iemand betere aanbeveling voor CREMER's Meesterwerk verlangen?
ANNA ROOZE, door J. J. CREMER, 2de druk, 3 deelen, prijs **f 4 80, voor f 2,90**, in prachtbanden voor **f 3.90.**
HANNA DE FREULE, door J. J. CREMER, 2de druk, volksuitgaaf prijs **f 1.50, voor f 0.75**, in prachtband voor **f 1.25.**

De rode banier, 1876:

were letterkunde, die omstreeks 1835 moet gerekend worden aan te vangen, maar één werkelijk populair boek, een geschrift dat onze ouders gelezen en herlezen hadden, dat wij zelve lasen en herlasen en dat onze kinderen en kindskinderen zouden lezen en herlezen, allen met eene aandacht, die naarmate zij minder uit botte nieuwsgierigheid was opgeweld en door prikkelende middelen verkregen een te vriendelijker licht op het werk zelf afstraalde. Dat boek heette niet *Ferdinand Huijck* of *De Roos van Dekama*, evenmin *Het Huis Lauernesse* of *Mylady Carlisle*, noch ook *Klaasje Zevenster* of **Anna Rooze**, ja, zelfs niet *Max Havelaar*, maar eenvoudig CAMERA OBSCURA. Dat boek was en werd gelezen; dat boek zal gelezen worden, omdat het, hoewel de zeden en gewoonten van 't Hollandsche volk in zeker tijdperk van zijn bestaan weergevend, toch te

Oprechte Haarlemsche courant, 11 oktober 1877:

ANNA ROOZE!
door J. J. CREMER, 2^e druk, 3 deelen, prijs
f 4.80, nu f 2.90. In linnen banden nu f 3.90.

HANNA DE FREULE!
door J. J. CREMER, Volksuitgaaf, prijs f 1.50,
nu f 0.75. In prachtband nu f 1.25.

THIJS DE SMID!
door J. J. CREMER, prijs f 0.40, nu f 0.20.
Te bekomen bij D. BOLLE, Noordblaak, te
Rotterdam, en verder alom.

Utrechtsch provinciaal en stedelijk dagblad, 30 september 1877:

— In de opgave der nieuw uitgekomen boeken in de *Daily News*, 27 September, vindt men: An every-day Heroïne, 3 volumes, founded on the Dutch of J. J. Cremer by Albert Vandam. Waarschijnlijk (het boek is hier nog niet te verkrijgen) heeft Anna Rooze tot grondslag van dit Engelsch boekwerk gediend

Het leeskabinet, 1878:

karakteriseeren van sommige personen, in het schilderen van enkele tafereelen, niet licht zal geëvenaard worden. Blader de drie deelen van »Anna Rooze» door en telkens zult gij eene bladzijde ontmoeten, die onweerstaanbaar uwe aandacht trekt, hetzij gij het oog wendt naar dien jongen advokaat, die zoo moedig de zaak van de arme **Hanneke Schoffels** verdedigt en de Preventieve gevangenis bestrijdt, hetzij gij u vermaakt met dien verwaanden dominé Haverkist. Als laatstgenoemde voor het eerst van zijn leven aan de Boompjes te Rotterdam komt en dan met goedge pedanterie een Rotterdammer, die daar al sinds jaren heeft gewoond, attent maakt op het prachtige vergezicht over de Maas — bewondert gij dan Cremers menschenkennis niet?

Provinciale Drentsche en Asser courant, 12 april 1878:

Van **Cremers** »Anna Rooze» heeft *Albert D. Vandam* eene bewerking in 't Engelsch gegeven onder den titel »An Every-Day Heroine.»

Algemeen handelsblad, 20 februari 1879:

Allet.

Van **Cremers** *Anna Rooze* ziet te Londen een Engelsche vertaling het licht van de hand van onzen landgenoot, den heer **Albert P. van Dam**.

De Vlaamsche kunstbode, 1880:

ontoepasselijks schuilt, in zóóver kwam **DICKENS** en **CREMER** met elkander overeen, dat zij beiden met de edelmoedigste bedoelingen en het bewonderenswaardigste talent tegen volksrampen en nationale zonden hebben gestreden. In « **Anna Rooze** » is een wakkere aanval tegen de « preventieve inhechtenisneming » in « *Hanna de Freule* » worden « werkstakingen », en oproerige werklieden-vereenigingen, schaduwen der *Internationale*, behandeld. Maar **DICKENS** en **CREMER** zijn vooral te vergelijken door beider beminnelijke persoonlijkheid en beider schitterend talent van voordracht. Beiden waren zij tooneelkunstenaars van den eersten rang. Wellicht leeft er in Nederland geen spreker die meer hoorders om zich vergaarde dan **CREMER**. Nauw was de mare geko-

H. de Veer - Mannen van beteekenis, 1881:

Het schilderstuk door Cremer op de Amsterdamsche tentoonstelling van 1850 aangeboden, was een landschap, en de wezenlijke kracht van Cremer is de natuurbeschrijving gebleven. Scherp steekt deze bij de teekening van maatschappelijke toestanden af. Ging hij daar blijkbaar zoekend en tastend rond, de natuur sprak rechtstreeks tot zijn gemoed en hij verstond haar geheel.

Wil men vergelijken, de keurige verzamelaar van ons proza en poëzie, wijlen J. P. de Keyzer, heeft als 't ware opzettelijk twee fragmenten uit de "Anna Rooze" naast elkaar gesteld, die deze taak zeer gemakkelijk maken. Het "Pleidooi" is zonder twijfel het beste bewijs wat Cremer, ondanks de edelste aspiratiën, *niet* vermocht, en "de Storm", beide aan denzelfden roman ontleend, toont ons hem in zijn volle kracht, zonder dat er sprake kan zijn van inspanning of studie.

't Zij mij vergund dit even aan te wijzen.

Advokaat van Breeland, de verdediger van Hanneke Schoffels, is

Lelie en rozeknoppen, 19september 1885:

hem een echten lauwer waardig maakt.

Dan hebben wij de kunstenaarsfamilie van ROSKAM: de vader KASPER HENDRIK, is te Harderwijk geboren in 1818. Hij heeft vooral decoratief gewerkt aan verschillende monumenten, terwijl hij zich een eigen *genre* geschapen heeft, in zijn allergeestigste in klei geboetseerde volkstypen.

Zijn zoon EDUARD ROSKAM is geboren den 25^{en} Sept. 1854. Hij is opgeleid aan de Rijks-Akademie alhier en sedert het jaar '72 te Leuven, waar hij de lessen gevolgd heeft van De Taeye en Van der Linden, om 2 jaar in Parijs te gaan werken en twee jaren in Italië.

Ook hij heeft zich meest met decoratieve kunst beziggehouden, zijn talent dienstbaar makend aan de versiering zoo van partikuliere woningen, als monumenten (Koninkl. Paviljoen Centraal-Station). Meer dan éene medalje, door hem behaald, getuigen van zijn talent.

Ten bewijze, dat ook de vriesche afdeeling van het Nederlandsche volk niet vreemd blijft aan eenige zijner kunstuitingen, voer ik. ten slotte, voor u op: den Heer SIMON MIEDEMA, zoon van Rein Miedema en Jeltje Schaafsma, geboren te Harlingen, 13 Juli 1860. Zijn vader gaf hem de eerste opleiding; verder werd hij gevormd aan de Akademie te Rotterdam door de Heeren Tabink en Grave, en deed in 1882 eene reis door Italië.

In 1879 leverde hij de beelden aan de beurs te Leeuwarden; in 1880 stelde hij een borstbeeld ten-toon, voorstellende *Mephistopheles*, dat op de expositie te Amsterdam verkocht werd. In '81 leverde hij het beeldhouwwerk aan het Panorama te Rotterdam; in '82 een *Negerin*, als buuste behandeld, een buuste van *Oom Lijning* uit Cremers *Anna Rooze*, en eenige portret-buusten, waaronder die van den kunstbeschermmer Droogleever Fortuyn; voorts Javaansche en Afrikaansche typen, en twee beelden, getiteld *De laatste kus* en *Een zoon der baren*, thands tentoon-gesteld te Antwerpen; eindelijk een groep, voorstellende *De Maatschappij*.

Mag „de laatste kus” het onderwerp niet dadelijk voor het oog roepen, — het beeld heeft groote verdiensten: 't is een stervende grijsaart, wien het kruisbeeld aan de lippen wordt gebracht.

Verschillende eerepenningen, door den Heer Miedema behaald, wettigen, voor zoo veel noodig, zijne aanstelling reeds in 1879 tot leeraar in het boetseeren aan de Rotterdamsche Akademie.

Ziet daar, mijne jonge lezeressen, een, zij 't dan wat droog, overzicht van de Nederl. beeldhouwwerken onzer dagen. De belangrijkste gevolgtrekking, die er uit te maken valt, is, dat er toenadering plaats heeft tusschen kunst en nijverheid. Hoe meer het schoone aan het nuttige verbonden wordt, hoe algemeener zijn invloed zal zijn, en hoe beter het aan zijn bestemming zal beantwoorden.

De portefeuille, 1887:

Cremer-editie.
Van Sythoff's 50-Cents-editie van Cremer zijn nu weer drie deeltjes verschenen: *Hanna de Freule* en *Anna Rooze*. Onder den indruk van de hedendaagsche volksbeweging verdienen deze werken bijzonder de aandacht van belangstellenden. In onzen snellevenden tijd zijn ze alweer tot eene vroegere periode gaan tellen, maar verouderd zijn ze niet. "*Anna Rooze*" vooral heeft zeer schoone bladzijden, het heeft bij de verschijning zeer veel opgang gemaakt en was tijden lang het onderwerp aller gesprekken. De groote verdienste van dezen roman ligt in de objectiviteit, eene eigenschap in onze hedendaagsche romans bijna ondenkbaar. Bovendien heeft "*Anna Rooze*", wat ook de romans van Dickens, Dumas en Sue hebben, kracht van typeering, zoo sterk, dat men zich na vele jaren de beelden nog levendig kan voorstellen.
Figuren als oom Lijning, Hanneke Schoffels en niet minder *Anna Rooze*, ze staan ons nog na jaren duidelijk voor.

De Vlaamsche kunstbode, 1887:

In de geheele letterkundige werkzaamheid van Cremer is geen knapper, geen meesterlijker bladzijde te vinden, misschien wel naïever, teederder, rorender.
Zoo bijvoorbeeld, in *Anna Rooze*, als hij de geschiedenis der veluwsche boerendeerne, *Hanneke Schoffels*, verhaalt. Hanneke wordt onschuldig van kindermoord beticht. De schijn is tegen haar. Evenwel is zij zich van een anderen misstap bewust, zoodat ze, na een slapeloozen nacht, in den vroegen winter-uchtend voor haar stoel neerknielt en bidt :
« O Lieve Heere Jesus! wa'k oe verzuken mag, loat 't niet uitkommen, nee! Voader zal mi'en vluuken en Joost.... O, God! ik zal tweemoalen Zundags noar de kerke goan; en van 't loon uutlegge veur den arme, vier duite wêks, of ook wel 'n stuuver. O Lieve Heere Jesus, ik was een kiende en.... »
En ze was verleid door een Veluwschen schelm.
Zij wordt weggejaagd uit de pastorie, waar zij dient. Zij vlucht luid schreind « noar moeders huus toe. » Daar valt een aandoenlijk tafereel voor. De vader vreest het ergste, en stuift

Het nieuwe schoolblad, 3 februari 1888:

Van de 50-centseditie der *Romantische Werken* von J. J. Cremer verscheen *Anna Rooze*, compleet in 1 deel. (Uitgever Sijthoff). Afzonderlijk kost dit deel 60 cent, geb. 90 cent.

Het nieuwe schoolblad, 24 februari 1888:

Van de 50-cents editie der *Romantische Werken* van J. J. Cremer verscheen deel 5, bevattende Anna Rooze, het tweede en laatste deel.

De wekker, 29 februari 1888:

PERSNIEUWS.

In de nieuwe Cremer-editie is verschenen het 2e deel van „Anna Rooze”.

Het nieuwe schoolblad, 1 februari 1889:

Evenals 't vorige jaar werd verreweg het meest geprofitteerd van Afd. III van den Catalogus: „Letterkundige werken”; minder van de wetenschappelijke, allermint van de opvoedkundige werken (Afd. IV) en van de landbouwkundige werken (Afd. IX.) Van de eerstgenoemde rubriek werden weer het meest gevraagd de Romantische werken van Mevr. Bosboom-Toussaint („De Delftsche Wonderdokter” en „Majoor Frans” waren bijna 't gansche jaar uit, ieder bij 8 lezers,) alsmede die van Mr. J. van Lennep en van J. J. Cremer („Klaasje Zevenster” en „Anna Rooze” waren schier 't heele jaar in gebruik, elk bij 6 lezers.) Van de wetenschappelijke werken werden die van Afd. VII („Aardrijkskundige werken” betrekkelijk 't meest gebruikt, en inzonderheid „Nederland als Polderland” (6 maal uitgeleend, vaak tevergeefs gevraagd: 't was zelden voorhanden.)

Bleek dus ook dit jaar weer de algemeene belangstelling in deze Rijksinstelling, de erkentelijk-

Sijthoff: Een veertigjarige uitgeversloopbaan, 1891:

stond te aanvaarden. Thieme schreef o. a.:

Cremer naar een ander te laten gaan, raad ik af, maar om nu al toe te happen, met die servituten op zijn grootste boeken, raad ik ook af. Ik zou hem maar een poosje aan 't lijntje houden. Er is volstrekt die haast niet bij. Als Cremer *Anna Rooze* op wil nemen in een komplette uitgaaf bij een ander, dan mag hij dat doen, mits ons betalende f 1000.—. Van *Helmond* heb ik geen contract hier, maar dat behelst ook, als ik me niet vergis, zoo'n dergelijke bepaling

Oldtulips.org, 1898:

Plant Index > Plant > Tulipa anna rooze

Botanische naam: ***Tulipa 'Anna Rooze'***
Geslacht: *Tulipa*
Groep: Dubbele Vroege Groep
Familie: Liliaceae (Leliefamilie)

Helaas is er (nog) geen verkoopadres bekend van deze plant.

Mocht u als kweker/verkoop punt deze plant in uw assortiment hebben neem dan contact op via info@plantago.nl over de mogelijkheden om uw gegevens hier vermeld te krijgen.

Zoek foto's van '***Tulipa 'Anna Rooze'***' met [Google](#)

Zoek informatie van '***Tulipa 'Anna Rooze'***' met [Google](#)

c. Bloem roos.

Anna Rooze . Los; basis en filamenten geel; stengel zwak; bladeren kort, oplopend; 15 inch; 21 april 17 dagen.

Carmen Sylva. Groot, vol; basis en filamenten lichtgeel; stengel sterk; 13 inch, 27,17 april dagen.

Couronne de Roses. Groot, los, bleek aan de randen van elk segment; basis en filamenten geel; stuifmeel donker; stengel slank; bladeren lang; 11 inch; 26 april, 14 dagen.

Emmeline. Groot, open; segmenten ingesneden; basis en filamenten geel; stam stevig; bladeren breed; 15 inch; 29 april, 12 dagen.

De aanduiding "(HB)" achter een tulpnaam geeft aan dat deze cultivar in de collectie van Hortus Bulborum zit, autoriteit op het gebied van deze tulpen.

Ada, 1920 (HB) "Bloemroze; 30 cm (12 inch)" -- [TG](#) . Beeldindex: [Tulpengalerij](#) .

Aga Kahn, 1942 (HB) "Bloem diepgeel, vervagen tot donkeroranje; 10 inch (25 cm)" - [TG](#) . Beeldindex: [Tulpengalerij](#) .

Agnus Andreae, 1960 (HB) "Bloemkarmijn; 10 inch (25 cm)" - [TG](#) . Beeldindex: [Tulpengalerij](#) .

Alba Maxima, <1893 (HB) "Bloem wit. Halfdubbel, roomwit; basis diffuus, lichtgeel; filamenten geel; bladeren oplopend; 16 inch; 21 april, 19 dagen." -- [Rapport, 1914-15](#) / [Double Early](#) .

Alice Leclercq, 1952 (HB) "Bloem fel oranje met een smalle gele rand; 30 cm (12 inch)" -- [TG](#) . Beeldindex: [Tulpengalerij](#) .

Anders Zorn, ?? "Bloem oranje." -- [TG](#) . Beeldindex: [Tulpengalerij](#) .

Anna Rooze, 1898 (HB) "Bloemroos. Los; basis en filamenten geel; stengel zwak; bladeren kort, oplopend; 15 inch; 21 april, 17 dagen." -- [Rapport, 1914-15](#) / [Double Early](#) .

De wekker, 1 mei 1901:

Voor groeten en kleinen

Kras maar toch goed.

Een bakker had een zoon, die goed kon leeren. Van den morgen tot den avond zat hij met zijn neus in de boeken, zoodat de verwachting van vader hooggespannen was ten opzichte van de toekomst van zijn zoon. Alleen één zaak konden ze samen niet eens worden. Gerrit hield verbazend veel van romanlezen en kon de verzoeking niet weerstaan zulk een werk in éenen door te lezen, als de gelegenheid daartoe zich voordeed; en vader veroordeelde alles wat den naam roman droeg; of het boek was geschreven door Bosboom-Toussaint of door Paul de Kok, vader scheerde ze over één kam en verbood zijn zoon er een blik in te slaan. Maar 't ging Gerrit, als het wel meer jongens gegaan is, hij zocht gelegenheid in stilte te doen, wat hij niet openlijk kon verrichten, en als vader had geweten wat Gerrit uitvoerde, als bij zoo stil op zijn klein kamertje zat, zou er een storm zijn losgebroken. En 't was noodig ook, want de trek naar lezen was zoo sterk, dat het leeren er onder leed; en de ontwikkeling van den jongen was nog niet groot genoeg om goed en kwaad te schiften, zoodat hij alles las, wat onder zijn bereik kwam.

Eens op een avond zat Gerrit geheel verdiept in „Anna Rooze” van J. J. **Cremer**. 't Was zoo mooi, naar zijn gedachte. Anna's leven bij den gierigen oom Lijning vormde zulk een schrille tegenstelling bij baar vroeger leven op de kostschool; de persoon van dominé Haverkist was zoo goed geteekend; Oscar van Breedland wekte heel zijn sympathie — en zoo zat hij te lezen en te miimeren, alles rondom zich vergetende. Maar

Vervolg tekst: zijn hoofd begint hem zwaar te worden en even moet hij ophouden. Hij slaat de oogen van het boek op en — vader staat aan de deur van zijn kamer.

„Wel Gerrit, zoo druk aan de studie?”

»Ja vader, 'k krijg er hoofdpijn van en wilde juist me eens even verluchten.”

»Waarin werkt ge tegenwoordig, jongen?”

»Och vader, in alles wal ik voor de lessen leeren moet. Geschiedenis, aardrijkskunde, Nederlandsche Taal, enz.”

»En wat hebt ge daar 't laatste geleerd? Ge waart zoo erg verdiept?”

Gerrit krijgt een kleur en zegt: »O, dat behoort tot de taaistudie”.

»Laat me dat boek dan eens zien, jongen, want 'k heb wel eens hooren zeggen, dat taalstudie nu juist de hartstochten niet opwekt en heel uw gelaat toonde uw hartstochtelijkheid!”

Niet dan met grooten schroom geeft Gerrit aan vader het boek, en o wonder, als vader het titelblad heeft gelezen, blijft hij kalm.

»Gerrit”, zegt hij, »heeft meester u dat boek gegeven, om er taal uit te leeren? »Neen, vader, maar....!”

»Stil maar jongen, 'k weet het al! Ga maar eens mee!”

Gerrit volgt vader naar de bakkerij en moet het aanzien, dat »Anna Rooze” met al de sympathie- en antipathiewekkende personen in vaders oven verdwijnt.

»Gerrit! nog eenmaal zeg ik het u, ik wil niet, dat ge zulke boeken leest. Ge moet mij vooraf laten zien, wat ge wenscht te lezen of een bewijs van meester hebben, dat hij u toestemming geeft en het voor u nuttig keurt. Betrap ik u nog eenmaal, dat ge mijn verbod overtreedt, dan is heel het leeren uit en kunt ge voor mij roggedeege kneeden, dan zal de lust tot lezen wel door de moeheid der leden verdwenen!”

Meer zei vader niet op dat oogenblik en Gerrit mocht weer naar boven gaan, om nu waarlijk een stuk taal in te pompen, dat hij den volgenden dag moest opzeggen.

Vaders maatregel was kras, maar toch goed. Zeker, 't is veel aangenamer een boeiend verhaal te lezen, dan de klassen der sterke werkwoorden van buiten te leeren; maar menig jongmensch weet zijn eigen best nog niet. Later is Gerrit zijn vader erg dankbaar geweest. Er is een degelijk onderwijzer uit hem gegroeid, die met eere in de christelijke school heeft gewerkt en toen hij op rijperen leeftijd »Anna Rooze" weer las, begreep hij eerst, hoe verderfelijik dat boek was voor een jongen van zestien jaar van zoo weinig ontwikkeling.

Gerrits vader is in dezen een voorbeeld voor alle huisvaders. Ja den regel wordt er te weinig acht geslagen op wat de aankomende jongeling en jongedochter leest en wordt het te weinig verstaan: verkeerde boeken zijn haast nog gevaarlijker dan verkeerde vrienden, 't is zoo, de meeste ouders kunnen het goede of verkeerde van menig boek niet beoordeelen; maar dan is er immers raad te vragen bij anderen, die meer wijsheid hebben!

Ouders, waakt over uw kroost, groot en klein! Uw verantwoording is zoo zwaar en Satan gaat om als een brieschende leeuw en vertoont zich in alle vormen, liefst in zeer schoone.

Geschiedenis der Noord-Nederlandsche letterkunde, 1902-1904:

dan van zijn doorzicht getuigde 1). Toch liet hij zich niet verschalken door schijnvroomheid, als uit zijne „Over-Betuw-sche Novellen" („'t Hart op de Veluwe") en uit „**Anna Rooze**" bleek.

Groote eigenzinnigheid legde hij aan den dag, wanneer hij over letterkundige critiek sprak. Bij een onderhoud met hem in zijne woning te 's-Gravenhage bleek mij dit duidelijik. Het was in het najaar van 1862, en Potgieter had hem in „De(n)-Gids" van April 2) eenige harde waarheden gezegd. Hij scheen gebukt te gaan onder dit oordeel, en kon er niet van zwijgen. Zoo ging het eveneens in het voorjaar van 1868, toen ik hem een oogenblik bij eene tooneelvoorstelling sprak, en eene beoordeeling van zijne „**Anna Rooze**," hoe welwillend overigens ook gesteld, op mijn geweten had. Zijn voornaamste bezwaar was, dat een kunstenaar dikwijls jaren achter elkaar voor een enkel werk zorgt en zwoegt, terwijl een beoordeelaar, nauwelijks enkele weken aan zijne critiek besteedt. Zijn vriend Keller

Weekblad van het regt, 29 juni 1904:

den geschilderd. Bovendien ware de uitgesproken stelling juist, de consequentie zou vorderen, dat ook de rechtspraak in dergelijke gedingen werd gelegd in handen van vrouwelijike rechters en dan, wie weet of niet menige schuldige er slechter bij zou varen? Vrouwen kunnen soms zoo ontzettend hard oordeelen over vrouwen. Het is niet ondenkbaar, dat de belangen der „gevallen" vrouw veiliger zijn bij den man, dan bij eene vrouw, die omdat zij zelf de verzoeking niet leerde kennen en voor struikelen bewaard bleef, de tragedie der gepleegde misdaad niet verstaat. Werd niet het pleidooi in Cremer's **Anna Rooze** door een man geschreven?

Een bloemkrans, 1904:

J. J. CREMER.	
De storm voor den wal	61
R. FRUIN.	
Inleiding tot de geschiedenis van 1588—98	274

Overzicht der Nederlandsche letterkunde, 1905:

tuigt, en de beminnelijke schilder JACOBUS JAN CREMER, in 1827 te Arnhem geboren, in 1880 te 's-Gravenhage overleden. Om de edele, menschliefvande strekking verdienen zijne romans zooals *Anna Rooze* (1867) en *Hanna de Freule* (1872) vermelding. Met veel bijval werden zijne beide tooneelstukken, *Boer en Edelman* (1864) en *Emma Berthold* (1865) vertoond, maar uitmuntend zijn zijne, grootendeels in Gelderschen tongval onder den titel *Overbetuwsche novellen* geschreven, idyllische, naïefgeestige verhalen uit het boerenleven, die hij meesterlijk wist voor te dragen. Sinds den dood van Lindo kon men

De ontwikkelingsgang der Nederlandsche letterkunde, 1908:

Datzelfde kan ongelukkig niet gezegd worden van CREMER's romans. De *Daniël Sits* (van 1856) bezit niets, waardoor hij zich bijzonder onderscheidt. Meer opgang maakte in 1868 de *Anna Rooze*, waaraan trouwens het te onrechte van kindermoord betichte boerenmeisje Hanneke Schoffels met haar Overbetuwschen tongval de meeste bekoring geeft, terwijl zij, als zonder schuld preventief in hechtenis genomen, het meegevoel van den lezer wekt en den schrijver de gelegenheid biedt, een bezielend pleidooi te houden tegen de onrechtvaardigheid der preventieve gevangenschap. Werd daardoor dit werk tot een belangwekkenden strekkingsroman, bij werd dat nog te meer, omdat in de hoofdpersoon *Anna Rooze* zelve een doorlopend pleidooi wordt geleverd voor de voortreffelijkheid der moderne richting op godsdienstig gebied. Een ze fide pleit had CREMER ook reeds in 1860 gevoerd met zijne beide bijeenhoorende novellen „Kees Springer in en buiten de kerk”. Met den daarop volgende onverkwikkelijken roman *Dokter Helmond en zijn vrouw* (van 1870) heeft CREMER zich geheel in de armen der realistische zielkunde geworpen, en met de *Tooneelspelers* (van 1875) een terrein betreden, waarop hij te weinig te huis was. Veel meer beteekenis had in 1873 zijn beknopte roman *Hanna de Freule*, die meer kunsteenheid bezit dan b.v. „*Anna Rooze*”, al gaat hij ook mank aan hetzelfde euvel als alle strekkingsromans. Het arbeidersvraagstuk, dat hierin ook in den vorm eener werkstaking behandeld werd

Historische schets van de Nederlandsche letterkunde, 1908:

Ook de romans moeten voor de novellen onderdoen. Als moralist op maatschappelijk gebied staat hij merkbaar onder invloed van Dickens. *Wouter Lingé* (1861) is een pleidooi voor de weldadigheids-instelling Frederiksoord; *Fabriekskinderen* (1863) en later *Hanna de Freule* (1872) hebben den kinderarbeid en de werkstaking tot onderwerp. Het breedst opgezet is *Anna Rooze* (1867), dat eigenlijk een uitgewerkte Veluwsche novelle is, met sociale strekking. Deze roman is beter geslaagd dan *Dokter Helmond en zijn vrouw* (1869) en *Tooneelspelers* (1874). In al dit romantische werk komen de zwakke zijden van zijn novellen nog duidelijker aan het licht.

Weekblad voor de bloembollencultuur, 12 september 1913:

GEORGE VAN DER VELD, te Lisse	
20000	Miniatuur Hyac. in 3 kleuren.
E.R.	Gigantea, 16—18.
"	Gertrude, 16—17.
E.V.T.	Rosamundi Huykman.
"	Adelaine.
"	Prinses Wilhelmina.
"	Mr. Stanley.
"	Proserpine.
"	Couleur cardinal.
"	La Reine.
"	Rachel Ruysch.
"	Molière.
D.V.T.	Anna Rooze.
"	Lucretia.
"	Lac van Haarlem.
"	Golden King.
D.L.T.	Rose Pompon.
"	Czar Peter, blauwachtig.
E.L.T.	Gouden Kroon.
"	Orange Globe (Gesn. aur. mac. major).
"	Caledonia.

De kinomatograaf, 3 oktober 1913:

AMSTERDAM DE KINEMATOGRAAF MET BIJBLAD DE FILM HOLLAND

De Vries Mulder & Co.

Electro-Technische fabriek
WATERGRAAFSMEER.

BIOSCOOP-DYNAMO's met 2 JAAR
garantie 65 volt, 54 ampère f 175.—
LEVERING UIT VOORRAAD.

mont' tegemoet. Ook hier dwong echter, als bij Edisons
kinetofon, het prachtig samengaan van beeld en stem
een oprechte bewondering en grooten eerbied af onder
de enthousiaste toeschouwers.

Laatste berichten.
EEN BIOSCOOP-ALLEGARTJE.
(Van onzen Parijschen correspondent.)

vroeger zoo boeiden. Onwillekeurig nam ik zelf na 't
zien van den prachtfilm „Alleen op de Wereld" 't boek
weer eens ter hand. En bij 't doorbladeren kwamen me
weer de heerlijke tijden uit mijn jongensjaren in de
gedachte, toen dit boek mij menig zalig uurte van
ontspanning verschaft.

Dergelijke litteraire films kunnen voor de ontwikkeling
van 't volk zeer belangrijk zijn. En ook voor ontwikkelde
mensen loont 't waarlijk de moeite deze films te
gaan zien. Naast Alleen op de Wereld zijn er reeds
andere films in bewerking of uitgegeven zooals: Ivan-
hoe, Roger de Geschandvleete, Germinal, Les Trois
Mousquetaires, Les Misérables, enz.

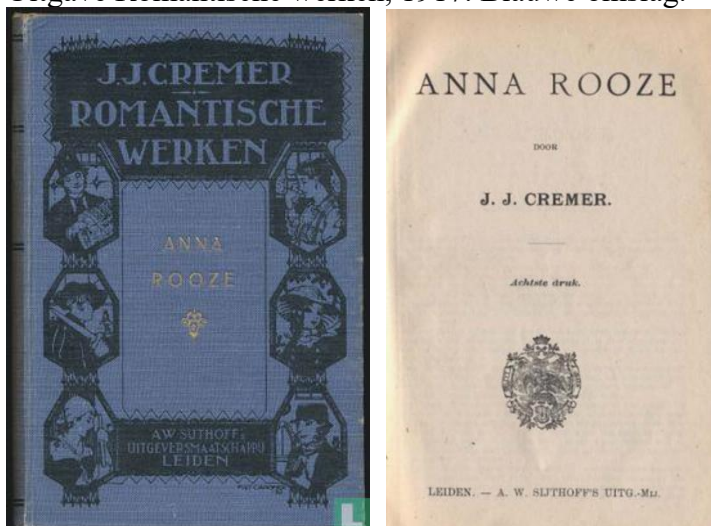
In mijn gedachten zie ik ook reeds Hollandsche
werken, zooals Hildebrand's Camera Obscura, Multatuli's
Max Havelaar, van Koetsveld's Pastorie van Mastland,
Cremer's Anna Rooze, van Lennep's Klaasje Zevenster,
enz. enz. verfilmd. Werkelijk, Hollandsche film-fabri-
kanten vinden in de Nederlandsche literatuur prachtige
scenario's, waarvan de films in Holland zoowel als in
Indië reuzen-succes zullen oogsten.

Feitelijk moest de regeering het in beeld brengen
van onze Hollandsche werken door een subsidie aan-
wakkeren. Misschien komt dit nog, als wij ook eens,
zooals in Frankrijk, een ministerie van Schoone Kunsten
krijgen.

Vragen van opvoeding, 1913:

Bij werken van letterkundigen aard staat een che-
rub met een vlammend zwaard, die hen, die vragen
naar de waarheid, afweert. Toch zit er bij ons allen
die zucht in, te willen weten of het wáár gebeurd is,
Ik herinner mij, hoe levendig Cremers Anna Rooze
mij interesseerde, en welke plannen voor onderzoek ik
maakte, (ik was denkkelijk 13 jaar) wíjl het verhaal
in een reël landschap speelt, ergens op de Veluwe.
Die vraag naar realiteit van een verhaal komt bij
de meeste kinderen op het zevende jaar, bij anderen
iets later. Ze vragen dan, hopen op een ontkennend
antwoord, als het verhaal iets beangstigends voor hen
heeft, verlangend naar een bevestiging, als het een
Vragen van Opvoeding. 6

Uitgave Romantische werken, 1917. Blauwe omslag.

Het vrije woord, 20 oktober 1920:

maar te straffen onmiddellijk, hard en wreed waar een der „onruststokers” ook slechts een klein plekje blootgeeft. De preventieve hechtenis, dat is het middel, waarmee men thans de arbeidersbeweging van allerlei schakeering te lijf gaat.

Er zijn onder de eerlijke liberalen van vroeger velen geweest, die de preventieve hechtenis hebben bestreden als een onduildbare inbreuk op iemands persoonlijke vrijheid en als een bron van de allergevaarlijkste rechterlijke dwalingen. Iemand als de in-deftige Cremer, den Hollandsche romanschrijver der bezadigde burgerij, ging in zijn werk: **Anna Rooze** zelfs dit instituut te lijf en liet zijn held, een meester in de rechten, een boek schrijven, waarin werd aangedrongen op buitengewone voorzichtigheid bij de toepassing der preventieve hechtenis.

Dit alles dateert van jaren her, toen de rechterlijke

Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde, 1922:

lezer wekt en den schrijver de gelegenheid biedt, een bezielend pleidooi te houden tegen de onrechtvaardigheid der preventieve gevangenschap. Werd daardoor dit werk tot een belangwekkenden strekkingsroman, hij werd dat nog te meer, omdat in de hoofdpersoon Anna Rooze zelve een doorlopend pleidooi wordt ge-

¹⁾ Van zijn *Daniël Sils*, Arnhem 1856, gaf H. J. Schimmel eene beoordeeling in „De Gids” XXI (1857) I, bl. 302 vlgg.

²⁾ Zijn *Anna Rooze* (1868) werd beoordeeld door P. J. Cosijn in de „Vaderl. Letteroefeningen”, 1868, bl. 529—535, door Joh. Knepelhout, „Eene jonge juffrouw in eene delicate positie”, Leiden 1870, en door Simon Gorter in diens „Letterkundige Studiën” I, bl. 175 vlgg.

tweede helft der negentiende eeuw heeft opgeleverd.

Datzelfde kan ongelukkig niet gezegd worden van CREMER's romans. De *Daniël Sils*¹⁾ (van 1856) bezit niets, waardoor hij zich bijzonder onderscheidt. Meer opgang maakte in 1868 de *Anna Rooze*²⁾, waaraan trouwens het te onrechte van kindermoord betichte boerenmeisje Hanneke Schoffels met haar Overbetuwschen tongval de meeste bekoring geeft, terwijl zij, als zonder schuld preventief in hechtenis genomen, het meegevoel van den lezer wekt en den schrijver de gelegenheid biedt, een bezielend pleidooi te houden tegen de onrechtvaardigheid der preventieve gevangenschap. Werd daardoor dit werk tot een belangwekkenden strekkingsroman, hij werd dat nog te meer, omdat in de hoofdpersoon Anna Rooze zelve een doorlopend pleidooi wordt ge-

Leerboek met bloemlezing der Nederlandsche letterkunde, 1923:

JACOBUS JAN CREMER (1827-1880) was in zijn tijd een zeer geliefd schrijver en voordrager van zijn eigen werk. Het meest bekend zijn nu nog *Betuwsche Novellen* en *Over-Betuwsche Novellen*, doch ook zijn roman *Anna Rooze* (tegen preventieve hechtenis) behoorde tot de meest gelezen boeken. Verdere werken zijn o.a. *Fabriekskinderen* (over kinderarbeid), *Hanna de freule* (over werkstaking), *Dokter Helmond en zijn vrouw* (over huiselijk leven) en *Tooneelspelers* (verheffing van den tooneelspelersstand).

In zijn novellen treft ons nog de levendige, schilderende verhaaltrant in het smakelijke Betuwsche dialect, maar zwak is de karakterteekening: de personen zijn maaksels van den schrijver, óf zeer slecht óf zeer deugdzaam; zodoende laat hij nu eens een ondeugd, dan weer een deugd heel sterk uitkomen; dikwijls is hij ook preekerig of sentimenteel.

Aanvankelijk wilde hij landschapschilder worden, doch later was hij uitsluitend schrijver; hij woonde te Loenen en in Den Haag.

Standaardcatalogus van het R.K. centraal bureau, 1925:

Zijn personen zijn godsdienstig, zij zondigen maar hij vermeit zich niet hun zonde uitvoerig te schilderen. Later onderging Cremer den invloed der moderne beweging in den hervormden godsdienst en maakte er eenigszins propaganda voor. Hij publiceerde ook eenige groote romans maar deze staan beneden zijn dorpsvertellingen. Hij miste de gaaf om de gebeurtenissen te leiden, in elkaar te passen, uit elkander geleidelijk te doen voortvloeien. Kleinkunst was zijn genre en hierin leverde hij veel goeds en moois, dat de vergetelheid niet verdient, waarin zijn werk min of meer is geraakt.

In de laatste jaren van zijn leven hield hij zich veel met sociale vraagstukken op, waarvoor hij in zijn romans beproefde te strijden. Zij zijn de volgende: **Anna Rooze**, dat voor zijn meesterwerk door gaat, veel moois, maar ook veel langdradigs bevat en door de overmaat van personen en handelingen verwarring wekt. — *Dokter Helmond en zijne Vrouw — Fabriekskinderen — Hanna de Freule — Daniël Sils — Bella Roel — Wouter Linge — Tooneelspelers*. Ook een tooneelstuk is door hem geschreven *Emma Berthold*, dat echter niet veel succes behaalde bij de opvoering. Zijn *Pauwenveerke* en *Kruuzemuntje* worden als de beste onder zijn *Overbetuwsche Novellen* beschouwd.

De vrouw en haar huis, 1 december 1927:

C. VAN SCHAIK-DOBBELMANN

door Mr. J. FRENKEL-VAN AALTEN

Mevrouw C. van Schaik-Dobbelmann, de bezielde en energieke presidente van de Vereeniging „Onderlinge Vrouwenbescherming” is de dochter van den Rotterdamschen groot-industrieel Louis Dobbelmann, die in een tijd toen nog weinig aan sociaal werk werd gedacht en slechts Van Marken als pionier begon sociale maatregelen ten behoeve van zijn fabriekspersoneel te nemen, gymnastiek- en zangcursussen voor zijn personeel organiseerde en in samenwerking met de Vereeniging tot Veredeling van Volksvermaken uitvoeringen met hen gaf in de Groote Doelenzaal te Rotterdam.

Hoewel dus opgegroeid in de omgeving van een warm sociaal voelenden vader heeft mevrouw Van Schaik zich in haar jongemeisjesjaren en in het begin van haar huwelijk in het geheel niet buiten haar gezin bewogen, en zou zij, als zij niet toevallig met Onderlinge Vrouwenbescherming in aanraking was gekomen, misschien nooit naar buiten zijn opgetreden. Als opgroeiend meisje, de jongste uit een groot gezin, kwam zij veel in aanraking met de kinderen van haar gehuwde zusters, tot wie zij zich met sterk moederlijk gevoel aange trokken gevoelde. Ook was het haar een vreugde, wekelijks meermalen een bezoek te brengen aan de kinderzaal van het Ziekenhuis, en daar de kleinen voor te lezen en met hen te spelen.

In de eerste jaren van haar huwelijk ging zij

artikelen voedde zij haar jonge kinderen op.

Toen zij met haar gezin van Delft naar Rotterdam was verhuisd werd de aandacht van het bestuur der Afdeling Rotterdam van Onderlinge Vrouwenbescherming op haar gevestigd door een der bestuursleden, mej. H. A. Heyermans, die zich herinnerde dat haar vader steeds over den heer Dobbelmann had gesproken als van een goed en nobel mensch. Aan mevrouw Van Schaik werd gevraagd zitting te nemen in het Afdelingsbestuur en zich meer speciaal te belasten met de zorgen voor de linnenkast van het toen — het was in 1913 — juist te openen Tehuis voor Ongehuwde Moeders en haar Zuigelingen. Mevrouw Van Schaik, die van haar vader sociaal gevoel, van haar Duitsche moeder een onbegrensden werkdrang had geërfd, en die, nu juist haar jongste dochtertje den leerplichtigen leeftijd had bereikt, een groote leegte gevoelde, nam dit voorstel aan. Voor de ongehuwde moeder had zij zich geïnteresseerd sedert zij als jong meisje **Anna Rooze** van Cremer had gelezen en een daarin uitvoerig beschreven geval van verdenking van kindermoord met groote belangstelling had gevolgd.

Haar ijverige zorgen voor de linnenkast van het nieuwe Tehuis brachten haar in geregeld contact met de directrice, Zr. Marinissen, die zich al spoedig met al haar zorgen en bezwaren tot mevrouw Van Schaik wendde, wel wetende altijd

R.K. tijdschrift voor kerk, 8 oktober 1928:

ja op vrijheidsberooving.

't Is waarlijk al erg genoeg, dat iemand uit wettelijke noodzakelijkheid in hechtenis kan worden gesteld, al vloeit daaruit veel leed voor hem voort — leed, dat soms ten onrechte blijkt aangedaan. De gevallen zijn toch niet zeldzaam, dat iemand in voorloopige hechtenis werd gehouden, die later bleek onschuldig te zijn. Dit euvel is reeds zoo oud, dat de romanschrijver J. J. **Cremer** — een van vóór de Tachtigers! — er in zijn „Anna Rooze” tegen te keer ging.

Nu kan in vele gevallen de voorloopige hechtenis niet gemist worden — zie boven — doch men moet haar blijven beperken binnen de tot dusverre geldende grenzen, welke vaak al wijd genoeg getrokken blijken.

Zeër zeker gaat het niet aan, iemand in hechtenis te houden om redenen, buiten vrees voor herhaling van het misdrijf, vrees voor vlucht of buiten het belang van het onderzoek.

Waar is toch dan de grens?

Laten we het geval van drankmisbruik eens nemen. Iemand vergreep zich aan andermans goed onder den invloed van den drank. Is dat op zichzelf reden

Leen Wouters op de kweekschool, 1929:

„Gaaf het je wat aan?” informeerde Leen nijdig. Hij groette Jo met een handbeweging, gaf zijn zusje „de leste” en pakte zich haastig weg.

Thuis, op zolder, dacht hij over het gebeurde na. Hield hij nu van Jo of hield hij eigenlijk *niet* van haar.... In Haarlem had hij bijna niet aan Jo gedacht... In zijn droomen had ze bijna geen rol gespeeld. Hij had Nelly, Esther Summerson, **Anna Rooze**, milady Carlisle, de roos van Dekama en ontelbare, andere jonkvrouwen beurtelings bemind en Donna Flor was hij ook nog niet vergeten. Maar Jo.... Zou hij verlangd hebben ze op zijn schoot te nemen en haar te kussen als ze niet was gaan huilen? Toch voelde Leen dat hij niet enkel uit medelijden gehandeld had. Zoodra hij Jo's lijf tegen zich aan voelde was hij bezeten door een razende drift om haar te zoenen.... ja, hij had nog veel meer gewild... Kon je zoo dan ook van een meisje houden, zelfs al kon je niet eens een fatsoenlijk gesprek met haar voeren? Of had hij nu net gedaan als zijn kameraden op het Bol-

Arn. Saalborn – Het ontwaken van het sociale bewustzijn in de litteratuur. Amsterdam : H.J. Paris, 1931. p. 102-103.

Anna Rooze, van 1868, is feitelijk een dubbel-roman: de geschiedenis van Hanneke Schoffels die van kindermoord wordt beticht en die van Anna Rooze, dochter van een zeeofficier. Deze beide vrouwen ontmoeten elkander voor het gerecht, waar ze den laster moeten bestrijden. Anna Rooze getuigt de onschuld van Hanneke en speelt hierbij een rol, die te vergelijken is met die van Jenny Deans in Scott's *Hearts of Midlothian*, terwijl Cremers boek verder hoofdzakelijk een tendenswerk is geworden om het niet-wenselijke van de preventieve hechtenis te demonstreeren. Hier denkt men aan Dickens' *Little Dorrit*, waarin eveneens de ellende der gijzeling wordt beschreven.

Trouwens ook andere boeken van den grooten Engelschman moeten Cremer hebben geïnspireerd: *Hard Times* en *Nelly* komen in de gedachte bij het lezen van *Hanna de Freule*. Fabriekskinderen herinnert hier en daar aan *Olivier Twist*: het lijden der kinderen.

Toch zou ik Cremer niet al te veel nabootsing van Dickens willen

toedichten. Er is een gelijke gestemdheid tegenover de problemen, een motief hier en daar, dat de Hollander kon gebruiken, maar overigens zie men hier een onafhankelijk van elkaar bestaan van verwante stroomingen en vormen, iets wat zich in de letterkunde van verschillende volken telkens voordoet. En verder zou men de verhouding Dickens—Cremer misschien kunnen vergelijken met die: Dickens—Beets, Scott—van Lennep, Richardson—Wolff en Deken: de personen bij deze nederlandsche auteurs zijn Hollanders: hier gezien, hier opgeteekend en met een hollandsche pen.

Drie eeuwen bloembollenexport, 1938:

		1815	1830	1845	1860	1875	1890	1905	1930	1935
1769	Tournesol ¹⁾	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1770	Couronne d'or ²⁾	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1785	Purperkroon (Couronne pourpre) ²⁾	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1815	Duc van Tol	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1820	La candeur	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1825	Gris-de-lin pôle VOORHELM & SCHNEEVOOGT	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1825	Helianthus VOORHELM & SCHNEEVOOGT	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1830	Gloria solis	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Rex rubrorum	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Kaiser Nicolaus (Duke of York)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Extrémité d'or	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Imperator rubrorum	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Tournesol geel (Golden King)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1850	Couronne des Roses	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Murillo LEEBRUGGEN	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Salvator Rosa LEEBRUGGEN	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Titian LEEBRUGGEN	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1863	Le matador VAN DER VINNE	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Blanche hâtive VOORHELM & SCHNEEVOOGT	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1866	Lac van Haarlem ZOCHER & VOORHELM	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	SCHNEEVOOGT	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1866	Parmesiano LEEBRUGGEN	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1866	Rose d'amour ZOCHER & VOORH. SCHNEEV.	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1866	Turban violet ZOCHER & VOORH. SCHNEEV.	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Don Carlos	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1868	Prince of Wales	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1868	Willem III	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Vuurbaak P. VAN LEEUWEN CHRZ.	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Rubra maxima P. VAN LEEUWEN CHRZ.	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	La grandesse	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1871	Lucretia P. VAN LEEUWEN CHRZ.	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	El torcador (sp.)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Prince of Orange	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Theeroos (sp.)	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1884	Anna Rooze	x	x	x	x	x	x	x	x	x
	Queen Emma	x	x	x	x	x	x	x	x	x
1890	Peach blossom (sp.)	x	x	x	x	x	x	x	x	x

De Hobabo, 3 oktober 1941:

Spanish Flag
 Standaard Zilver
 Thomas Moore
 Triumph of Holland
 Van Berghem (John Bright)
 Van Gooyen
 Verboom (Pottebakker scarlet)
 Vesuvius
 Wapen van Leiden
 Washington
 Wildfire
 Zilveren Bruid van Haarlem

DUBBELE VROEGE TULPEN

Ada
 Admiraal de Ruyter
 Alba Maxima
 Alice
 Amerika
 Anna Roos (Anna Rooze)
 Anna Rooze (Anna Roos)
 Arabella
 Blanc bordé pourpre
 Blanche hâtive
 Carmen Sylva
 Cochineal
 Count of Leicester
 Couronne à merveille
 Couronne des Roses
 Distinction
 Duc de Bordeaux
 Duc van Toll
 Duke of York
 Felicitas
 Fluweelen Mantel (Velvet Gem)
 Gele Roos (Yellow Rose)
 Gloria Solis

Weekblad voor bollencultuur, 20 augustus 1943:

boem van een Hyacinthe, Tulp en veras, in groot formaat en spre- kende, de aandacht trekkende kleuren, met zooals gezegd den slag- zin er onder: „Koopt nu bloembollen voor huis en tuin“. Het affiche is uitgevoerd in 6 kleuren offsetdruk en zal een welkom hulpmiddel zijn om de aandacht van het publiek te trekken, terwijl het fraaie affiche voor etalage- of winkelruimte een opvallende versiering is. 2e. Begin September worden door het C.B.C. in klein, doch zeer handig formaat cultuuraanwijzingen beschikbaar gesteld, welke van groot nut zijn bij de behandeling van bloembollen in huis en tuin. 3e. Er worden wederom wedstrijden georganiseerd voor het in bloei trekken van bloembollen op scholen. Aan hoofden van scholen, H.B.S. en Huishoudscholen wordt een circulaire gezonden, waarin mededeeling wordt gedaan van de prijzen, welke beschikbaar wor- den gesteld. Zaadhandelaren en bloemenwinkeliers, die nog inlicht- tingen verlangen, kunnen deze bekomen bij het Centraal Bloem- bollen Comité, Schouwburgstraat 13, Haarlem. * * * Dezer dagen hoorden wij van bevoegde zijde de uiting: „Neder- land is tegenwoordig een zeer belangrijke afnemer van onze bloem- bollen geworden“. Dit succes is zeker te danken aan het onvermoei- de streven van het C.B.C. om den bloembol in 't eigen vaderland meer en meer te populariseeren. Tulpen, welke geschrapt worden. Naar wij vernemen, zullen onderstaande variëteiten Tulpen het volgend jaar niet meer voor import in Duitschland worden toege- laten:		Tulpen: Ada Anna Rooze La Citadelle Le Matador Ma cousine Prins van Oranje Rose d'Amour Roxina Darwin Tulpen: Adolphe v. d. Heede Alf Kar = Alphonse Kerr Ambition André Doria Angellina Annie van Ees Antony Roozen Aphrodite Ariadne Beatrice Bene Est Benjamin Franklin Canossa Carl Becker Carnegie Cherry Pink Citronella = Bene Est Dawson City		Rev. Bloembollen Ronald Gunn Rosa Munde Santa Rosa Sieraad van Flora Sir Trevor Lawrence Sparkler Suzon Sylvia Toklo Tollens Verdi Viola Wedding Veil Yolande Breeder Tulpen Luna Abd-el-Kader Abundance Aspasia Belle Chinoise Corinna Garibaldi Gloria Gloria Solis Godet Parfait Golden Bronze Gold Finch Heloise Hercules = Erinna Jaune d'Oeuf		Chare of the Garden Golden Gate Golden Statue Grand Yellow Hammer Halles Hautain Hermes Ingrid Isolde Jeanne d'Arc John Hoog La candeur = Parisian White La Merveille Lodestone Lohengrin Luna Madame Buyssens Marion Voorhies Marquis Mascotte Matchless Mercedes Miss Blanche Morphy Mrs. Hoog Mrs. John Goed = John M. Good Mrs. Kerrell Mrs. Moon oranje Nectar	
---	--	---	--	--	--	--	--

Buigingsverschijnselen in het Nederlands, 1947:

31. Daar *lits-jumeaux* als meervoud ontleend is (in de franse uitspraak: li jümo), is bij de heersende schrijfgewoonte geen dwingende reden die spelling te wijzigen. „(Ze) trok de spreien recht op de *lits-jumeaux*” (v. Gogh-K., Schuld 182). In een vertaalde roman trof me: „Het was de helft van een *lit-jumeau*, het bed van den apotheker zaliger misschien” (Karhumäki 115); in Cremer's *Anna Rooze*² was het weer anders, half om half: „een sterk heimwee naar het fiksche *lit-d'ange-jumeaux*, 't welk hij aan De Boompjes met zijn Goeie Zwartje deelde” (III 201; 297: „binnen 't groote *lit-d'ange*”). Van *tableaux-vivants* (vgl. [10]) houd ik „tablôvî-vâ-s” voor de nederlandse uitspraak: „Het zijn als het ware bewegende schilderijen, *tableaux-vivants* of pantominen” (Uri 145); hiernaast het

25) Vergelijk zonder ... al is het ook een vreemd gezicht, hoer dunn ...

Hugo Sanders – Jacob Cremer, 1952:

Anna Rooze

Tot nu toe waren het alleen novellen en korte verhandelingen, die onze aandacht vroegen in verband met Cremer's sociale belangstelling. Hadden romans in de tweede helft van de negentiende eeuw toch al minder voorkeur bij het publiek dan novellen en schetsen, sociale romans zoals Engeland die kende, waren bij ons helemaal zeldzaam. De enkele werken, die onze literatuur vóór 1880 kan aanwijzen, verschenen bovendien vrij laat. Pas toen de arbeidersvraagstukken ook in Nederland aan de orde kwamen, kreeg hier de sociale roman een kans. De eerste in onze literatuur hebben we te danken aan Cremer.

In 1868 is zijn driedelige roman *Anna Rooze* verschenen. Dit werk behandelt nog geen vraagstuk, waarbij de arbeider op een of andere manier betrokken is, zodat men hier nog niet kan spreken van een sociale roman in

¹ *De Internationale en de Commune.*
² Verberne, *Arbeidersbeweging*, bl. 79.

strikte zin. Toch mag het in dit hoofdstuk vermeld worden, aangezien er een maatschappelijk vraagstuk ter sprake komt.

Een Veluws boerenmeisje Hanneke Stoffels heeft haar kind 'te vondeling' gelegd. Lasterlijk wordt zij van kindermoord beschuldigd. Ze brengt een tijd in het huis van bewaring door en komt dan voor het gerecht. De hoofdpersoon Anna Rooze, natuurlijk een wees, komt achter Hanneke's geheim. Voor de rechtbank getuigt zij de onschuld van het meisje, dat wordt vrijgesproken.

Het boek wil de onrechtvaardigheid van de preventieve hechtenis in het licht stellen. Daarnaast laat de schrijver ons de verschrikkelijke gevolgen van de laster zien. Het laatste motief komt herhaaldelijk in zijn werken naar voren. Begrijpelijk bij een man als Cremer, die altijd angstvallig vermeed anderen door zijn woorden te kwetsen, en aan kwade bedoelingen haast niet kon geloven.¹

Anna Rooze werd door de kritiek met gemengde gevoelens ontvangen. Cremer's vriend Jan ten Brink sprak wel van „een hoogst belangrijk kunstgewrocht”, maar had toch veel bedenkingen.² Zijn hoofdbezwaar gold het gebrek aan harmonie tussen de verschillende onderdelen. Dat is inderdaad de zwakste zijde van dit chaotische werk. Het grote aantal personen, de talrijke gebeurtenissen, de verschillende motieven doen aan de compositie van deze roman afbreuk. De schrijver begeeft zich steeds op zijwegen en is altijd maar bang, dat hij niet volledig genoeg is.

Minder indruk maakt op ons het bezwaar van Ten Brink tegen Cremer's al te ver gaand realisme. Een spelling als *nee*; *niewaar*; *worje* wil hij desnoods nog ongemoeid laten, maar iemand *smakkend* laten eten of laten *boffen*, en *arme drommels helpen* of *je bij je eigen vrouw houden* wijst hij onvoorwaardelijk af. Deze opmerking tekent de smaak van de tijd. Voor een rechtvaardige beoordeling van een schrijver, die maar al te dikwijls wordt lastig gevallen om zijn gekunstelde en zoetelijke wijze van voorstellen, moeten wij met dergelijke opvattingen rekening houden.

Een andere eigenaardigheid van het werk viel bij Ten Brink nog minder in de smaak. Cremer liet tussen zijn verdichte personen een aantal toen nog levende Nederlanders optreden. Hierover kreeg hij van zijn vriend te horen:

„Kiest hij (de schrijver) zijne waereld op het terrein der fantazie, dan mag hij niet overstappen in de werkelijkheid, omdat deze daar volkomen kontrabande is....

Het is, alsof een groot schilder een fraai portret van eene aanzienlijke vrouw voltooid en de kapper ontboden werd, om op de plaats van het kapsel schitte-

¹ Keller, *De Gids* IV, 1881, bl. 231.

² *Schetsen en Kritieken*, I, bl. 154.

rende valsche vlechten te spiĳkeren. Vermenging van fantastische en werkelijk levende personen is dus een hybris, die geene navoring verdient”.¹

In tegenstelling met Ten Brink vond Simon Gorter „de ongezochte lofrede op Mevr. Bosboom-Toussaint” meesterlijk. De auteur was volgens hem het best geslaagd in die passages waar het Gelderse landvolk optreedt. De criticus was minder te spreken over Cremer's vermoeiende uitvoerigheid:

„De heer Cremer wilde de Nachtwacht schilderen in den trant van Dou en Metsu. Hij heeft zich ongeloofelijk veel moeite gegeven. Geen plooitje, geen naatje, geen afgesleten plekje, geen knoopje en geen veertje van mantel of vaandel, of 't mag met den loup bekeken worden — geen haartje, geen wratje op hand of gelaat, of 't heeft zijn eisch — maar den beschouwer doen de oogen pijn van 't zien, en terwijl alles gelukt is, mislukte 't geheel”.²

Terecht ook maakt Gorter aanmerking op de „honderd maal gedrukte beeldspraak”, het „melodramatisch-hoogdravende” en „het onnoozel-naïeve” in *Anna Rooze*.

Er zou uit deze roman een aannemelijke bloemlezing samengesteld kunnen worden, maar in zijn geheel kan het boek ons niet bekoren. Cremer versterkt ons in de overtuiging, dat hij de gaven om een roman te schrijven mist. Alleen in zover er een ruime maatschappelijke belangstelling tot uiting komt, is het werk van belang.

Letterkundig woordenboek, 1952:

[Anna Rooze]

Anna Rooze, roman van Cremer, zie [daar](#). Maakte bij zijn verschijnen, 1867, zeer grote opgang.

Toos Streng – Realisme in de kunst- en literatuurbeschuwing, 1995:

De schaduwzijden van de realistische methode

Het eerste gevaar dat de realistische kunstenaar bedreigt, is de schildering van het lelijke en onzedelijke. Daarnaast doet zich een aantal specifieke problemen voor, waarvan het gevaar van detailrealisme het belangrijkste is. J.J. Cremer, die 'de realistische methode (...)

[p. 160]

in zooveel opzichten met het schoonste gevolg' heeft toegepast,⁵⁰ en door Ten Brink met J. van Lennep en Gerard Keller tot de betere contemporaine realistische schrijvers wordt gerekend, heeft niet overal de klippen van deze methode weten te omzeilen.

Een (...) schaduwzijde van het realisme is de dikwijls onnoodige uitvoerigheid in kleine bijzonderheden en de noodlottige gevolgen daarvan: langdradigheid en wijdloopigheid. Honoré de Balzac wordt nog steeds vermeld, om de ongelooflijk lankwijlige persoonsbeschrijvingen. (...) Op deze wijze wordt de gantsche ekonomie van het kunstwerk verbroken, sommige hoofdstukken breiden zich uit tot in de onbeduidendste details en de hoofdhandeling wordt door talrijke kleine tusschenvoervallen verdrongen.⁵¹

Ook besteedt Ten Brink aandacht aan een aantal technische aspecten die verband houden met de realistische methode, bijvoorbeeld de vraag of een schrijver in een contemporaine roman werkelijk bestaande Nederlanders met naam en toenaam als romanpersonage mag opvoeren. Cremer laat zijn personages bestaande medische hoogleraren raadplegen, en de romanfiguren discussiëren over de laatste romans van Toussaint. 'Ik ben met die nieuwigheid niet ingenomen', doet Ten Brink de zaak af.⁵² Een andere vraag is hoe de tekst van de personages weergegeven moet worden. Het antwoord moet de schrijver zijn bij de weergave van gesproken taal.

⁵⁰ Dr. Alexis van Staden [Jan ten Brink], 'Letterkundig intermezzo', o.a. over *Anna Rooze*, van J.J. Cremer, *Nederland* 1868 I, p. 430-447: 443. Ten Brink publiceerde eerder onder het pseudoniem Jan de Regt III. Wat hem bewoog het gepromoveerd pseudoniem 'Dr. Alexis van Staden' te kiezen weet ik niet. Is het gebruik van een pseudoniem ingegeven door de vrees dat Ten Brinks omvangrijke produktie, verspreid over tijdschriften van uiteenlopende signatuur, zijn geloofwaardigheid zou aantasten?

⁵¹ Dr. Alexis van Staden [Jan ten Brink], [over] *Anna Rooze*, p. 445. De vergelijking tussen Cremer, Van Lennep en Keller is te vinden in: Dr. Alexis van Staden [Jan ten Brink], 'Letterkundig intermezzo', o.a. over *Nederduitsch tijdschrift* 1867 en *De plannen van Peerjan*, van D. Sleetcx, *Nederland* 1868 II, p. 452-479: 471.

breiden zich uit tot in de onbeduidendste details en de hoofdhandeling wordt door talrijke kleine tusschenvoorvallen verdrongen.⁶¹

Ook besteedt Ten Brink aandacht aan een aantal technische aspecten die verband houden met de realistische methode, bijvoorbeeld de vraag of een schrijver in een contemporaine roman werkelijk bestaande Nederlanders met naam en toenaam als romanpersonage mag opvoeren. Cremer laat zijn personages bestaande medische hoogleraren raadplegen, en de romanfiguren discussiëren over de laatste romans van Toussaint. 'Ik ben met die nieuwigheid niet ingenomen', doet Ten Brink de zaak af.⁶² Een andere vraag is hoe de tekst van de personages weergegeven moet worden. Hoe getrouw moet de schrijver zijn bij de weergave van spreektaal (Cremer schrijft 'niewaar' en 'worje')? Mag een schrijver een straatjongen platte uitdrukkingen in de mond leggen?

De realistische methode, door Cremer in zoovele opzichten met het schoonste gevolg toegepast (...) leidt hem elders weer op klippen, die beter vermeden waren. Ik laat de realistische spelling van woorden als: 'nee', 'niewaar', 'worje', 'visionomie' (...) ongemoeid (...). Doch geene amnestie voor zegswijzen, als bij jufvrouw Haverkist dikwijls voorkomen, die steeds met 'een opsmak' spreekt. Ook Le Village eet 'smakkend', Le Village heeft 'geboft' (...). De dames heeten dikwijls 'poeleke', Emma 'dat blonde poeleke', heeren spreken elkaar met den term: 'broekie' aan!

Ziedaar de schaduwzijde der realistische manier, wanneer deze wordt toegepast zonder angstige zorg voor zekere grenzen, die de smaak van den kunstenaar met onverbiddelijke gestrengheid behoort te stellen. Zeer ter snede zegt Alphonse Karr ergens, dat zoo men onder Realisten kunstenaars verstaat, die de natuur kopiëren

tijdschriften van uiteenlopende signatuur, zijn geloofwaardigheid zou aantasten?

51 Dr. Alexis van Staden [Jan ten Brink], [over] *Anna Rooze*, p. 445. De vergelijking tussen Cremer, Van Lennep en Keller is te vinden in: Dr. Alexis van Staden [Jan ten Brink], 'Letterkundig intermezzo', o.a. over *Nederduitsch tijdschrift 1867* en *De plannen van Peerjan*, van D. Sleeckx, *Nederland 1868* II, p. 452-479: 471.

52 Dr. Alexis van Staden [Jan ten Brink], [over] *Anna Rooze*, p. 442. Ten Brink spreekt over een 'nieuwigheid', maar Cremer is zeker niet de eerste schrijver die dit doet. J. Hoek bijvoorbeeld deinst er in 1857 niet voor terug in een novelle een gesprek te beschrijven tussen Potgieter, Tollens en Thorbecke die elkaar op straat ontmoeten. Critici tonen zich over deze vrijpostigheid eerder geamuseerd dan vertoornd (zie: Dixi, over *De godsdienst in het leven, voorgesteld in novellen*, door J. Hoek, *Het leeskabinet 1857 (Bibliographisch album)*, p. 6-8: 7).

Aafke van de Woud – Bataafse hut, 1998:

6 Historisch bewustzijn (epiloog)

In de vijf voorgaande hoofdstukken van dit boek is naar voren gekomen dat de voorstellingen die de samenleving zich van het oudste Nederland en zijn bewoners vormde, fundamenteel is veranderd. Hoewel in dit boek steeds naar het werk van individuele geleerden is gewezen, voltrok die verandering zich inderdaad in de samenleving als geheel. Door middel van lezingen, populair wetenschappelijke publicaties, via het onderwijs druppelden de nieuwe vreemde inzichten door en begonnen ze te groeien. Zelfs via amusante lectuur vonden ze hun weg, zoals een tafereeltje in *Anna Rooze* (1867) laat zien, een roman van de zeer populaire J.J.

Cremer. Een officier schept op over de feiten der wetenschap: de aarde is miljoenen jaren oud, de mensheid tienduizenden, en Darwin heeft aangetoond dat er een ontwikkeling in de natuur is die niet uitsluit dat wij mensen niet alleen van de apen afstammen, maar via hen zelfs van eencellige diertjes. De dames in het gezelschap zijn geïmponeerd. En daar ging het ook om.¹

M. Mathijssen – De geest van de dichter, 1998:

Ja, weet u, men zegt dat u wel eens boeken geheel alleen voor uzelf en een paar vrienden laat drukken, zoals een biografie van Gerard Bilders en een studie over Jacob Jan Cremer.

U heeft oortjes tot op de punt van uw schoenen mevrouw, maar laat u zich toch niet in met geruchten en lasterpraat. Overal is wel zo'n hatelijke luistervink die zijn oren aan muren legt en rondbazuint wat hij maar gedeeltelijk verstaan heeft. Liever geef ik u een ferm antwoord dan dat u met halve wijsheden rondloopt. Over Cremer heb ik geen studie geschreven, maar een ordentelijke beoordeling van zijn roman **Anna Rooze**, die was bedoeld voor *De Spectator*. Cremer is echter redacteur van dat blad, en de overige redactieleden dachten hem een dienst te bewijzen door die recensie af te wijzen. Daaruit blijkt dat zij hun redacteurschap slechts als een liefhebberij beschouwen, als een baantje voor verloren ogenblikken, en dat ze niet met hart en ziel aan de letterkunde hangen. Toen heb ik die kritiek apart laten drukken in een boekje, maar mijn vrienden raadden mij de uitgave af, want Creme zou er letterkundig door vermoord worden. De gedachte dat die batavier zich erdoor gekwetst zou voelen, deed me besluiten het opstel te verdonkeremanen. Ik heb de oplage in mijn moestuin gebruikt, ze met bittere tranen van schrijvers-eigenliefde zelf begraven en de kosten van het drukken betaald. Ons land is veel te klein om zich vrij in te bewegen.

2006:

An Everyday Heroine V2: Founded on Anne Rose, a Domestic Story from the Dutch of J. J. Cremer (1877)
by Jacobus Jan Cremer (Author), Albert Dresden Vandam (Translator)
Be the first to review this item

See all 4 formats and editions

Hardcover £34.49 2 Used from £36.56 6 New from £32.70	Paperback £18.50 1 Used from £20.26 6 New from £16.99
--	--

Note: This item is eligible for [click and collect](#). [Details](#)
This scarce antiquarian book is a facsimile reprint of the original. Due to its age, it may contain imperfections such as marks, notations, marginalia and flawed pages. Because we believe this work is culturally important, we have made it available as part of our commitment for protecting, preserving, and promoting the world's literature in affordable, high quality, modern editions that are true to the original work.

Share

£34.49
FREE Delivery in the UK
Temporarily out of stock.
Order now and we'll deliver when available. We'll e-mail you with an estimated delivery date as soon as we have more information. Your account will only be charged when we dispatch the item.
Dispatched from and sold by Amazon.
Gift-wrap available.

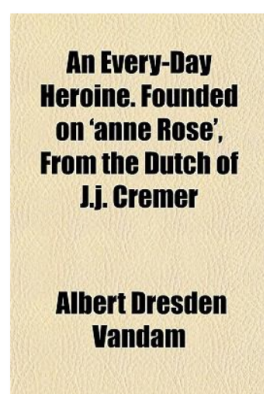
Quantity:

 Add to Basket

[Turn on 1-Click ordering for this browser](#)

 Deliver to Netherlands

2008:

An Every-Day Heroine. Founded on 'Anne Rose', from the Dutch of J.J. Cremer

by Albert Dresden Vandam

Paperback Book, 116 pages

Description

General Books publication date: 2009 Original publication date: 1877 Notes: This is a black and white OCR reprint of the original. It has no illustrations and there may be typos or missing text. When you buy the General Books edition of this book you get free trial access to Million-Books.com where you can select from more than a million books for free. Excerpt: AN EVERY-DAY HEROINE. CHAPTER I. JHE sad event which transpired on Baron Geereke's birthday was the principal topic of conversation in and about the village of Mulderspeet. "It was a dreadful thing to think of," people said. "No punishment could be too severe for such an unnatural mother. It was a deed that cried to God for vengeance; first to forget herself, and then to kill her innocent babe." Many were the names that were mentioned. Every one had his own opinion. Nevertheless, the name so loudly proclaimed by Mrs. Haverkist in her first flush Vol. n. 22 of righteous indignation, and afterwards -- in the strictest confidence -- repeated frequently, that name was on the lips of the majority. "Margaret Hobbes" was whispered everywhere, and Raps was coupled with it -- Roel, a rough, dissipated fellow, who, to make matters worse, was married to Margaret's sister. But though "the myrmidons of the law" had been to Mulderspeet and investigated everything carefully, though Margaret had been confronted with the body, no certainty had been arrived at. Margaret Hobbes remained at large, if not unmolested, until John Hobbes, her brother, threatened with a terrible oath that "the first who dared to look askance at his sister, or make free with her name, would find a knife in his ribs before he could count three. He'd teach them not to meddle with the name of an innocent girl." Among the half-dozen mentally selected by Domine Haverkist, and at whose head, placed there by his spouse, stands Margaret Hobbes, is not the name which after Margaret's is whispered most. The Haverkists do not in the...

About the Book Find at your local library

In: Explosieve debatten • Kritische tradities in Nederlandse en Engelse tijdschriften 1750-1940, door Van den Braber e.a.:

2. J.J. Cremer, *Anna Rooze*

Dat de afzondering van een christelijke moraal uit de literatuur niet verward mag worden met het autonoom worden van het letterkundig domein, bewijzen de twee recensies van J.J. Cremers roman *Anna Rooze* die in *De Tijdspiegel* verschenen, geschreven door P. Bruijn en S.F.W. Roorda van Eysinga.⁴⁷ De uitgetreden predikant Bruijn, die we al kennen van zijn Strauß-recensie in *De Tijdspiegel*, gaf lucht aan zijn bezwaren tegen het letterkundige realisme door een kritische analyse van strikt literaire, merendeels compositorische kwaliteiten van de roman. Zijn negatieve eindoordeel wordt weersproken in de recensie van spiritist en multatuliaan Sytze Roorda (1827-1897), die Cremer op het spreekgestoelte plaatst dat predikanten hebben moeten ontruimen (zelf legde hij in hetzelfde jaar 1868 zijn ambt van predikant neer). Roorda meent dat de roman het morele gezag van de kerk heeft overgenomen en door zijn onbevooroordeelde weergave van de werkelijkheid de beschaving krachtig bevordert. Cremer lest de dorst van de menigte 'naar frissche teugen van zuiver ideaal genot, teugen, geschept uit de eerste bronnen van het ware en schoone'.⁴⁸ De 'drie grootste gruwelen van onzen tijd, onze koloniale politiek, de slavernij der fabriekskinderen, de ontucht hebben ook het onsterfelijk protest van drie onzer grootste dichters te voorschijn geroepen', zo schrijft hij: de *Max Havelaar*, *Fabriekskinderen* van Cremer en *Klaasje Zevenster* van Van Lennep – de roman die de *Tijdspiegel*-redactie eerder liever doodzweeg.⁴⁹

kan in de tweede helft van de jaren zestig ook worden opgemerkt op letterkundig gebied, als de realistische roman zich nadrukkelijk manifesteert en Huet zijn *Litterarische Fantasiën en Kritieken* publiceert. Het zijn de jaren waarin H.J. Polak (1844-1908) in het tijdschrift kritieken schrijft, een letterkundig criticus die zich kan meten met Huet,³⁸ maar tegelijkertijd ontbreken besprekingen van opmerkelijke realistische romans als Van Lenneps

Klaasje Zevenster of *Adriaan de Mérival* van Allard Pierson. Cremers *Anna Rooze* werd wél besproken, maar liefst tweemaal: de ongunstige recensie van P. Bruijn werd meteen weerlegd in een kritiek van S.F.W. Roorda van Eysinga.

Gretha Donker en Sjoerd Faber

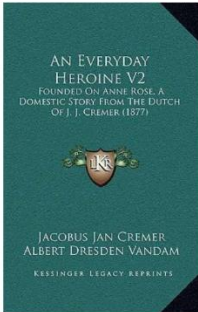
Literaire kindermoorden bij J.J.Cremer (1827-1880)

De geëngageerde negentiende-eeuwse romancier J.J. Cremer gebruikte regelmatig het gegeven van de kindermoord om zijn lezers te schokken en aldus attent te maken op sociale misstanden als kinderarbeid en de gevolgen van verkeerde toepassing van het dwangmiddel voorlopige hechtenis. Donker en Faber onderzoeken zijn oeuvre.

In dit artikel gaat het vooral over kindermoord. Gebruikelijk is het deze term te reserveren voor het doden van een pas geboren kind, een misdrijf dat ons wetboek van strafrecht in art. 290-292 strafbaar stelt.¹ We behandelen dit onderwerp, anders dan in Nederland tot dusver gebeurd is, vanuit een literaire invalshoek, in een ruimere betekenis.² Beschreven wordt hoe de in de negentiende eeuw razend populaire schrijver J.J. Cremer aan de term kindermoord inhoud geeft. In zijn *Fabriekskinderen* (1863) betreft het de lichamelijke en geestelijke massamoord op fabriekskinderen. De mysterieuze moord op een pasgeboren baby gebruikt hij als spannend motief in zijn roman *Anna Rooze* (1868).

Bij beschrijving van deze literaire kindermoorden alleen blijft het niet. Ook de werkelijkheid wordt erbij betrokken. We kijken onder meer naar

Engelse vertaling, herdruk 2010:

An Everyday Heroine V2 : Founded on Anne Rose, a Domestic Story from the Dutch of J. J. Cremer (1877)

Hardback | English
By (author) Jacobus Jan Cremer, Translated by Albert Dresden Vandam

Share

This book is a facsimile reprint and may contain imperfections such as marks, notations, marginalia and flawed pages.

33,14 €

 Free delivery worldwide

 Available. Dispatched from the UK in business days
When will my order arrive?

[Add to basket](#)

[Add to wishlist](#)

Product details

Format: Hardback 328 pages	Publication City/Country: United States
Dimensions: 152 x 229 x 22mm 649g	Language: English
Publication date: 10 Sep 2010	ISBN10: 116476926X
Publisher: Kessinger Publishing	ISBN13: 9781164769262

Bouwproject Anna Rooze. Amsterdam, 2010:

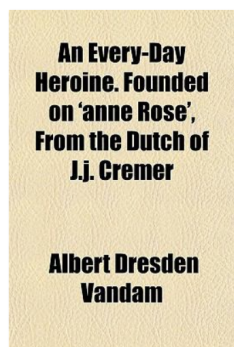
Onzichtbaar, integer, weinig gerespecteerd, 2012:

ook uit de stedelijke reglementen op te maken. De overdag dienstdoende dienaren werden, ter onderscheiding van de ook in gemeentedienst zijnde nachtwakers, steeds vaker als zodanig aangeduid. Begin jaren zestig benutte de veelgelezen historicus Willem Hofdijk het begrip nog in de traditionele betekenis van vertegenwoordiger of spion toen hij schreef: 'De dienaars en wachts zijn de openbare agenten, maar een groter aantal staat in geheime betrekking tot de Justitie.'⁵³ Maar enkele jaren later gebruikte de populaire schrijver Jacob **Crem**er de term in zijn roman *Anna Rooze* al met de moderne connotatie van uitvoerend orgaan, belast met omvattend toezicht: 'In een oogenblik zijn er vijf – tien – vijftien en meer personen bijeen. Wie er wezen moest, ontbreekt er: een agent van politie. Denk je, mijnheer, dat een agent van politie zes lichamen en misschien oogen overal heeft.'⁵⁴ Hoewel in Nederland nog geen sprake was van georganiseerde politie die omvattend toezicht hield op een vast territoir, blijkt uit deze passage dat het moderne concept al wel begon in te burgeren.

— 53

J.W. Hofdijk, *Ons voorgeslacht*. Amsterdam 1859-1864, 149. 54 J.J. **Crem**er, *Anna Rooze*, dl. 2. Amsterdam 1868, 309. 39

Internet 2019:

An Every-Day Heroine. Founded on 'Anne Rose', from the Dutch of J.J. Cremer

by Albert Dresden Vandam

Paperback Book, 116 pages

Description

General Books publication date: 2009 Original publication date: 1877 Notes: This is a black and white OCR reprint of the original. It has no illustrations and there may be typos or missing text. When you buy the General Books edition of this book you get free trial access to Million-Books.com where you can select from more than a million books for free. Excerpt: AN EVERY-DAY HEROINE. CHAPTER I. JHE sad event which transpired on Baron Geereke's birthday was the principal topic of conversation in and about the village of Mulderspeet. "It was a dreadful thing to think of," people said. "No punishment could be too severe for such an unnatural mother. It was a deed that cried to God for vengeance; first to forget herself, and then to kill her innocent babe." Many were the names that were mentioned. Every one had his own opinion. Nevertheless, the name so loudly proclaimed by Mrs. Haverkist in her first flush Vol. n. 22 of righteous indignation, and afterwards -- in the strictest confidence -- repeated frequently, that name was on the lips of the majority. "Margaret Hobbes" was whispered everywhere, and Raps was coupled with it -- Roel, a rough, dissipated fellow, who, to make matters worse, was married to Margaret's sister. But though "the myrmidons of the law" had been to Mulderspeet and investigated everything carefully, though Margaret had been confronted with the body, no certainty had been arrived at. Margaret Hobbes remained at large, if not unmolested, until John Hobbes, her brother, threatened with a terrible oath that "the first who dared to look askance at his sister, or make free with her name, would find a knife in his ribs before he could count three. He'd teach them not to meddle with the name of an innocent girl." Among the half-dozen mentally selected by Domine Haverkist, and at whose head, placed there by his spouse, stands Margaret Hobbes, is not the name which after Margaret's is whispered most. The Haverkists do not in the...

About the Book Find at your local library

2022:

Titel, Autor, Stichwort, ISBN

Vor Ort

Mein Konto

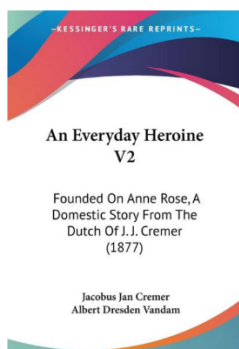

Merkzettel

Warenkorb

Bücher Englische Bücher eBooks tolino Hörbücher Spielwaren Kalender Schreibwaren Unterhaltung Technik Geschenke SALE Club Weihnachten

An Everyday Heroine V2

Founded On Anne Rose, A Domestic Story From The Dutch Of J. J. Cremer (1877)

[Jacobus Jan Cremer](#)

Buch (Taschenbuch, Englisch)

29,99 € inkl. gesetzl. MwSt.

[Versandkostenfrei](#)

☒ Artikel liefern lassen

Lieferbar in 3 - 5 Tagen

In den Warenkorb

☐ Click & Collect

[Verfügbarkeit in Ihrer Buchhandlung prüfen](#)

Introductie over Anna Rooze, 2026 op [Youtube](#).

Overzichtskaarten 2026:

www.jacobcremer.nl

Laatst bijgewerkt: 26 juni 2026.